

๑๙๖. เต ชนา สุขเมธุนติ
 นรา สคฺคตาริว
 เย วาจํ สนฺธิมาทสฺส
 นาวโพธุนติ สารถี"ติ.

สนฺธิมาทชาตกํ นวมํ.

๑๙๖. ดูกรสารถี นรชนเหล่าใดไม่เชื่อ
 ถ้อยคำ ของผู้มุ่งทำลายความ
 สนิทสนม นรชนเหล่านั้น ย่อม
 ประสบสุข ดุจนรชนผู้ไปสวรรค์
 ฉะนั้น".

สนฺธิมาทชาตก ที่ ๙.

๙. สันนิษฐานชาตกถา

(๓๔๙)

เนว อตุถิสฺสามณฺณนฺติ อิทํ
สตฺถา เขตฺวเน วิหรนฺโต เปสฺสณฺณ-
สิกฺขาปทํ อารพฺภ กเถสิ.

เอกสมิฺหิ สมเย สตฺถา
"ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขุ เปสฺสณฺณํ
อุปสํหรนฺติ"ติ. สุตฺวา เต
ปฺกฺโกสาเปตฺวา "สจฺจํ กิร ตฺเมห
ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ ภณฺทชนฺชาตานิ
กลฺหฺชาตานิ วิวาทาปฺนฺนานิ เปสฺสณฺณํ
อุปสํหรตฺเตน อฺนุปฺปนฺนานิ เจว
ภณฺทชนฺานิ อฺปฺปชฺชนฺติ อฺปฺปนฺนานิ จ
ภณฺทชนฺานิ ภิกฺขุโยภาวาย สํวตฺตนฺติ"ติ
ปฺจฺฉิตฺวา "สจฺจนฺ"ติ วุตฺเต เต ภิกฺขุ
ครฺหิตฺวา "ภิกฺขเว ปิสุณฺวจา นาม
ติชิณา สตฺถปฺปหารสฺทิสฺสา ทไฟฺห
วิสุสาไสปิ ตาย ชิปฺปิ ภิกฺขุชฺติ
ตณฺจ ปน คเหตุวา อตฺตโน
เมตฺตนิทฺทนฺกชฺโน สีหฺมุสฺสภสฺทิสฺสว
โหตี"ติ วุตฺวา อตีตํ อหริ.

๙. พรรณนาสันนิษฐานชาดก

(๓๔๙)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภ
เปสฺสณฺณสิกฺขาปท ตรีสพระธรรมเทศนา
นี้ว่าความเสมอกันในเพราะสตรีทั้งหลาย
ย่อมไม่มี ดังนี้ เป็นต้น.

เรื่องพิสดารว่า สมัยหนึ่ง พระ
ศาสดาได้ทรงสดับว่า "พวกภิกษุ
ฉัพพคคิยกกล่าววาจาเสื่อมเสีย" จึงรับสั่ง
ให้หาเธอมา ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย
ข่าวว่า พวกเธอกกล่าวเสื่อมเสียพวกภิกษุ
(จน) เกิดบาดหมาง ทะเลาะวิวาทกัน
เพราะวาจาเสื่อมเสีย นั้น ความบาดหมาง
ที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เป็น
ไปเพื่อความเจริญยิ่งขึ้น จริงหรือ" เมื่อ
พวกภิกษุฉัพพคคิยกทูลรับว่า "จริง" ทรง
ติเตียนภิกษุเหล่านั้น แล้วตรัสว่า "ภิกษุ
ทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่าวาจาเสื่อมเสีย คม
เหมือนกับประหารด้วยคัสตรา แม้ความ
สนิทสนมอย่างแน่นแฟ้น ย่อมจะแตก
ทำลายได้ง่าย เพราะวาจาเสื่อมเสีย นั้น
แต่ว่า ชนผู้ยึดความสนิทสนมนั้นไว้ แล้ว

อดีเต พาราณสียัม พุรหุमतตเต
 รชชัม กาเรนุเต โภธิสตุโต ตสฺส
 ปุตฺโต หุตฺวา วยปฺปตฺโต ตกุกสิลาयัม
 อุกฺคหิตสิปโป ปิตุ อจฺเจเนน ธมฺเมน
 รชชัม กาวเรสิ.

ตทา เอโก โคपालโก อรณฺณโต กุเลสุ
 คาโว ปฏฺิษคฺคิตฺวา อากจฺจนฺโต เอกัม
 คพฺภินิ อสฺสลุภฺเชตฺวา ปหาย คโต.

ตสฺสา เอกาย สีหิยา สทฺธิ วิสฺสาโส
 อฺปฺปชฺชิ. ตา อฺโกปิ ทพฺหมิตฺตา
 หุตฺวา เอกโต วิจฺรนฺติ.

อปรภาเค คาวิ วจฺจกัม สีหิ สึหโปตกัม
 วิชಾಯิ. เต อฺโกปิ ชนา กุเลน
 อาคตเมตฺติยา ทพฺหมิตฺตา หุตฺวา
 เอกโต วิจฺรนฺติ.

ทำลายไมตรีของตนเสีย ก็ยอมเป็น
 เหมือนกับราชสีห์และโคผู้" ดังนี้ แล้ว
 ทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

ในครั้งอดีต เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติ ในพระนครพาราณสี
 พระโภธิสัตว์เป็นพระราชโอรสของท้าวเธอ
 ทรงเจริญวัยแล้ว ทรงศึกษาศิลปศาสตร์
 จนสำเร็จในพระนครตักกสิลา เมื่อ
 พระราชบิดาเสด็จสวรรคตแล้ว ได้ทรง
 ครองราชย์โดยธรรม.

ในกาลนั้น นายโคบาลผู้หนึ่งเลี้ยงโค ใน
 ตระกูล (ต้อนกลับ) มาจากป่า ไม่ได้
 สังเกตแม่โคมีครรภ์ตัวหนึ่ง ละทิ้ง(มัน)
 ไปแล้ว.

นางโคนั้นบังเกิดความคั่นเคยชอบพอกับ
 นางราชสีห์ตัวหนึ่ง. สัตว์ทั้งสองนั้นมี
 ไมตรีต่อกันอย่างแน่นแฟ้น เทียวไป
 ด้วยกัน.

จำเนียรกาลล่วงมา นางโคตกลูกเป็น
 โคผู้ตัวหนึ่ง นางราชสีห์ตกลูกเป็นราชสีห์
 ตัวผู้ตัวหนึ่ง. แม้สัตว์ทั้งสองนั้นก็มิมีไมตรี
 ต่อกันอย่างแน่นแฟ้น เพราะไมตรีอัน
 เนื่องมาจากสกุล เทียวไปด้วยกัน.

อชาติตปุพพิ นาม นตฺถิ อิม
ภินฺทิตฺวา อิมสํ มํสํ ขาติสฺสามี"ติ.

โส "อํยํ ตํ เอวํ วทตี อํยํ ตํ เอวํ
วทตี"ติ อุมฺปิ เต อญฺญมญฺญํ
ภินฺทิตฺวา น จิรสฺเสว กลหํ กตฺวา
มรณกาลปฺปตฺเต อกาสิ.

วนจรโกปิ อาคนฺตฺวา รญฺโณ "เตสํ
เทว ตติโย อูปฺปนฺโน"ติ อาห. "โก
โส"ติ. "สิคาลิ เทวา"ติ.

ราชา "อุมฺปิ เต ภินฺทิตฺวา
มาราเปสฺสตี มํยํ เตสํ มตฺกाले
สมฺปาปุณฺนิสฺสามา"ติ วตฺวา รถํ
อภิรฺหิตฺวา วนจรเกณ เทสิตฺมคฺเคน
คจฺจนฺโต เตสฺ อญฺญมญฺญํ กลหํ
กตฺวา ชีวิตฺกฺขยํ ปตฺเตสฺ สมฺปาปุณฺนิ.

สิคาลิ ตฺมุจฺจิตฺโต เอกวารํ สีหมํสํ
ขาทตี เอกวารํ อฺสมมํสํ ขาทตี.

ราชา เต อุมฺปิ ชีวิตฺกฺขยํ ปตฺเต
ทิสฺวา รणे จิตฺเว สารณินา สทฺธิ

เคยกิน ไม่มี เราจักทำลาย(ยุ) ๒ สหายนี้
ให้แตกกัน แล้วเคี้ยวกินเนื้อของพวกเขา".

สุนัขจิ้งจอกนั้น ยุยงสัตว์ทั้งสองเหล่านั้น
ให้แตกกันว่า "ราชสีห์นี้ว่าท่านอย่างนี้
โคผู้นี้ว่าท่านอย่างนี้" ไม่นานนักก็ได้ทำ
สัตว์ทั้งสองให้ถึงแก่ความตาย เพราะ
ทำการทะเลาะกัน.

ฝ่ายนายพรานป่าก็มากราบทูลพระราชาว่า
"ขอเดชะ สัตว์เหล่านั้นเกิดตัวที่ ๓
ขึ้นแล้ว". พระราชาตรัสถามว่า "ตัวที่ ๓
นั้นเป็นสัตว์อะไร". พรานป่ากราบทูลว่า
"สุนัขจิ้งจอก พระเจ้าข้า".

พระราชาตรัสว่า "สุนัขจิ้งจอก(คงจะ)ยุยง
สัตว์แม่ทั้งสองนั้นให้ฆ่ากันเองตาย เรา
จักไปให้ทันเวลาตายของสัตว์ทั้งสองนั้น"
เสด็จทรงรถไปโดยหนทางที่นายพรานป่าชี้
เสด็จถึงเมื่อสัตว์ทั้งสองนั้น ทำการ
ทะเลาะกันถึงแก่ความตายแล้ว.

สุนัขจิ้งจอกมีใจร้ายเริงยินดี กัดกินเนื้อสีหะ
ครั้งหนึ่ง กัดกินเนื้อโคผู้ครั้งหนึ่ง.

พระราชาทอดพระเนตรเห็นสัตว์ทั้งสอง
นั้น ถึงแก่ความตายแล้ว ประทับยืนอยู่

สลลปนุโต อีมา คาถา อภาสิ

บนรต เมื่อจะทรงปราศรัยกับนายสารถิ
ได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า

๑๙๓. "เนว อิตถีสู สามญญํ
นาปี ภกฺขेषุ สารถิ
อถสุส สนนฺนิบาทสุส
ปสุส ยาว สุจฺฉินฺตติ.

๑๙๓. "ดูกรสารถิ ความเสมอกันใน
เพราะสตรีของสัตว์ทั้งสอง ย่อม
มีไม่ได้ทั้งความเสมอกันใน
เพราะภักษาของสัตว์ทั้งสอง ก็
ย่อมมีไม่ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ เจ้า
จงดูเหตุแห่งความทำลาย ความ
สนิทสนมของมัน ดังที่เราคิดไว้
ดีแล้ว.

๑๙๔. อสิ ติกฺโขว มํสมฺหิ
เปสฺสญญํ ปริวตฺตติ
ยตฺถุสภญฺจ สีหญฺจ
ภกฺขยฺนฺติ มิคารฺมา.

๑๙๔. สุนัขจึงจอกทั้งหลาย เคี้ยวกิน
โคผู้และราชสีห์ ในเพราะความ
ส่อเสียดใด ความส่อเสียดนั้น
ย่อมเป็นไปเพราะเนื้อ ดุจดาบ
อันคม ฉะนั้น.

๑๙๕. อิมํ โส สยมนํ เสติ
ยมิมํ ปสุสสิ สารถิ
โย วาจํ สนนฺนิบาทสุส
ปิสฺสนสุส นิโพธิติ.

๑๙๕. ดูกรสารถิ เจ้าจงดูการนอนตาย
ของ ๒ สัตว์นี้ใด ผู้ใดเชื่อถ้อยคำ
ของผู้กล่าวส่อเสียด มุ่งทำลาย
ความสนิทสนม ผู้นั้นย่อมนอน
ตายเช่นนี้.

๑๙๖. เต ชนา สุขเมธฺนฺติ
นรา สคฺคคตาริว

๑๙๖. ดูกรสารถิ นรชนเหล่าใดไม่เชื่อ
ถ้อยคำ ของผู้มุ่งทำลายความ

เย วาจิ สนิทสนม
นาวโพธนติ สารถิติ"ติ.

สนิทสนม นรชนเหล่านั้น ย่อม
ประสบสุข ดุจนรชนผู้ไปสวรรค์
ฉะนั้น".

ตตถ เวน อิตถิสฺสูติ สมฺม สารถิ
อิมสฺส ทฺวินฺนํ ชนฺนํ เวน อิตถิสฺ
สามณฺณํ อตฺถิ น ภกฺขเสสุ. อณฺณเมว
หิ อิตถิ สฺสีหิ เสวติ อณฺณํ อฺสุภ
อณฺณณฺจ ภกฺขํ สฺสีหิ ชาทติ อณฺณณฺจ
อฺสุภติ อตฺถเ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ความ
เสมอกันในสตรีของสัตว์ทั้งสอง ย่อม
มิไม่ได้ ความว่า ดูกรสารถิผู้สหาย
ความเสมอกันในเพราะสตรีทั้งหลายของ
สัตว์ทั้งสองเหล่านี้ หามีไม่ ความเสมอ
กันในเพราะภักษา ก็หามีไม่. เพราะ
ราชสีห์คบหาสตรีเพศอย่างหนึ่ง ไคผู้
ก็คบหาสตรีเพศอย่างหนึ่ง ราชสีห์กิน
อาหารอย่างหนึ่ง และไคผู้ก็กินอาหาร
อย่างหนึ่ง.

อถสฺสาติ เอวํ กลหการณเ อวิชฺช-
มานเปปี อถ อิมสฺส มิตฺตสนธิภาทกสฺส
ทฺฐสฺสคาลสฺส "อฺภินฺนํ มํสํ
ชาทิสฺสามิ"ติ จินฺนเตตฺวา อิม
มาเรณฺตสฺส ปสฺส ยาว สฺสุจินฺนิตฺตนฺติ
อธิปฺปาโย.

พึงทราบอธิบายในบทว่า อถสฺส ดังต่อ
ไปนี้ เมื่อเหตุแห่งการทะเลาะอย่างนี้ แม้
ไม่มีภายหลังเมื่อสุนัขจึงจอกชั่วคราวนี้ตัว
ทำลายไมตรีและความสนิทสนม คิดว่า
"เราก็ก่ียวกินเนื้อของสัตว์ทั้งสองนี้" ให้
สัตว์เหล่านี้ฆ่ากันจนตาย ดูกรสารถิ
เจ้าจงดูเหตุแห่งความทำลาย ดังที่เรา
คิดไว้แล้ว.

ยตฺถาติ ยสฺมี เปสฺสณฺเเบ ปริวตฺตมาเน
อฺสุภณฺจ สฺสีหณฺจ มิคาธฺมา สฺสีคาลา

ด้วยคำว่า ในเพราะความส่อเสียดใด
พระราชาทรงแสดงว่า เมื่อคำส่อเสียดใด

ชาทนต์ติ ตัม เปสฺสณฺณํ มํสมฺหิ ติจฺฉิณฺ
 อสิ วิวฺย มิตฺตกาวิ ฌินฺทนต์เมว
 ปริวตฺตตีติ ทีเปติ.

ยมิมํ ปสฺสสฺสีติ สมฺม สวารถิ ยํ
 อิมํ ปสฺสสฺสี อิมํสํ ทฺวินฺนํ มตฺสยํ
 อณฺโณปิ โย ปุคฺคโล สนนฺนิบาตกสฺส
 ปิสฺสนสฺส ปิสฺสนวาจํ นิโพธิติ คณฺหติ
 โส อิมํ สยํ สติ เอวเมว มรตีติ
 ทสฺสเสติ.

สฺขเมธนต์ติ สฺขํ วจินฺทนต์ติ ลภนต์ติ.
 นรา สคฺคคตาริวาติ สคฺคํ คตา
 ทิพฺพโกศสมฺมุคฺคิโน นรา วิวฺย เต สฺขํ
 วจินฺทนต์ติ อตฺถโก.

นาวโพนนต์ติ น สวารโต ปจฺเจนฺติ
 ตาทิสฺมปิ วจนํ สุตฺวา โจเทตฺวา
 สาเรตฺวา เมตฺตี อภินฺทิตฺวา ปากติกาว
 โหนตฺตีติ.

เป็นไปอยู่ หมูสีคาลมฤคยอมเคี้ยวกินโคผู้
 และราชสีห์ คำสอเสียดนั้นตัดมิตรภาพ
 เป็นไปดุจดาบอันคมกริบ(ตัด)เนื้อ ฉะนั้น.

ด้วยคำว่า เจ้าจงดูการนอนตาย
 ของสองสัตว์นี้ใด พระราชาทรงแสดงว่า
 ดูกรสารถิผู้สหาย ท่านจงดูการนอนตาย
 ของสัตว์ทั้งสองนี้ใด บุคคลแม่อื่นใด
 เชื้อถือ คือ ยึดถือยศคำสอเสียดของผู้
 สอเสียดทำลายความสนิทสนม บุคคล
 นั้นยอมนอนตายเช่นนี้ คือ ต้องตาย
 อย่างนี้เหมือนกัน.

คำว่า ประสบสุข ความว่า ประสบ
 คือได้รับความสุข. คำว่า ดุจดั่งนรชน
 ผู้ไปสวรรค์ ความว่า ชนเหล่านั้นยอม
 ประสบสุขดุจนระไปสู่สวรรค์ เพียบพร้อม
 ด้วยโภคสมบัติอันเป็นทิพย์.

คำว่า ไม่เชื่อ ความว่า เหล่าชนยอม
 ไม่เชื่อถือ โดยความเป็นสาระ แม้ฟัง
 ถ้อยคำเช่นนั้นแล้วยังท้วงติง ดักเตือน
 ไม่ทำลายไมตรีเสีย เป็นผู้มั่นคงอยู่ที่เดียว.

ราชา อีมา คาถา ภาสิตวา
 สีหสุส เกสรจุมมนชทาเดม คาคาหาเปตวา
 นครเมว คโหติ.

สตถา อิมิ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 ชาตกํ สโมธานะสิ ตทา ราชา อหเมว
 อโหสิติ.

สนฺธิภาทชาตกวณฺณนา นวมา.

พระราชารั้้นตรัสคาถาเหล่านี้แล้ว
 ให้ราชบุรุษถือเอาขน หนึ่ง เล็บ เขี้ยว
 แห่งสีหไกรสรเสด็จไปสู่พระนครทันที.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม-
 เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
 พระราชาในครั้งนั้น กลับชาติมาเป็นเรา
 ตถาคตแล.

พรรณนาสนธิภาทชาดก ที่ ๙ จบ.

๑๐. เทวตาปญฺหชาตก (๓๕๐)

๑๙๗. “หนฺติ หตฺถเหหิ ปาเทหิ
มฺขณฺจ ปรีสุมฺภติ
ส เว ราช ปิโย โหติ
กนฺเตน ตฺวาทิปฺสุสฺสี.

๑๙๘. อุกุโธสฺติ ยถากามํ
อาคมณฺจสฺส เนจฺจติ
ส เว ราช ปิโย โหติ
กนฺเตน ตฺวาทิปฺสุสฺสี.

๑๙๙. อพฺภกฺขาติ อญฺเตน
อลิเกนาภิสารเย
ส เว ราช ปิโย โหติ
กนฺเตน ตฺวาทิปฺสุสฺสี.

๑๐. เทวตาปญฺหชาตก (๓๕๐)

๑๙๗. “ขอเดชะ คนที่ตบ ดี และถีบหน้า
กลับเป็นที่รักของคนถูกตบ ถูกตี
และถูกถีบ เพราะการกระทำนั้น
พระองค์ทรงทราบใหม่ว่า คนผู้นั้น
คือใคร.

๑๙๘. ขอเดชะ คนที่ด่าตามชอบใจและ
ไม่ต้องการให้เขากลับมาด้วย
กลับเป็นที่รักใคร่ ของคนด่า
ยิ่งขึ้น เพราะเหตุนั้น พระองค์
ทรงทราบใหม่ว่า คนผู้นั้นคือใคร.

๑๙๙. ขอเดชะ คนที่ตัดพ้อต่อกัน
ด้วยคำเหน็บแนม อันไม่เป็น
ความจริง กลับเป็นที่รักของกัน
และกันยิ่งขึ้น เพราะเหตุนั้น
พระองค์ทรงทราบใหม่ว่า คน
ผู้นั้นคือใคร.

๒๐๐. หรี อุนนญจ ปานญจ
 วตุถเสนาสนานิ จ
 (อญญทตฺถุํ หรา สนฺตา)
 เต เว ราช ปิยา โหนติ
 กนฺเตน ตฺวามิปฺสฺสสี"ติ.

เทวตาปัญชชาตกั ทสมั.

จุลลกุณาลวคฺโค ปญฺจโม.

๒๐๐. ขอเดชะ ผู้ที่ขนเอาข้าว น้ำ ผ้า
 และเสนาสนะไป (ถึงจะได้แต่
 ขนไปฝ่ายเดียว) แต่ก็เป็นที่รัก
 ของผู้ให้ เพราะเหตุนั้น พระองค์
 ทรงทราบใหม่ว่า คนผู้นั้น
 คือใคร".

เทวตาปัญชชาดก ที่ ๑๐.

จุลลกุณาลวรรค ที่ ๕.

๑๐. เทวดาปัญหชาตกถุณณา (๓๕๐)

หนุตติ หตุเถนิ ปาเทหิตติ อัย
เทวดาปุจฺฉา มหาอุมฺงฺคชาตเก^๑
อาวิภาวิสุสตีติ.

มโหสถชาตกา เทวดาปัญฺเฬ

เอวํ วุตฺเต ราชาน มหาสตุตฺติ
สมุสฺสึตเสตจฺจตุตเต ราชปฺลฺลงฺเก
นึสึทาเปตฺวา สยํ นึจาสเน นึสึทิตฺวา
อาห “ปณฺฑิต จตุตเต อธิวฺภูชา
เทวดา มํ จตุตฺตาริ ปญฺเฬ ปุจฺฉิ, เต
ปน เนวาทึ ชานามิ, จตุตฺตาริ
ปณฺฑิตาปิ น ชานึสุ, ตสฺมา กเถนิ
เม ตาต เต ปญฺเฬ”ติ. “มหาราช
จตุตเต อธิวฺภูชา เทวดาว โหตุ,
จาดุมฺมหาราชิกาทโย วา เทวา โหนฺตุ,
เยน เกนจิ ปุญฺจํ ปญฺหึ อหึ
กเถตุํ สกฺโกมิ, วท มหาราช เทวดาย
ปุจฺฉิตปญฺเฬ”ติ. อถ ราชาน เทวดาย
ปุจฺฉิตนินยาเมเนว กเถนฺโต ปชมึ
คาถมาห

๑๐. พรรณนาเทวดาปัญหชาดก (๓๕๐)

คำถามของเทวดานี้ ซึ่งเริ่มต้นด้วย
คำว่า **ตบตีและถีบ** จะมีในมหาอุมฺงค-
ชาดก โดยละเอียด.

ปัญหาของเทวดาจากมโหสถชาดก

เมื่อพระโพธิสัตว์กล่าวอย่างนี้ พระ
ราชา จึงให้พระมหาสัตว์นั่งบนบัลลังก์
ภายใต้เศวตฉัตรที่ยกขึ้นแล้ว พระองค์
ประทับนั่งอาสนะต่ำ ตรัสว่า “แน่
บัณฑิต เทวดาสั่งอยู่ที่เศวตฉัตร ถ้าม
ปัญหา ๔ ข้อของเรา, แต่เราไม่รู้ปัญหา
เหล่านั้น, แม้บัณฑิตทั้งสี่ก็ไม่รู้, เพราะ
ฉะนั้น เจ้าจงกล่าวแก้ปัญหาเหล่านั้น
แก่เรา”. มโหสถบัณฑิตจึงกราบทูลว่า
“ข้าแต่มหาราชเจ้า เทวดาผู้สั่งอยู่ที่
เศวตฉัตรจงยกไว้, หรือเทวดาทั้งหลาย
มีท้าวจาดุมหาราชเป็นต้นก็ยกไว้, ข้า-
พระองค์อาจจะกล่าวแก้ปัญหาที่คนใด
คนหนึ่งถาม, ข้าแต่มหาราชเจ้า ขอ
พระองค์โปรดตรัสปัญหาที่เทวดาถามเถิด

^๑ จ. อุมฺงคชาตเก.

๑๙๗. “หนุตติ หตุเถहि ปาเทहि
 มุขญจ ปริสุมฺภติ
 ส เว ราช ปิโย โหติ
 กนฺเตน ตฺวาทิปสฺสสี”ติ.

ตตฺถ หนุตฺติติ ปหฺรติ. ปริสุมฺภติติ
 ปหฺรติเยว. ส เว ราช ปิโย โหติติ
 โส เอวํ กโรนฺโต ปิโย โหติ.

กนฺเตน ตฺวาทิปสฺสสีติ เตน การณฺน
 ปิโย โหติ, กตรํ บุคฺคํ ตฺวํ ราช
 ปสฺสสีติ. เอวํ ตํ เทวตา ปญฺหํ
 ปุจฺฉิ.

มหาสตุตฺสส กถํ สุตฺวาว
 คคณฺตเล ปุณฺณจฺนุโท วย ตสฺสตุโธ
 ปากโฏว โหติ. อถสฺส มหาสตุโต

พระเจ้าข้า”. ลำดับนั้น พระราชาเมื่อจะ
 ตรัสตอบปัญหา โดยนิยามที่เทวดาทถาม
 จึงตรัสคาถาที่ ๑ ว่า

๑๙๗. “ขอเดชะ คนที่ตบ ดี และถีบหน้า
 กลับเป็นที่รักของคนถูกตบ ถูกตี
 และถูกถีบ เพราะการกระทำนั้น
 พระองค์ทราบใหม่ว่า คนผู้นั้น
 คือใคร”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ตบดี
 คือยอมประหาร. คำว่า ถีบหน้า คือ
 ย่อมประหารนั้นแล. คำว่า ผู้นั้นยอม
 เป็นที่รักของผู้ถูกตบ ดี และถูกถีบ
 ความว่า บุคคลนั้น เมื่อทำอย่างนั้น
 ย่อมเป็นที่รัก(แห่งคนผู้ถูกประหาร).

คำว่า เพราะการกระทำนั้น พระองค์
 ทราบใหม่ว่า คนผู้นั้นคือใคร ความว่า
 ข้าแต่พระราชา เพราะเหตุนั้น พระองค์
 ทรงเห็นใครว่าเป็นที่รัก (แห่งคนผู้ถูก
 ประหาร) เทวดาทถามปัญหานี้ว่าอย่างนี้.

พอลำดับถ้อยคำเนื้อความแห่งปัญหา
 นั้น ก็ปรากฏแก่พระมหาสัตว์ดุจดวงจันทร์
 เต็มดวง ปรากฏในท้องฟ้า ฉะนั้น.

มหาสตุติ ปุเชตฺวา อนุตฺตราชิ. ราชานิ
 มหาสตุติ ปุปฺผาทิหิ ปุเชตฺวา อิตฺริ
 ปญฺหิ ยาจิตฺวา "วท มหาราชาน"ติ
 วุตฺเต ทฺติยํ คาทมาห

๑๙๘. "อกุโกสติ ยถากามิ
 อากมญฺจสุส เนจฺฉติ"^๑
 ส เว ราช ปิโย โหติ
 กนฺเตน ตฺวาภิปฺสุสสิ"ติ.

อถ มหาสตุโต มหาราช มาตา
 วจนเปสนนํ กาทํ สมตฺถํ สตุตฺตญฺจวสุสิกํ
 ปฺตติตํ "ตาท เชตฺติ คจฺฉ, อนุตฺตราชปณฺ
 คจฺฉาน"ติ อาทีนึ วตฺวา เปเสสิ. กุมารโ
 "อมฺม สเจ เม อิทญฺจิทญฺจ ขาทนึยํ
 โภชนึยํ ทสุสสิ, คมิสฺสามิ"ติ วตฺวา
 "คณฺห ตาตา"ติ วุตฺเต ตํ ขาทิตฺวา
 มุขํ วิกฺขวาเลตฺวา สมรทฺวาเร อญฺจาสิ.

ได้บูชาพระมหาสัตรีด้วยดอกไม้ และ
 ของหอมอันเป็นทิพย์บรรจุให้เต็มผอบแก้ว
 แล้วอันตรธานหายไป. แม้พระราชาก็ทรง
 บูชาพระมหาสัตรีด้วยดอกไม้เป็นต้น จึง
 ตรัสวิงวอนให้กล่าวแก้ปัญหาอื่นต่อไป
 เมื่อพระมหาสัตรีทูลว่า "ข้าแต่มหาราชเจ้า
 ขอเชิญพระองค์จงตรัสเถิด" จึงได้ตรัส
 คาถาที่ ๒ ว่า

๑๙๘. ขอเดชะ คนที่ด่าตามชอบใจและ
 ไม่ต้องการให้เขากลับมาด้วย
 กลับเป็นที่รักใคร่ ของคนด่า
 ยิ่งขึ้น เพราะเหตุนั้น พระองค์
 ทรงทราบใหม่ว่า คนผู้นั้นคือใคร.

ลำดับนั้น พระมหาสัตรีกล่าวแก้
 ปัญหาที่ ๒ ว่า ข้าแต่มหาราชเจ้า มารดา
 สั่งบุตรผู้มีอายุ ๗-๘ ขวบ สามารถจะทำ
 ตามคำสั่งได้ว่า "แนะพ่อ เจ้าจงไปนา
 จงไปร้านตลาดในระหว่าง" ดังนี้เป็นต้น
 แล้วส่งไป. กุมารกล่าวว่า "ข้าแต่แม่ ถ้า
 แม่จักให้ของเคี้ยวของกินนี้ด้วย ๆ แก่ลูก
 ลูกจักไป" เมื่อมารดา กล่าวว่า "เจ้าจง

^๑ น. อิจฺฉติ.

เขตต์ อคนุตวาว ทารเกหิ สหุธิ
 กิพฺนุโต มาตุ เปสนกมฺมํ อกตฺวา
 “คจฺฉ ตาตา”ติ วุตฺเต “อมฺม ตฺวํ
 สีสาย สมฺรจฺจายาย นิสีทิตฺวา จิตา,
 อหํ ตว กถํ พหิ เปสนกมฺมํ
 กริสฺสามิ”ติ อาทีนํ วตฺวา “ตฺวํ มํ
 วณฺเจสสี”ติ วุตฺเต มาตฺยา หตฺถวิการ-
 มฺขวิการเว ทสฺเสตฺวา ปลายิ.

มาตา ปลายนุตํ ทิสฺวา กุปฺปีตา
 ทนฺชกํ คเหตุวา อนฺุพนฺธิตฺวา ตํ
 ปาปฺณิตฺตํ อสกฺโกนฺธิ “อเร ทฺวํ จโร
 ปุตฺต ตฺวํ มม สนฺตํ ขาทิตฺวา
 เขตฺเต กิณฺจิก กาทํ น อิจฺฉสิ ติฏฺฐ
 ติฏฺฐา”ติ ตชฺเชนฺตี “คจฺฉ ตฺวํ อเร,
 จโร ตํ ขณฺุทฺทาทฺทิกํ จินฺุทฺท”ติ
 อาทีนํ วตฺวา ยถากาเม ยถาขณฺุมาสยํ
 อุกฺโกสตี ปริภาสตี. ยทา ปน มุเชน
 ภณฺตี, ตโต หทยเณ อปฺปมตฺตกสฺสาปิ
 อาคมณฺุจสฺส น อิจฺฉตี. ทารโกปิ
 ทิวสภาคํ ทารเกหิ สหุธิ กิพิตฺวา
 สายํ เคนํ ปวิสิตฺตํ อวิสหนฺุโต ภาตกาณํ
 สนฺตํ คจฺฉตี.

ถือเอาเถิดพ่อ” ก็เคี้ยวกินของสิ่งนั้น
 บ้วนปาก ยืนอยู่ที่ใกล้ประตูเรือน. บุตร
 ไม่ไปมา เล่นอยู่กับพวกเด็ก ไม่ทำตาม
 มารดาสั่ง เมื่อมารดาบังคับว่า “พ่อ
 จงไป” ก็กล่าวว่า “ข้าแต่แม่ แม่นั่งยืนที่
 เงามเรือนเย็นสบาย ลูกจักทำตามคำสั่ง
 ของแม่ภายนอกอย่างไรได้” ดังนี้เป็นต้น
 เมื่อมารดา กล่าวว่า “เอ็งหลงข้า” ก็
 แสดงมือและปากให้แปลกแก่มารดา แล้ว
 หันไป.

มารดาเห็นบุตรหันไป ก็ขัดเคือง ถือไม้
 ไล่ติดตาม เมื่อไม่อาจทันบุตรก็คุกคามว่า
 “เฮ้ย อ้ายคนชั่ว อ้ายโจร เอ็งกินของข้า
 ไม่ปรารถนาทำอะไร ๆ ที่นา หยุตก่อน ๆ”
 แล้วกล่าวคำเป็นต้นว่า “เฮ้ย เอ็งจงไป
 เถิด, โจรทั้งหลายจงตัดมึงเป็นท่อน ๆ”
 ดำบริภาษตามความใคร่ ตามอัธยาศัย.
 แต่กาลใด มารดาเยอม่กล่าวอะไรด้วย
 ปาก, กาลนั้น มารดาไม่ปรารถนา
 ภัยอันตรายอะไร อันจะมาถึงแก่บุตร แม้มี
 ประมาณน้อย. ฝ่ายทารกเล่นกับพวก
 ทารกด้วยกันตลอดส่วนแห่งวัน เมื่อไม่
 อาจจะไปสู่เรือนในเวลาเย็น ก็ไปสู่
 สำนักของพวกญาติ.

มาตาปิสฺส อากมนมคฺคํ โอลิเกนฺตํ
 ตํ อเนกจฺจนฺตํ ปิยปฺตํ ทิสฺวา
 “ปวิสิตฺถํ น วิสฺหติ มณฺเณ”ติ โสเกน
 หทยํ ปุเรตฺวา อสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 ภาติขเว อุปฺภาเวเนติ ปิยปฺตํ ทิสฺวา
 อาลิงฺคิตฺวา สีเส จมฺพิตฺวา อุโภหิ
 หตฺถํ ทฬฺหํ คเหตฺวา “ตาท ปิยปฺต
 มา มม วจฺนํ หทเยปิ จเปสิ”ติ
 วตฺวา อติเรกตรํ เปมํ อุปฺปาเทสิ.
 “เอวํ มหาราช มาตฺยา ปฺตฺโต
 กุทฺธกาเล ปิยตโร นาม โหตี”ติ วตฺวา
 ทฺติยํ ปณฺหํ กเถสิ.

เทวดา ตเถว ปุเชติ. ราชานิ ตเถว
 ตํ ปุเชตฺวา ตติยํ ปณฺหํ ยาจิตฺวา
 “วท มหาราช”ติ วุตฺเต ตติยํ
 คาถมาห

๑๙๙. “อพฺภกฺขาติ อฏฺเตน
 อลิเกนาภิสารเย

ฝ่ายมารดา เมื่อมองดูทางที่บุตรเป็นที่รัก
 กลับมา เห็นบุตรเป็นที่รักยังไม่กลับมา
 บ้าน ก็ยังหัวใจให้เต็มด้วยความโศกกว่า
 “ชะรอยบุตรของเราไม่อาจจะเข้าบ้าน”
 ก็มีดวงตาเต็มด้วยน้ำตา ค้นหาอยู่ที่
 เรือนญาติ เห็นบุตรเป็นที่รักก็สวมกอด
 จูบศิระชะ จับบุตรให้มั่นด้วยมือทั้งสอง
 พูดยว่า “แน่ะพ่อลูกรัก เจ้าอย่าเก็บเอา
 คำพูดของแม่ไว้ที่ใจเลย” ดังนี้ ยังความรัก
 เหลือเกินให้เกิดขึ้นแล้ว. “ข้าแต่มหาราช-
 เจ้า บุตรชื่อว่า เป็นที่รักยิ่งในเวลา
 มารดาโกรธ ด้วยประการฉะนี้”.

เทวดาได้สดับปัญหา ก็บูชาพระโพธิสัตว์
 เหมือนอย่างเดิม. ฝ่ายบรมกษัตริย์ก็ทรง
 บูชาพระโพธิสัตว์เหมือนคราวที่แล้วมา
 ตรัสวิงวอนถามปัญหาที่ ๓ เมื่อพระ
 โพธิสัตว์ทูลว่า “ข้าแต่มหาราชเจ้า
 ขอเชิญพระองค์ตรัสถามเถิด” จึงตรัส
 คาถาที่ ๓ ว่า

๑๙๙. “ขอเดชะ คนที่ตัดพ้อต่อกัน
 ด้วยคำเหน็บแนม อันไม่เป็น

ส เว ราช ปิโย โหติ
กนุเตน ตวาทิปัสสสี"ติ.

ความจริง กลับเป็นที่รักของกัน
และกันยิ่งขึ้น เพราะเหตุนั้น
พระองค์ทรงทราบใหม่ว่า คน
ผู้นั้นคือใคร".

อถสฺส มหาสตุโต "มหाराช
ยทา อุโก ชายปติกา รโหคตา
โลกสฺสาทรติยา กิพฺนุตา "ตว มยิ
เปมํ นตฺถิ, พหิ คตํ กิร เต
หทยนุ"ติ เอวํ อญฺญมญฺญํ อญฺญเตน
อพฺภาจกฺขนฺตา อลิเกน สาเรนฺติ
ใจเทนฺติ, ตทา เต อติเรกตรํ
อญฺญมญฺญํ ปิยายนฺติ, เอวมสฺส อตฺถํ
ชานาหิ"ติ กเถสิ. เทวตา ตเถว นํ
ปุเชติ.

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์เจ้าทูลแก้
เนื้อความแห่งปัญหา ถวายแต่พระราชา
ว่า "ข้าแต่มหाराชเจ้า กาลใดภรรยา
และสามีทั้งสองอยู่ในที่ลับ เล่นกันด้วย
ความเส่นหา และความยินดีของโลก
กล่าวตู่กันและกัน ด้วยคำไม่จริงอย่างนี้
ว่า "ความรักในเราย่อมนไม่มีแก่ท่าน,
ได้ยินว่า ใจของท่านไปภายนอกแล้ว",
ยังกันและกันให้ระลึก ใจท้วงกันด้วย
คำเหลวไหล, กาลนั้นภรรยาและสามี
ทั้งสองนั้น ย่อมรักกันเหลือเกิน, ขอ
พระองค์ ทรงทราบเนื้อความแห่งปัญหา
นั้น ด้วยประการฉะนี้". เทวดาได้สดับ
เนื้อความปัญหาแล้ว ก็บูชาพระโพธิสัตว์
เหมือนครั้งก่อน.

ราชาปิ ตเถว ตํ ปุเชตฺวา
อิตรํ ปญฺหํ ยาจิตฺวา "วท มหाराชา"ติ
วุตฺเต จตฺตถํ คาถมาห

ฝ่ายพระราชาที่ทรงบูชาพระโพธิสัตว์
เหมือนหนหลัง ทรงวิงวอนถามปัญหา
นอกนี้อีก ครั้นเมื่อพระโพธิสัตว์ทูลว่า

๒๐๐. "หริ อุนนญจ ปานญจ
 วตถเสนาสนานิ จ
 (อญญทตฺถุํ หรา สนฺตา)
 เต เว ราช ปิยา โหนฺติ
 กนฺเตน ตฺวาภิปฺสฺสสี"ติ.

อถสฺส มหาสตุโต "มหาราช อัย
 ปญฺเฬ ฐมฺมิกสมณพฺรหฺมณฺเณ สนฺธาย
 วตฺโต. สทฺธานิ หิ กุลานิ อธิโลก-
 ปฺรโลกํ สทฺทหิตฺวา เทนฺติ เจว ปฺน
 ทาตุกามานิ จ โหนฺติ, ตานิ กุลานิ
 ตถารูเป สมณพฺรหฺมณฺเณ ยาจนฺเตปิ
 ลหฺธํ หริตฺวา ภูณฺชนฺเตปิ ทิสฺวา
 ปสฺสิตฺวา 'อเมหเยว ยาจนฺติ
 อมฺหากํเยว สนฺตกานิ อุนฺนาทีนึ
 ภูณฺชนฺตี'ติ เตสฺส อติเรกตรํ เปมฺ
 กโรนฺติ. เอวํ สนฺเต มหาราช
 อญฺญทตฺถุํ หรา สนฺตา เอกํเสน
 ยาจกา เจว ลหฺธํ หรฺนฺตา จ สมานา
 ปิยา โหนฺตี"ติ ปญฺหสฺส อตฺถํ กถေสิ.

"ข้าแต่มหाराชเจ้า ขอเชิญพระองค์ตรัส
 ทามเถิด" จึงตรัสคาถาที่ ๔ ว่า

๒๐๐. "ขอเดชะ ผู้ที่ขนเอาข้าว น้ำ ผ้า
 และเสนาสนะไป (ถึงจะได้แต่
 ขนไปฝ่ายเดียว) แต่ก็เป็นที่รัก
 ของผู้ให้ เพราะเหตุนั้น พระองค์
 ทรงทราบใหม่ว่า คนผู้นั้น
 คือใคร".

ลำดับนั้น พระมหาสตุวจจึงกล่าวแก้
 เนื้อความแห่งปัญหาถวายแด่พระราชาว่า
 "ข้าแต่มหाराชเจ้า ปัญหานี้อันทเวดา
 กล่าวหมายเอาสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติ
 ธรรม. เพราะตระกูลทั้งหลาย ผู้มีศรัทธา
 เชื่อโลกนี้และโลกหน้าให้ทานอยู่นั้นเทียว
 และเป็นผู้ใคร่จะให้อีก, ตระกูลเหล่านั้น
 เห็นสมณพราหมณ์เห็นปานนั้น ขอข้าว
 เป็นต้นไปก็ดี นำข้าวเป็นต้นที่ได้มาแล้ว
 บริโภคก็ดี ก็เลื่อมใสทำความรักในสมณะ
 และพราหมณ์เหล่านั้นเหลือเกิน ด้วย
 คิดว่า 'สมณพราหมณ์เหล่านี้ ขอข้าว
 เป็นต้นกะเราไป ย่อมบริโภคข้าวเป็นต้น
 ซึ่งมีอยู่ของเรานั้นเอง' ข้าแต่มหाराชเจ้า
 เมื่อเป็นเช่นนี้ สมณะและพราหมณ์

ทั้งหลาย ชื่อว่า เป็นผู้นำไป คือเป็นผู้ขอ
โดยส่วนตัวโดยแท้ และเป็นผู้นำข่าว
เป็นต้น ที่ได้แล้วไป ชื่อว่า เป็นที่รักของ
เจ้าของข่าวเป็นต้น" ดังนี้.

อิมสมิ ปน ปณฺเฑห กถิตเ ทเวตา
ตเถว ปุเชตฺวา สาธุการํ ทตฺวา
สตุตฺรตนฺปุริ จงฺโกฏฺกั "คณฺห
ปณฺฑิตา"ติ มหาสตุตฺตสฺส ปาทมฺมุเล ชิปี.
ราชาปิสฺส อติเรกตรํ เปมํ กโรนฺโต
ปัสสีทิตฺวา เสนาปติฏฺฐานํ ตสฺส อทาสี.
ตโต ปฏฺจาย มหาสตุตฺตสฺส ยโส มหา
อโหสิ.

เทเวตาปณฺเฑหชาตกวนฺณนา ทสฺมา.

จุลลกุณฺณาลวคฺโค ปญฺจโม.

ก็ครั้งเมื่อปัญหานี้อันมโหสถบัณฑิตกล่าว
แก้แล้ว เทเวตาก็บูชาเหมือนอย่างนั้น
ได้ให้สาธุการแล้ว ชัดผอบอันเต็มด้วย
รัตนะ ๗ ณ บาทมูลของพระมหาสัตว์
ด้วยกล่าวว่า "ดูกรบัณฑิต เชิญท่านรับ
เอาเถิด". ฝ่ายพระเจ้าวิเทหราชทรง
โปรดปรานเลื่อมใสมโหสถบัณฑิตเป็น
อย่างยิ่ง ได้พระราชทานตำแหน่งเสนาบดี
แก่มโหสถบัณฑิต. จำเดิมแต่กาลนั้นมา
พระมหาสัตว์ได้มียศใหญ่แล้ว.

พรรณนาเทเวตาปัญชาดก ที่ ๑๐ จบ.

จุลลกุณฺณาลวรรค ที่ ๕ จบ.

ปาตกุททานิ

- (๑) **ภาลิงโค อัสสาโรโห** จ
 เอกราชา จ ทททโร
 สีสวีมัส สุชาตา
 ปลาไส สกฺุณเ ฉโว
 เสยฺเหติ ทส ชาตกา.
- (๒) **ปุจิมนุเท กสฺสโป** จ
 ขนฺติวาทิ โลหกุมฺภี
 สพฺพมัสสลาภี สส
 มตาโรท กณฺเวรา
 ติตฺติโร สฺจจฺไซ ทส.
- (๓) **กฺุฏฺฐุโส ทุทฺฐุภาย**
 พรหมทตฺต จมฺมสาฎฺกโก
 โคธราชา จ กกฺุการุ
 กากวตี นนุ โสจฺจโย
 กาทฺพพานุ สีสวีมัสส ทส.
- (๔) **โกกาลิโก รถลฺกฺุชิ**
 ปกฺกโคธ ราโชวาทา
 ชมฺพุก พรหาคตฺโต จ
 ปิจ ฤสา จ พาเวรุ
 วิสยฺหเสฎฺฐชิ ทสธา.

รายชื่อชาดกในจตุกกนิบาต

- (๑) **ภาลิงคชาดก** **อัสสาโรหชาดก**
 เอกราชชาดก ทททรชาดก
 สีสวีมัสชาดก สุชาตาชาดก
 ปลาสชาดก สกฺุณชาดก ฉวชาดก
 และสยฺหชาดก รวม ๑๐ ชาดก.
- (๒) **ปุจิมันทชาดก** **กัสสปชาดก**
 ขันติวาทิชาดก โลหกุมภีชาดก
 สัพพมัสสลาภีชาดก สสชาดก
 มตาโรทชาดก กณฺเวรชาดก
 ติตฺติรชาดก และสฺจจฺไซชาดก รวม
 ๑๐ ชาดก.
- (๓) **กฺุฏฺฐุสชาดก** **ทุทฺฐุภายชาดก**
 พรหมทตฺตชาดก จมฺมสาฎฺกชาดก
 โคธชาดก กักการุชาดก
 กากวตีชาดก อนนุโสจฺจยชาดก
 กาทฺพพานุชาดก และสีสวีมัสชาดก
 รวม ๑๐ ชาดก.
- (๔) **โกกาลิกชาดก** **รถลฺกฺุชิชาดก**
 ปักกโคธชาดก ราโชวาทชาดก
 ชมฺพุกชาดก พรหาคตฺตชาดก
 ปิจุชาดก ฤสชาดก พาเวรุชาดก
 วิสยฺหเสฎฺฐชิชาดก รวม ๑๐ ชาดก.

(๕) กิณุนรี วานร กุนฺตินี
อัมพหารี คชกุมภ
เกสวายุภูฏารณณ์
สนธิเมโท เทวดาปญหา.

(๕) กิณรีชาดก วานรชาดก กุนฺตินีชาดก
อัมพหารีชาดก คชกุมภชาดก
เกสวชาดก อัยภูฏชาดก อรัญญ-
ชาดก สันธิเมทชาดก, และ
เทวดาปัญหชาดก รวม ๑๐ ชาดก.

วคฺคทฺถานํ

กาลิงโค ปุจิมนุโท จ
ภูฏิสก โภกิลลา
จุลลภูณาลวคฺโคติ
ปญฺจ วคฺคา จตฺตกฺกมฺหิ
โหนติ ปญฺญาส ชาตกา.

รายชื่อวรรค

จตฺตกนิบาต มี ๕ วรรค คือ
กาลิงควรรค ปุจิมันทวรรค
ภูฏิสกวรรค โภกิลวรรค และ
จุลลภูณาลวรรค รวม ๕๐ ชาดก.

๕. ปญจกนิปาต

๑. มณิกุณฑลวคค

๑. มณิกุณฑลชาตก (๓๕๑)

๑. "ชินุโน รฏฐสฺสมณิกุณฑลเ จ^๑
ปุตฺเต จ ทาเร จ ตเถว ชินุโน
สพฺเพสุ โภเคสุ อเสสเกสุ^๒
กสฺมา น สนฺตปฺปสิ โสกกกาลे.

๒. ปุพฺเพว มจฺจํ วิชฺหนฺติ โภคา
มจฺจํ วา เต^๓ ปุพฺพตฺริ ชฺหาติ
อสฺสสฺตา โภคิโน กามกามิ
ตสฺมา น โสจามิหํ โสกกกาลे.

๕. ปญจกนิบาต

๑. มณิกุณฑลวรรค

๑. มณิกุณฑลชาตก (๓๕๑)

๑. "พระองค์ทรงสละแว่นแคว้น ม้า
พระที่นั่ง ทั้งมณิกุณฑลเสีย อนึ่ง
พระองค์ทรงสละพระราชโอรส พระ
ราชธิดา และพระอัครมเหสี เมื่อ
โภคะทั้งปวงไม่มีเหลือ เหตุไร
พระองค์จึงไม่ทรงเดือดร้อน ในเวลา
ที่มหาชนเศร้าโศกอยู่เล่า.

๒. โภคสมบัติทั้งหลาย ย่อมละสัตว์(ที่จะ
พึงตาย)ไปก่อน หรือว่าสัตว์(ที่จะ
พึงตาย) ละทิ้งโภคสมบัติเหล่านั้นไป
ก่อนกว่าก็มี ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงใคร่
ในสมบัติ อันน่าใคร่ บุคคลผู้มี
โภคสมบัติทั้งหลาย เป็นผู้ไม่เที่ยงแท้
แน่นอน เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่
เศร้าโศกในเวลาที่มหาชนเศร้าโศก.

^๑ ฉ. ส. ชินุโน รตฺสฺสํ มณิกุณฑลเ จ.

^๒ ส. ญ. อเสสิเตสุ.

^๓ อ. จ เน.

๓. อุเทติ ปุเรติ ชียติ^๑ จนุโท
 อตฺตงฺคเมตฺวาน^๒ ปเลติ สุริโย
 วิชิตา^๓ มยา สตฺตฺก โลกธฺมฺมา
 ตสฺมา น โสจามิหํ โสกกกาลे.

๓. พระจันทร์ขึ้นเต็มดวง แล้วก็สิ้นแสง
 ไป พระอาทิตย์ขจัดความมืดแล้วก็
 ตกไป ดูกร(พระราชา)ผู้เป็นศัตรู เรา
 ชนะโลกธรรมทั้งหลายแล้ว เพราะ
 ฉะนั้น เราจึงไม่เศร้าโศกในกาลที่
 มหาชนเศร้าโศกอยู่.

๔. อลโส คิหิ กามโกคิ น สาธุ
 อสญฺญโต ปพฺพชิตฺโต น สาธุ
 ราชา น สาธุ อนิสฺมมการี
 โย ปณฺชิตฺโต โภธโน ตํ น สาธุ.

๔. คฤหัสถ์บริโภคกาม เป็นคนเกียจ
 คร้าน ไม่ดี บรรพชิตไม่สำรวม ไม่ดี
 พระราชา ไม่ทรงใคร่ครวญก่อนทำ
 ไม่ดี บัณฑิตผู้มักโกรธ(เป็นเจ้าของเรือน)
 ก็ไม่ดี.

๕. นิสฺมม ชตฺติโย กยิรา
 นานิสฺมม ทิสฺมปติ
 นิสฺมมการิโน รณฺโถ
 ยโส กิตฺติ จ วฑฺฒตี"ติ.

๕. ดูกรพระองค์ ผู้เป็นเจ้าของทิศ
 กษัตริย์ ควรใคร่ครวญก่อนทำ ไม่ทัน
 ใคร่ครวญก่อน แล้วไม่ควรทำ ยศ
 และเกียรติ ย่อมเจริญแก่กษัตริย์ผู้
 ใคร่ครวญก่อนทำ".

มณิกุณทลชาดกํ ปจฺมํ.

มณิกุณทลชาดก ที่ ๑.

^๑ ฉ. ส. อานุรติ เวติ.

^๒ ฉ. ส. อตฺถํ ตเปตฺวาน.

^๓ ฉ. ส. วิชิตา.

๕. ปญจนิปาต

๑. มณิกุณฑลวคค

๑. มณิกุณฑลขาทกถวณณนา (๓๕๑)

ชินุโน รุกขสมณิกุณฑลเจ จาติ
อิทํ สตุถา เขตวเน วิหรนุโต
โกศลรณญเ อนนุเตปุเร สพุพตถสาธกั
ปทุฏฐามจจํ อารพุก กเถสิ.

วตถุ เหมฐา วิตุถาริตเมว. อิธ
ปน โพธิสตุโต พาราณสีราชา อโหสิ.
ปทุฏฐามจจเ โกศลราชานํ อานेतวา
กาสิกรฎฐจํ คาหาเปตวา พาราณสีราชานํ
พนุธาเปตวา พนุธนาคาเร ชิปาเปสิ.
ราชา ฌานํ อุปปาเทตวา อากาเส
ปลุลงเคน นิสีทิ. โจรรณญเ สรีเร
ทาโห อุปปชชติ.

โส พาราณสีราชานํ อุปสงกมิตวา
ปจมี คาถมาห

๕. ปญจนิปาต

๑. มณิกุณฑลวรรค

๑. พรรณนามณิกุณฑลขาทก (๓๕๑)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ใน
พระเชตวัน ทรงปรารภอำมาตย์ผู้คิดร้าย
ซึ่งสำเร็จราชกิจทุกอย่าง ภายในราช-
มนเทียรของพระเจ้าโกศล ตรัสพระธรรม
เทศนานี้ว่า พระองค์สละแค้นแค้น
ม้าพระที่นั่งและมณิกุณฑลเสีย ดังนี้
เป็นต้น.

เรื่องมีพิสดารแล้วในตอนต้นนั่นเอง
แต่ในชาดกนี้ พระโพธิสัตว์เป็นพระเจ้า
กรุงพาราณสี. อำมาตย์ผู้คิดร้ายนำ
พระเจ้าโกศลมา ให้ยึดแค้นกาสิ ให้จับ
พระเจ้าพาราณสีจองจำไว้ในเรือนจำ.
พระราชาก็ให้ฌานเกิดขึ้นแล้ว นั่งคู้
บัลลังก์ในอากาศ. ความเร่าร้อนได้เกิดขึ้น
ในพระสรีระของพระราชาก็เป็นใจ.

ท้าวเธอเข้าไปหาพระเจ้ากรุงพาราณสี
แล้วตรัสคาถาที่ ๑ ว่า

๑. "ชินุโน ฏฐสสมณิกุณฑล ๑
 ปุตเต ๑ ทาเร ๑ ตเถว ชินุโน
 สพุเพสุ โภเคสุ อเสสเกสุ
 กสมาน สนตปฺปสิ โสกกาเล"ติ.

ตตถ ชินุโน ฏฐสสมณิกุณฑล
 จาติ ตฺวํ มหาราช ฏฐญจ อสเส
 ๑ มณิกุณฑลานิ ๑ ชินุโน.
 รถมณิกุณฑล จาติปิ ปาโจ.
 อเสสเกสุติ นิสเสสเกสุ.

ตํ สุตฺวา โพิสฺสตุโต อีมา เทว
 คาถา อภาสิ

๒. "ปุพฺเพว มจฺจํ วิชฺชนฺติ โภคา
 มจฺจเ ว เต ปุพฺพตรํ ชหาติ
 อสฺสสตฺตา โภคิโน กามกามิ
 ตสมาน โสจามิหํ โสกกาเล.

๑. "พระองค์ทรงสละแว่นแคว้น ม้า
 พระที่นั่ง ทั้งมณิกุณฑลเสีย อนึ่ง
 พระองค์ทรงสละพระราชโอรส พระ
 ราชธิดา และพระอัศรมเหสี เมื่อ
 โภคะทั้งปวงไม่มีเหลือ เหตุไร
 พระองค์จึงไม่ทรงเดือดร้อน ในเวลา
 ที่มหาชนเศร้าโศกอยู่เล่า".

ในคำเหล่านั้น คำว่า ทรงสละ
 แว่นแคว้น ม้าพระที่นั่งและมณิกุณฑล
 ความว่า ข้าแต่มหาราช พระองค์ทรง
 สละแว่นแคว้น ทั้งม้าพระที่นั่ง และ
 มณิกุณฑลเสีย. พระบาลีว่า รถมณิ-
 กุณฑล ๑ ดังนี้ก็มี. คำว่า ไม่เหลือ
 คือไม่มีส่วนเหลือ.

พระโพธิสัตว์สดับคำนั้นแล้ว ได้
 ตรัส ๒ คาถาเหล่านี้ว่า

๒. "โภคสมบัติทั้งหลาย ย่อมละสัตว์(ที่จะ
 ฟังตาย)ไปก่อน หรือว่าสัตว์(ที่จะ
 ฟังตาย) ละทิ้งโภคสมบัติเหล่านั้นไป
 ก่อนกว่าก็มี ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงใคร่
 ในสมบัติ อันน่าใคร่ บุคคลผู้มี
 โภคสมบัติทั้งหลาย เป็นผู้ไม่เที่ยงแท้

๓. อุเทติ ปุเรติ ชียติ จนุโท
 อตตงคเมตวาน ปเลติ สุริโย
 วิชิตา มยา สตุตฺก โลกธมฺมา
 ตสฺมา น โสจามิหิ โสกกาลเอ"ติ.

ตตฺถ ปุพฺเพ มจฺจนฺติ มจฺจ
 วา โภคา ปุพฺเพ ปชฺมณฺเณว
 วิชฺหนฺติ มจฺเจ วา เต โภเค ปุพฺพตร
 ชหาติ.

กามกามิติ โจรราชานํ อาลปติ. อมุโภ
 กามเม กามยมาน กามกามิ โภคิโน
 นาม โลก อสฺสสตฺตา โภเคสุ วา
 ญฺเจสุ ชีวมานาว อโภคิโน โหนฺติ
 โภเค วา ปหาย สยํ นสฺสฺนฺติ
 ตสฺมา อหิ มหาชนสฺส โสกกาลเปี น
 โสจามิติ อตฺถ.

แน่นอน เพราะเหตุนั้น เราจึงไม่
 เสร้าโคกในเวลาที่มาหาชนเสร้าโคก.

๓. พระจันทร์ขึ้นเต็มดวง แล้วก็สิ้นแสง
 ไป พระอาทิตย์ขจัดความมืดแล้วก็
 ตกไป ดูกร(พระราชา)ผู้เป็นศัตรู เรา
 ชนะโลกธรรมทั้งหลายแล้ว เพราะ
 ฉะนั้น เราจึงไม่เสร้าโคกในกาลที่
 มาหาชนเสร้าโคกอยู่".

ในคำเหล่านั้น คำว่า บุคคลผู้
 (จะพึงตาย) ไปก่อน ความว่า โภคสมบัติ
 ทั้งหลาย ย่อมละบุคคลที่จะพึงตายไปใน
 เบื้องต้น คือก่อนที่เดี๋ยวก็มี หรือบุคคลที่
 จะพึงตาย ย่อมละโภคสมบัติเหล่านั้น
 ไปก่อนกว่าก็มี.

พระราชาย่อมตรัสเรียกพระราชาผู้เป็นโจร
 ว่า กามกามิ (แปลว่า ผู้ใคร่ในสมบัติอัน
 นำใคร่). ความว่า ท่านผู้เจริญ ผู้ใคร่
 ในกาม คือในสมบัติอันนำใคร่ ธรรมดาว่า
 ผู้มีโภคสมบัติทั้งหลาย ไม่เพียงแต่
 แน่นนอนในโลก เมื่อโภคะทั้งหลายฉิบหาย
 ไปก็ดี ตนยังมีชีวิตอยู่ก็ชื่อว่า เป็นผู้ไร้
 โภคะ หรือว่าละโภคะทั้งหลายแล้ว

วิชิตา มยา สตุตฺก โลกธมฺมาติ
 ใจรราชานํ อาลปติ. อมฺโภ สตุตฺก
 มยา ลาโภ อลาโภ ยโส อยโสติ
 อาทโย โลกธมฺมา วิชิตา. ยถว หิ
 จนฺโท อุเทติ จ ปุริติ จ ปุณ จ
 ชียติ ยถา จ สุริโย ออนุการํ วิธมนฺโต
 มหนฺตํ โลกปุปฺเทศํ ตปฺเปตฺวาน ปุณ
 สายํ อตฺถํ ปเลติ อตฺถํ คจฺฉติ น
 ทิสฺสติ เอวเมว โภคา อุปฺปชฺชนฺติ
 วินสฺสนฺติ จ ตตฺถ กิ โสเกน ตสฺมา
 น โสจามิติ อตฺถเ.

ตนเองก็ฉิบหายไป เพราะฉะนั้น เราจึง
 ไม่เศร้าโศกแม้ในกาลที่มหาชนเศร้าโศก.

พระราชา ตรัสเรียกพระราชาผู้เป็นใจ
 ด้วยคำว่า ดูกร(พระราชา)ผู้เป็นศัตรู
 เราชนะโลกธรรมทั้งหลายแล้ว ดังนี้.
 ความว่า ดูกรพระราชาศัตรูผู้เจริญ
 โลกธรรมมีลาภ เสื่อมลาภ ยศ เสื่อมยศ
 เป็นต้น เราชนะแล้ว. เหมือนอย่างว่า
 พระจันทร์ขึ้นไปด้วย เต็มดวงด้วยสิ้นแสง
 ไปอีกด้วย ฉันทใด อนึ่ง พระอาทิตย์กำจัด
 ความมืด ยังโลกใหญ่ให้ร้อน อัสดงคต
 ไปอีก คือถึงการตั้งอยู่ไม่ได้ ได้แก่ ไม่
 ปรากฏในเวลาเย็น ฉันทใด โภคสมบัติ
 ทั้งหลายทั้งเกิดขึ้นและพินาศไป ฉันทนั้น
 เหมือนกัน จะประโยชน์อะไรด้วยความ
 เศร้าโศก ในเพราะความสิ้นไปนั้น เพราะ
 เหตุนั้น เราจึงไม่เศร้าโศก.

เอว มหาสตุโต ใจรรณฺโถ ฐมฺม
 เทเสตฺวา อิทานิ ตณฺณเวว ใจริ
 ครนฺนโต อาห

พระมหาสัตว์ครั้งทรงแสดงธรรมแก่
 พระราชาผู้เป็นใจอย่างนี้แล้ว บัดนี้ เมื่อ
 จะทรงติเตียนใจรานั้นนั้นแหละ จึงตรัสว่า

๔. "อลโส คีหิ กามโภคิ น สาธุ
 อสณฺณโต ปพฺพชิตฺโต น สาธุ

๔. "คฤหัสถ์บริโภคกาม เป็นคนเกียจ-
 คร้าน ไม่ดี บรรพชิตไม่สำรวม ไม่ดี

ราชา น สาธุ อนิสมฺมการี
โย ปณฺหิตโต โภชนโน ตํ น สาธุ.

๕. นิสมฺม ขตฺติโย กยิรา
นานิสมฺม ทิสฺมปติ
นิสมฺมการิโน รณฺโณ
ยโส กิตฺติ จ วฑฺฒตี"ติ.

อิมมา ปน เทว คากา เหฏฺฐา
วิตถาริตาเยว.

โจรราชา โภธิสตุตํ ขมาเปตฺวา
รชฺชํ ปฏิจฺจมาเปตฺวา อตฺตโน ชนปทเมว
คโต.

สตฺถา อิมํ ธมฺมเทสนํ อahrtitฺวา
ชาตกํ สโมธานะสิ "ตทา โภสฺลราชา
อานนฺโท อโหสิ พาราณสีราชา ปน
อหเมวา"ติ.

มณิกุณฺฑลชาตกถวณฺณนา ปจฺมา.

พระราชานี้ ไม่ทรงใคร่ครวญก่อนทำ
ไม่ดี บัณฑิตผู้มักโกรธ(เป็นเจ้าเรือน)
ก็ไม่ดี.

๕. ดูกรพระองค์ ผู้เป็นเจ้าแห่งทิศ
กษัตริย์ ควรใคร่ครวญก่อนทำ ไม่ทัน
ใคร่ครวญก่อน แล้วไม่ควรทำ ยศ
และเกียรติ ย่อมเจริญแก่กษัตริย์ผู้
ใคร่ครวญก่อนทำ".

ก็คาถาทั้งสองนี้ กล่าวไว้พิสดาร
ในตอนต้นแล้วเหมือนกัน.

พระราชานี้เป็นผู้เป็นโจรให้พระโพธิสัตว์
อดโทษแล้ว ให้รับราชสมบัติแล้วเสด็จไป
สู่ชนบทของพระองค์ทันที.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
"พระเจ้าโกศลในครั้งนั้น กลับชาติมาเป็น
พระอานนท์ ส่วนพระเจ้าพาราณสีกลับ
ชาติมาเป็นเรตถาคต" แล.

พรรณนามณิกุณฺฑลชาดก ที่ ๑ จบ.

๒. สู่บาทบาทก (๓๕๒)

๖. "กิณฺณุ สนฺตฺรมาโนว
    ลายิตฺวา หริตฺติ ตินฺนํ
    ขาท ขาทาติ ลปฺสิ
    คตฺสนฺตํ ชรคฺควํ.
๗. น หิ อนฺนเนน ปาเนน
    มโต โคโณ สมฺภูจฺเห
    ตฺวณฺจ ตฺจจฺฉํ วิลปฺสิ
    ยถาตํ ทุมฺมตี ตถา.
๘. ตเถว ติฏฺฐติ สีสํ
    หตฺถปาทา จ วาลฺลํ
    โสตา ตเถว ติฏฺฐนฺติ
    มณฺเฑ โคโณ สมฺภูจฺเห.
๙. เนวฺยฺยกสฺส สีสํ วา
    หตฺถปาทาว ทิสฺสเร
    รฺุทํ มตฺตติกฺกฺกฺปฺสฺมึ
    นฺนุ ตฺวณฺเฑว ทุมฺมตี.
๑๐. อาทิตฺตํ วต มํ สนฺตํ
    ฆตฺติตฺตํ ปาวกํ
    วารินา วิย โอสฺสฺยจฺ
    สพฺพํ นิพฺพปาปเย ทริ.

๒. สู่บาทบาทก (๓๕๒)

๖. "เพราะอะไรกันนะ เจ้าจึงทำท่า
    รับร้อนเกี่ยวหญ้าสดมาให้วัวแก่ ที่
    ตายแล้ว พร้าบ่นว่า กิณฺชิ กิณฺชิ.
๗. วัวตายแล้ว จะลุกขึ้นมาเพราะเอา
    ข้าวเอาน้ำมาให้กินก็หาไม่ เจ้า
    นั่นแหละบ่นเพื่อไปเปล่าๆ เหมือน
    คนโง่.
๘. หัว หาง ทำหน้าทำหลังของมัน
    ก็ยังคงเหมือนเดิม หูสองข้างก็ยังคง
    อยู่เหมือนเดิม ลุกเข้าใจว่า โคอาจ
    ลุกขึ้นได้.
๙. แต่ศีรษะหรือมือเท้าของคุณปู่ มอง
    ไม่เห็นเลย พ่อฉันแหละร้องให้อยู่
    ที่สถูปดินเหนียว เป็นคนโง่ใช่หรือ
    ไม่.
๑๐. ลุกทำพ่อผู้เร่าร้อน ให้สงบลงได้
    เหมือนเอาน้ำมาดับไฟ ที่ลุกด้วย
    น้ำมัน ทำให้ความกระวนกระวาย
    ใจของพ่อ ดับไปหมดสิ้น.

๑๑. อพพุพฺพหํ วัต เม สลฺลํ
 โสภํ หทยนิสฺสิตํ
 โย เม โสภปเรตสฺส
 ปิตุโสภํ อปานุทฺติ.

๑๒. โสภํ อพพุพฺพหสฺสโลสฺสมิ
 วิตโสโก อนาวิโล
 น โสจามิ น โรทามิ
 ตว สุตฺวาน มาณว.

๑๓. เอวํ กโรนฺติ สบฺปญฺญา
 เย โหนฺติ อนุกมฺปกา
 วินิวตฺเตนฺติ โสภมฺหา
 สุชาโต ปิตรํ ยถา"ติ.
 สุชาตชาตกํ ทฺติยํ.

๑๑. เมื่อพ่อ เอาแต่เศร้าโศกอย่างเดียว
 ลูกก็มาขจัดความเศร้าโศก ถึงบิดา
 ออกได้หมดสิ้น เท่ากับถอนลูกศร
 คือความโศก ที่เสียบหัวใจพ่ออยู่
 ออกได้หมดสิ้น.

๑๒. พ่อหนุ่มน้อย (บัดนี้)พ่อเป็นคนที่ถูก
 ถอนลูกศรออกแล้ว ไม่เศร้าโศกใจ
 ไม่ขุ่นมัว จึงไม่เสียใจ ไม่ร้องไห้
 เพราะได้ฟังคำของลูก.

๑๓. ผู้มีปัญญาทั้งหลาย ที่คิดจะ
 ช่วยเหลือให้ใครๆ หายเศร้าโศก
 ก็ย่อมจะทำ เหมือนกับเจ้าสุชาต
 ทำกับบิดา ฉะนั้น".

สุชาตชาตก ที่ ๒.

๒. สุชาติชาตกถา

(๓๕๒)

กิณฺณุ สนฺตฺรมาโนวาทิ อิทํ สตฺถา
เซตฺวเน วิหฺรณฺโต มตฺตปิตฺกํ กุญฺญมฺพิกํ
อารพฺภ กณฺเณสิ.

โส กิร ปิตริ มเต ปริเทวมาโน
วิจฺรติ โสกํ วิโนเทตฺถํ น สกฺโกติ. อถ
สตฺถา ตสฺส โสตาปตฺตติผลฺลูปนิสฺสยํ
ทิสฺวา สวตฺตติยํ ปิณฺฑทาย จริตฺวา
ปจฺจาสมณํ อาทาย ตสฺส เคนฺหิ
คนฺตฺวา ปณฺณตฺตาสเน นิสฺสินฺโน ตํ
วณฺทิตฺวา นิสฺสินฺนํ "กึ อฺปาสก โสจฺสิ"ติ
วตฺวา "อาม ฆนฺเต"ติ วตฺเต "อาวฺโส
ไปราณกปณฺฑิตา ปณฺฑิตานํ กถํ
สุตฺวา ปิตริ กาลกเต น โสจฺสิ"ติ
วตฺวา เตน ยาจิโต อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
ราชฺหิ กาเรนฺเต โฟธิสฺตฺโต กุญฺญมฺพิกเคเห

๒. พรรณนาสุชาติชาดก

(๓๕๒)

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่วัดเชตวัน
ทรงปรารภถึงกุญฺมพฺที่บิดาทาย จึงตรัส
พระธรรมเทศนานี้ว่า เพราะอะไรกันนะ
เจ้าจึงทำทำร้ายร้อน ดังนี้ เป็นต้น.

เล่ากันว่า เมื่อบิดาทายแล้ว กุญฺมพฺ
ผู้นั้นไม่อาจจะระงับความโศก ได้แต่เที่ยว
คร่ำครวญอยู่. ครั้งนั้น พระศาสดาทรง
เห็นว่า เขามีอุปนิสัยจะได้บรรลุโสดา-
ปัตติผล จึงเสด็จไปบิณฑบาตในเมือง
สาวัตถี ทรงพาปัจฉาสมณะติดตามไป
ด้วย ถึงบ้านของเขาแล้ว ก็ประทับนั่งบน
อาสนะที่ปูไว้ ตรัสกับเขาผู้ถวายบังคม
แล้วนั่งว่า "ท่านเศร้าโศกหรืออุบาทก"
เมื่อเขาทูลรับว่า "เป็นจริงดังนั้น" จึงตรัส
ต่อไปว่า "นี่แน่ะท่านกุญฺมพฺ เมื่อบิดา
ตาย บัณฑิตแต่ครั้งก่อนนั้น ได้ฟังคำ
ของบัณฑิตแล้ว ก็ไม่เศร้าโศก" อัน
กุญฺมพฺผู้นั้นทูลอาราธนา จึงนำเรื่องที่ล่วง
ไปแล้วมาตรัสว่า.

ในอดีตกาลเมื่อครั้งพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชย์อยู่ ณ กรุงพาราณสี พระ

นิพพตฺติ. สุชาตกฺมาโรติสุส นามํ กโรสุ.
 ตสุส วยปฺตตฺตสุส ปิตามโห กาลมกาสี.
 อถสุส ปิตา ปิตุ กาลกิริยโต ปฏฺจาย
 โสภสมปฺปิโต อาพาหนํ คนฺตุวา
 อาพาหนโต อฏฺฐิณี อาหริตฺวา อตฺตโน
 อารามे มตฺติกฏฺปิ กตฺวา ตานิ ตตฺถ
 นิทฺทิตฺวา คตคตเวลาย ฏฺปิ ปุปฺผะหิ
 ปุชฺเตตฺวา เจตีย์ อาวิชฺชนโต ปริเทวติ
 เนว นุหายติ น วิลิมฺปติ น ภูณฺชติ
 น กมฺมนฺเต วิจาเรติ.

ตํ ทิสฺวา โภธิสฺสโต "ปิตา เม
 อยฺยกสุส มตฺกาลโต ปฏฺจาย
 โสภากิฏฺโต จรติ ชฺเปตฺวา ปน มํ
 อญฺเอย เอตํ สญฺญาเปตฺุ น สกฺโกติ
 เอเกน นํ อฺปาเยน นิสฺโสภํ
 กโรสุสามิ"ติ พหิกาเม เอกํ มตฺโคณํ
 ทิสฺวา ตินฺนญฺจ ปานีเยนฺจ อาหริตฺวา
 ตสุส ปฺรโต กตฺวา "ชาท ชาท ปิว
 ปิวา"ติ วทติ.

อาคตาคตา ตํ ทิสฺวา "สมฺม สุชาต
 กิ อุมฺมตฺตโกสิ มตฺโคณสุส ตินฺนทกํ
 เทสิ"ติ วทนฺติ. โส กิณฺจึ น ปฏฺิวทติ.

โพธิสฺสโตเกิดในเรือนกุกุมพี. บิดามารดา
 ตั้งชื่อท่านว่า สุชาตกุมาร. เมื่อพระ
 โพธิสฺสโตนั้นเจริญวัยแล้ว ปู่ของท่าน
 ก็ตาย. และนับแต่ปู่ตายแล้วบิดาของ
 ท่านก็เศร้าโศกมาก ไปป่าช้าแล้วเอา
 กระดูกมา แล้วสร้างสถูปดินเหนียวไว้ที่
 สวนของตน แล้วบรรจุกระดูกเหล่านั้นไว้
 ในสถูปนั้น และทุกครั้งที่ไป จะบูชาสถูป
 ด้วยดอกไม้ แล้วนึกถึงเจตีย์คร่ำครวญอยู่
 ไม่อาบน้ำ ไม่ทาแป้งแต่งตัว ไม่กิน
 การงานก็ไม่ดูแล.

พระโพธิสฺสโตเห็นเหตุนี้ คิดว่า "ตั้งแต่
 ปู่ของเราตาย บิดาของเราถูกความโศก
 ครองงำ เทียวไป นอกจากเราแล้ว
 คนอื่นไม่อาจที่จะทำให้ท่านรู้สำนึกได้ เรา
 ต้องทำอุบายสักอย่าง ทำให้ท่านหาย
 โศกเศร้าให้ได้" ได้พบวัวตายตัวหนึ่ง
 นอกหมู่บ้าน จึงเอาหญ้าและน้ำมาวางไว้
 ข้างหน้าวัวตายตัวนั้น แล้วพูดว่า "เข้า
 กินเสียซิ ๆ ดื่มน้ำเสียซิ ๆ".

คนที่มาเห็นเขาก็พูดว่า "สหายสุชาต
 เจ้าบ้าไปหรืออย่างไร เอาหญ้าและน้ำไป
 ให้วัวตายกิน". เขาไม่ได้โต้ตอบอะไร ๆ

อถุสฺส ปิตุ สนฺติกั คนฺตฺวา “ปฺตฺโต
 เต อุมฺมตฺตโก ชาโต มตฺโคณฺสฺส
 ติณฺหนกั เทตี”ติ อาหํสุ. ตั สฺตฺวา
 กุญฺมพิทฺสฺส ปิตุโสโก อปคโต
 ปฺตฺโตโสโก ปติฏฺจิตฺ. โส เวเคน
 อาคนฺตฺวา “นฺนุ ตฺวํ ตาต สฺชฺชาต
 ปณฺชิตฺ กิการณา มตฺโคณฺสฺส
 ติณฺหนกั เทตี”ติ วตฺวา เทว คาถา
 อภาสิ

๖. “กิณฺนุ สนฺตรมาโนว
 ลายิตฺวา หริตํ ตินฺ
 ขาท ขาทาติ ลปฺสิ
 คตสนฺตํ ชรคฺควํ.

๗. น หิ อนฺนเนน ปาเนน
 มโต โคณฺ สมนฺจเห
 ตฺวณฺจ ตฺจจํ วิลปฺสิ
 ยถาตํ ทุมฺมตี ตถา”ติ.

ตตฺถ สนฺตรมาโนวาติ ตฺริโต วย
 หุตฺวา. ลายิตฺวาติ ลฺลฺลฺจิตฺวา. ลปฺสิติ
 วิปฺปลปฺสิ. คตสนฺตํ ชรคฺควนฺติ
 วิคตชีวิทํ ชินฺนุณโคณฺ.

ทั้งสิ้น. ต่อมาคนเหล่านั้นก็ไปยังสำนัก
 บิดาของเขาแล้วพูดว่า “บุตรของท่านเป็น
 บ้าไปเสียแล้ว เอาหญ้าและน้ำไปให้วัว
 ตายกิน”. กุญฺมพิได้ฟังคำนั้น ความ
 เศร้าโศกถึงบิดาก็หายไป แต่มีความ
 เสียใจถึงบุตรเข้ามาแทนที่. เขารับมาพูด
 ว่า “เจ้าสุชาติเจ้าก็เป็นคนฉลาดมิใช่หรือ
 เพราะเหตุไรจึงเอาหญ้าและน้ำไปให้วัวตาย
 กิน” แล้วจึงกล่าว ๒ คาถาว่า

๖. “เพราะอะไรกันนะ เจ้าจึงทำท่า
 ไร้ร้อนเกี่ยวหญ้าสดมาให้วัวแก่ ที่
 ตายแล้ว พร่ำบ่นว่า กินซิ กินซิ.

๗. วัวตายแล้ว จะลุกขึ้นมาเพราะเอา
 ข้าวเอาน้ำมาให้กินก็หาไม่ เจ้า
 นั้นแหละบ่นเพื่อไปเปล่าๆ เหมือน
 คนโง่.

ในคานานั้น มีอธิบายดังต่อไปนี้
 คำว่า ทำท่าไร้ร้อน ความว่า ดูเหมือน
 ไร้ร้อน. คำว่า เกี่ยว ได้แก่ เกี่ยวตัด.
 คำว่า พร่ำบ่น ได้แก่ บ่นเพื่อ. คำว่า
 วัวแก่ที่ตายไปแล้ว ได้แก่ วัวแก่ที่ปราศ-
 จากชีวิตร.

ยถาตณฺติ เอตถ ตณฺติ
 นิปาตมตฺตํ. ยถา ทุมฺมตี อปฺปปญฺญโณ
 วิปฺปลเปยฺย ตถา ตฺวํ ตฺจจฺฉํ อภฺตํ
 วิปฺปลปสีตี.

ตโต โพิธิตฺโต เทว คธา
 อภาสี

๘. "ตถေว ติฏฺฐตี สีลํ
 หตฺถปาทา จ วาลฺลิตฺติ
 โสตา ตถေว ติฏฺฐนฺตี
 มณฺเฑ โคโณ สมฺภูจฺเห.

๙. เวยฺยกสฺส สีลํ วา
 หตฺถปาทาว ทิสฺสเร
 รุทํ มตฺตติกฺกฺกฺกฺกฺกํ
 นนุ ตฺวณฺเฑว ทุมฺมตี"ติ.

ตตฺถ ตถฺวาตี ยถา ปุพฺเพ จิตฺตํ
 ตถฺวา ติฏฺฐตี. มณฺเฑตี เอเตลฺลํ
 สีลาทีนํ ตถฺวา จิตฺตฺตา อยํ โคโณ
 สมฺภูจฺเหยฺยาตี มณฺเฑวามิ.

เวยฺยกสฺส สีลนฺตี อยฺยกสฺส
 ปน สีลํ วา หตฺถปาทา วา น

บทว่า ตํ ในคำว่า ยถาตํ นี้เป็น
 นิบาต. อธิบายว่า เจ้าบ่นเพื่อไปเปล่าๆ
 ไม่เป็นจริงขึ้นมาได้ เหมือนคนโง่ คือ
 คนปัญญาอ่อนบ่นเพื่อ ฉะนั้น.

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์กล่าว ๒
 คาถาว่า

๘. "หัว หาง เท้าหน้าเท้าหลังของมัน
 ก็ยังอยู่เหมือนเดิม หูสองข้างก็ยัง
 อยู่เหมือนเดิม ลูกเข้าใจว่า โคอาจ
 ลุกขึ้นได้.

๙. แต่ศีรษะหรือมือเท้าของคุณปู่ มอง
 'ไม่เห็นเลย พ่อฉันแหละร้องให้อยู่
 ที่สถูปดินเหนียว เป็นคนโง่ใช่หรือ
 ไม่".

ในคำนั้น มีอธิบายดังต่อไปนี้
 คำว่า เหมือนเดิม หมายความว่า เดิม
 มันอยู่อย่างไร ก็ยังอยู่อย่างนั้น. คำว่า
 ลูกเข้าใจว่า หมายความว่า ลูกเข้าใจว่า
 วัวตัวนี้จะลุกขึ้นได้ เพราะศีรษะเป็นต้น
 เหล่านี้ของมันยังอยู่เหมือนเดิม.

คำว่า ศีรษะของคุณปู่มองไม่เห็น
 เสียเลย หมายความว่า แต่ศีรษะหรือ

ทิสฺสนฺติ. ปิฏฺฐิปาทา น ทิสฺสเรติปิ
ปาโง.

มือเท้าของคุณปู่ ไม่ปรากฏให้เห็น.
พระบาลีว่า ปิฏฐิปาทา น ทิสฺสเร
(แปลว่า หลังและเท้าก็ไม่ปรากฏให้เห็น)
ดังนี้ก็มี.

นनु ตฺวณฺเณว ทุมฺมตีติ อหํ
ตาว สีสาทินิ ปสฺสนฺโต เอวํ กโรมิ
ตฺวํ ปน กิณฺจि น ปสฺสสิ
ฉาปิ ตฺวญฺจานโต อญฺจิณี อหริตฺวา ญฺปิ
กตฺวา ปริเทวสิ อิติ มํ ปฏฺิจจ
สฺตคฺคฺเณน สหสฺสคฺคฺเณน นनु ตฺวเมว
ทุมฺมตีติ ภิชฺชชนฺธมา นาม สงฺขารา
ภิชฺชชนฺติ ตตฺถ กา ปริเทวนาติ.

คำว่า พ่อฉันแหละเป็นคนใจใส
หรือไม่ มีอธิบายว่า ลูกยังมองเห็น
อวัยวะของวัว มีศีรษะเป็นต้นอยู่ จึงได้
ทำเช่นนั้นไปก่อน แต่พ่อมองไม่เห็นอะไร
เลย เก็บกระดูกมาจากที่เผาศพมาสร้าง
สถูปบรรจุไว้ แล้วก็คร่ำครวญถึงสถูป
แล้วพ่อฉันแหละเป็นคนใจกว้างกว่าลูกร้อยเท่า
พันทวี เพราะเทียบกับลูกใจใสหรือไม่
เพราะเหตุนั้น สังขารร่างกายทั้งหลาย
มีการแตกทำลายเป็นธรรมดา ก็ย่อมแตก
ทำลายไป จะคร่ำครวญในเรื่องนั้นไป
ทำไมกัน.

ตํ สุตฺวา โพรธิสฺตตฺสฺส ปิตา
"มม ปุตฺโต ปณฺฑิโต อธิโลกปฺรโลก-
กิจจํ ชานาติ มม สณฺญาปนฺตถาย
เอตํ กมฺมมกาสิ"ติ จินฺนเตตฺวา "ตาท
สุชาติ ปณฺฑิต 'สพฺเพ สงฺขารา
อนิจฺจา'ติ เม ฅาตา อิตฺ ปญฺชาย
น โสจิสฺสามิ ปิตุโสภทฺรณกปุตฺเตน

บิดาของพระโพธิสัตว์ ได้ฟังคำนี้
ก็ได้คิดว่า "ลูกของเราเฉียบแหลมรู้จัก
หน้าที่ในชาตินี้และชาติหน้า เขาทำกรรม
นั้น ก็เพื่อต้องการให้เรา รู้สำนึกตัว" จึง
ได้พูดว่า "ลูกสุชาติผู้เฉียบแหลม พ่อเอง
ก็ทราบอยู่ว่า 'สังขารทั้งปวงเป็นของ
ไม่เที่ยง' ตั้งแต่นี้ไป พ่อจะไม่เศร้าโศกอีก

นาม ตาทีเสน ภวิตพฺพนุ"ติ วตฺวา ความจริงบุตรที่จะขจัดบิดเป่าความ
 ปุตุตฺตสฺส ฤดี กโรนฺโต อาห เศร้าโศกของบิดาควรเป็นเหมือนเจ้า"
 เมื่อจะชมเชยบุตร จึงกล่าวว่

๑๐. "อาทิตฺตํ วต มํ สนฺตํ
 สมตฺสิตฺตํ ปาวกํ
 วารินา วีย โอสินฺจํ
 สพฺพํ นิพฺพปาเป ทริ."

๑๑. อพฺพุพฺพํ วัต เม สลฺลํ
 โสกํ หทยนิสฺสิตํ
 โย เม โสกปเรตสฺส
 ปิตุโสกํ อปานุทฺติ."

๑๒. โสหนํ อพฺพุพฺพํ สลฺลโลสมิ
 วิตฺโสโก อนาวิโล
 น โสจามิ น โรทามิ
 ตว สุตฺวาน มาณว."

๑๓. เอวํ กโรนฺติ สปปญฺญา
 เย โหนฺติ อนุกมฺปกา
 วินิวตฺเตนฺติ โสกมฺหา
 สุชาโต ปิตริ ยถา"ติ."

๑๐. "ลูกทำพ่อผู้เร่าร้อน ให้สงบลงได้
 เหมือนเอาน้ำมาดับไฟ ที่ลูกด้วย
 น้ำมัน ทำให้ความกระวนกระวาย
 ใจของพ่อ ให้ดับไปหมดสิ้น."

๑๑. เมื่อพ่อ เอาแต่เศร้าโศกอย่างเดียว
 ลูกก็มาขจัดความเศร้าโศก ถึงบิดา
 ออกได้หมดสิ้น เท่ากับถอนลูกศร
 คือความเศร้าโศก ที่เสียบหัวใจ
 พ่ออยู่ ออกได้หมดสิ้น."

๑๒. พ่อหนุ่มน้อย (บัดนี้)พ่อเป็นคนที่ถูก
 ถอนลูกศรออกแล้ว ไม่เศร้าโศกใจ
 ไม่ขุ่นมัว จึงไม่เสียใจ ไม่ร้องไห้
 เพราะได้ฟังคำของลูก."

๑๓. ผู้มีปัญญาทั้งหลาย ที่คิดจะ
 ช่วยเหลือให้ใคร ๆ หายเศร้าโศก
 ก็ยอมจะทำ เหมือนกับเจ้าสุชาต
 ทำกับบิดา ฉะนั้น".

ตตถ นิพพายเยติ นิพพายยิ.
ทรมุติ โสภทรมิ.

สุชาโต ปิตริ ยถาติ ยถา มม
ปุตโต สุชาโต มํ ปิตริ สمانํ
อตุตโน สปุปญฺจตาย โสภมฺหา
วินิวตฺตยิ เอวํ อญฺเณปิ สปุปญฺจา
โสภมฺหา วินิวตฺตยณฺตํตีติ.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อahrtิวา
สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตํ สโมธาเนสิ.
สจฺจปริโยसानเ กุญฺญพิโก โสตาปตฺติผล
ปติฏฺจหิ. ตทา สุชาโต อหเมวาทิ.

สุชาติชาตกวรรณนา ทูติยา.

ในคำเหล่านั้น มีคำอธิบายดังนี้ :-
คำว่า ทำให้ดับไป ได้แก่ ทำให้ดับไป.
คำว่า ความกระวนกระวายใจ ได้แก่
ความกระวนกระวาย เพราะความโศก.

คำว่า เหมือนกับเจ้าสุชาติทำกับ
บิดา ฉะนั้น ความว่า เจ้าสุชาติบุตร
ของเรา ทำให้เราผู้เป็นบิดาหายจาก
ความโศกเศร้า เพราะตนเป็นคนมีปัญญา
ฉันใด แม้ผู้มีปัญญาอื่นก็ยอมทำให้หาย
จากความเศร้าโศกได้ ฉะนั้น ดังนี้.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ก็ทรงประกาศอริยสัจ
แล้วประชุมชาดก. เมื่อจบเรื่องอริยสัจ
กุญฺญพิตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล. สุชาติกุมาร
ในกาลนั้นกลับชาติมาเป็นเราตถาคตแล.

พรรณนาสุชาติชาดก ที่ ๒ จบ.

๓. เวณสาขาศาก (๓๕๓)

๑๔. "นยิทํ นิจุจํ ภวิตพุพฺพํ พุรฺนุमतตฺต
เขมํ สุภิกขํ สุขตา จ กายเย
อตฺตจฺจเย มา อหุ สมฺปมฺพุพฺพห
ภินฺนปฺลโว สาคฺรสฺเสว มชฺฌเม.

๑๕. ยานิ กโรติ ปุริโส
ตานิ อตฺตนิ ปสฺสตี
กฺลฺยาณการี กฺลฺยาณํ
ปาปการี จ ปาปกํ
ยาทิสํ วปเต พิชํ
ตาทิสํ รุหเต ผลํ.

๑๖. อิทํ ตทาจริยวโจ
ปารฺาจริโย ยทพุริ
มาสุสุ ตฺวํ อกริ ปาปี
ยนฺตํ ปจฺฉา กตํ ตเป.

๓. เวณสาขาศาก (๓๕๓)

๑๔. "ดูกรพรหมทัตถุมาร ความเกษม ๑
ความที่ภิกษานหาได้ง่าย ๑ ความสุข
กาย สบายใจ ๑ จะเป็นของมีอยู่
เป็นนิตยก็หาไม่ได้ เมื่อประโยชน์
เสื่อมสิ้นไปแล้ว เจ้าอย่าหลงงมงาย
ไปเลย เหมือนเรืออัปปางท่าม-
กลางสาคร ฉะนั้น.

๑๕. บุรุษทำกรรมใดไว้ ย่อมจะเห็น
กรรมนั้นในตน ทำดีได้ดี ทำชั่ว
ได้ชั่ว บุคคลหว่านพืชเช่นใด ผล
เช่นนั้นก็งอกขึ้น.

๑๖. ปราชาร์ยได้กล่าวคำใดไว้ว่า เจ้า
อย่าได้กระทำบาป บาปใดอันเจ้า
กระทำไว้แล้ว บาปนั้นจะพึงให้เจ้า
เดือดร้อนในภายหลัง คำนี้เป็นคำ
ของอาจารย์.

๑๗. ขยเมว โส ปิงคิโย เวณสาช
 ยมฺหิ สมตยี่ ขตฺติยานํ สหสฺสํ
 อลงฺกเต จนนฺทสวริตฺเต
 ตเมว ทุกฺขํ ปจฺจาคตํ มมฺ.

๑๘. สามาปี โข จนนฺทลิตฺตคตฺติ
 สิงฺคว โสภณฺชนกสฺส อคฺคตา
 อทิสฺวา กาลํ กริสฺสสามิ อฺพพรี
 ตํ เม อิตฺโต ทุกฺขตรํ ภวิสฺสตี"ติ.

๑๗. เราให้หม่ากษัตริย์ผู้ประดับ (ด้วย
 เครื่องอลังการ) มีพระสรีระดูบได้
 ด้วยแก่นจันทน์ (แดง) ถึง ๑,๐๐๐
 พระองค์ที่ต้นนิโครธใด ต้นนิโครธ
 นั้นมีกิ่งแผ่ไพศาล (ยังปกป้องเรา
 ไม่ได้) ทุกข์นั้นนั่นแหละกลับถึงเรา
 แล้ว.

๑๘. พระนางอุพพรีภรรยาของเรา มี
 วรรณะงดงามดุจทอง มีพระสรีระ
 ดูบได้ด้วยจันทน์แดง มีกิริยาสงบ-
 เสี่ยงม ดุจกิ่งแห่งต้นสิงคอันตั้งขึ้น
 (ตรง) ถ้าเราจักไม่ได้เห็นนางอุพพรี
 แล้วก็จักตาย (เพราะ)การไม่ได้เห็น
 นางอุพพรีของเรานั้น จักเป็นทุกข์
 ยิ่งกว่าความตายนี้".

เวณสาชชาตกํ ตติยํ.

เวณสาชชาตก ที่ ๓.

๓. เวณสาบชาตกวรรณนา

(๓๕๓)

นยิทํ นิจุจํ ภวิตพฺพนฺติ อิทํ
 สตุถา ภคฺเคสุ สํสูมารคิริ นิสฺสาย
 ฆสทกพฺวาเน วิหรนฺโต โพิธราชกุมาริ
 อารพฺภ กเถสิ.

โพิธราชกุมารโ นาม อุเทนสุส
 ปุตฺโต ตสมิ กาลे สํสูมารคิริ^๑
 วสนฺโต เอกิ ปริโยทาทสิปฺปิ วฑฺฒกิ
 ปกฺโกสาเปตฺวา อญฺเณหิ ราชฺหิ อสทิสํ
 กตฺวา โภกนฺทํ นาม ปาสาทํ
 การาเปสิ. การาเปตฺวา จ ปน "อัย
 วฑฺฒกิ อญฺเณสฺสาปิ รณฺโณ เอวรูปิ
 ปาสาทํ กเรยฺยา"ติ มจฺจรายนฺโต ตสฺส
 อกฺขิณี อุปฺปาฎาเปสิ.

เตนสุส อกฺขิณี อุปฺปาฎิตฺทาโวปิ
 ภิกฺขุสํเม ปากฺโข ชาโต. ตสมฺมา ภิกฺขุ
 ธมฺมสภายิ กถิ สมฺภูจฺาเปสฺสุ "อาวฺโส
 โพิธราชกุมารโ กิร ตถารูปสฺส

๓. พรรณนาเวณสาบชาดก

(๓๕๓)

พระศาสดาเมื่อทรงอาศัยสูงสูมาร-
 คิริประเทศ เขตภาคคะชนบท ประทับอยู่
 ณ ฆสทกพวัน ทรงปรารภโพิธราชกุมาร
 ตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า จะเป็นของมี
 อยู่เป็นนิตย์ ดังนี้ เป็นต้น.

กาลนั้น พระราชบุตรของพระเจ้า
 อุเทน ทรงพระนามว่า โพิธราชกุมาร
 ประทับอยู่ ณ สูงสูมารคิริประเทศ รับสั่ง
 ให้หานายช่างผู้ชำนาญศิลปะคนหนึ่งมาเฝ้า
 ให้สร้างปราสาทชื่อว่า โภกนุท ทำให้
 เหมือนกับพระราชอาสน์อื่น. ก็แล
 โพิธราชกุมารครั้งให้สร้างแล้ว มีความ
 ตระหนี่ ด้วยคิดว่า "นายช่างนี้จะพึง
 สร้างปราสาทเห็นปานนี้ แม้แก่พระราช
 อาสน์อื่น" แล้วให้ควักนัยน์ตาทั้งสองของ
 นายช่างนั้นเสีย.

เพราะเหตุนั้น ความที่พระราชา
 ให้ควักนัยน์ตาทั้งสองของนายช่างนั้น จึง
 เลื่องลือไปในหมู่ภิกษุ. เพราะเหตุนั้น
 ภิกษุทั้งหลาย จึงสนทนากันในธรรมสภา

^๑ อ. สํสูมารคิเร.

วฑุฒกโน อกฺขิณี อปฺปาฎาเปสิ อโห
กกุขโล ผรุโส สาหสิโก"ติ.

สตถา อาคนตุวา "กาย นุตถ
ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสิณฺนา"ติ
ปุจฺฉิตฺวา "อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "น
ภิกฺขเว อิทาเนว ปุพฺเพเปส กกุขโล
ผรุโส สาหสิโกว น เกวลญฺจ อิทาเนว
ปุพฺเพเปส ขตฺตียสฺสสุสานํ อกฺขิณี
อปฺปาฎาเปตฺวา มาเรตฺวา เตสํ มํเสน
พลิกมฺมํ กาเรสิ"ติ วตฺวา อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺนุหมตฺตเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โภชิตฺตโต ตกฺกสิลาอํ
ทิสปาโมกฺโข อจฺริโย อโหสิ.
ชมฺพุทฺธิปตฺเล ขตฺตียมาณฺวา จ

ว่า "อาวุโสทั้งหลาย ข้าว่าโพธิราชกุมาร
รับสั่งให้ควักนัยน์ตาทั้งสองของนายช่าง
เห็นปานนั้น โอ พระองค์เป็นคนแข็ง
กระด้าง หยาบช้ำ ร้ายกาจเหลือเกิน".

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า
"ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งสนทนา
กันด้วยเรื่องอะไร" เมื่อภิกษุทั้งหลาย
กราบทูลว่า "เรื่องนี้พระเจ้าข้า" จึงตรัส
ว่า "ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้เท่านั้น
แม้ในกาลก่อน พระราชกุมารนี้ก็เป็นผู้
แข็งกระด้าง หยาบช้ำ ร้ายกาจ
เหมือนกัน อนึ่ง พระราชกุมารนี้ มิใช่จะ
แข็งกระด้าง หยาบช้ำ ร้ายกาจ
ในกาลนี้อย่างเดียว แม้ในชาติปางก่อน
พระองค์รับสั่งให้ควักนัยน์ตาของกษัตริย์
๑,๐๐๐ องค์ ให้สิ้นพระชนม์แล้ว รับสั่ง
ให้กระทำพิธีกรรม ด้วยพระมังสะของ
กษัตริย์เหล่านั้น" ดังนี้แล้ว ทรงนำ
อดีตนิทานมาว่า.

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ครองราชสมบัติ ในพระนครพาราณสี
พระโพธิสัตว์ได้เป็นอาจารย์ทิสปาโมกข์
ในพระนครตักกสิลา. ขัตตียมาณพและ

๙๗๕-๙๗๖-๙๗๗-๙๗๘-๙๗๙-๙๘๐-๙๘๑-๙๘๒-๙๘๓-๙๘๔-๙๘๕-๙๘๖-๙๘๗-๙๘๘-๙๘๙-๙๙๐-๙๙๑-๙๙๒-๙๙๓-๙๙๔-๙๙๕-๙๙๖-๙๙๗-๙๙๘-๙๙๙-๑๐๐๐

พราหมณ์มาณวา ๑ ตสุเสว สนฺติเก
สิปปปี อุกฺคณฺหิสุ. พาราณสีรณฺโณปิ
ปฺตุโต พุรฺหมทตฺตุมารโ นาม ตสุส
สนฺติเก ตโย เวเท อุกฺคณฺหิ. โส
ปน ปกตียา กกุขโล ผรุโส สาสฺสิโก
อโหสิ.

มหาสตุโต อญฺควิชฺชาวเสน ตสุส
กกุขลผรุสสาสฺสิกาวั ฅตฺวา "ตาด
ตฺวํ กกุขโล ผรุโส สาสฺสิโก ผรุเสน
นาม ลทฺธํ อิสฺสรียํ อจิรญฺจิตฺกํ โหติ
โส อิสฺสรียเ นญฺเจ ภินฺนนาโว วีย
สมฺพุทฺเท ปตฺติญฺจํ น ลภติ ตสุมา มา
เอวรฺุโป อโหสิ"ติ โอรทฺนฺโต เทว
คาถา อภาสิ

๑๔. "นยิทํ นิจฺจํ ภวิตพฺพํ พุรฺหมทตฺต
เขมํ สุภิกฺขํ สุขตา" ๑ กาเย

พราหมณ์มาณพทั้งหลายในพื้นที่ชมพูทวีป
ได้เรียนศิลปะ ในสำนักของอาจารย์
ทิสปาโมกข์ทั้งนั้น. แม้พระราชบุตร
พระเจ้ากรุงพาราณสี ทรงพระนามว่า
พรหมทัตกุมาร ก็เรียนไตรเพทในสำนัก
ของอาจารย์ทิสปาโมกข์นั้น. แต่โดยปกติ
พรหมทัตกุมารนั้นเป็นผู้กักขฬะ หยาบช้ำ
ร้ายกาจ.

พระมหาสัตว์ผู้ขอที่พระราชกุมารนั้น
เป็นผู้กักขฬะ หยาบช้ำ ร้ายกาจ ด้วย
อังกวิตยา (ความรู้ในการทำนายลักษณะ
ของคน) จึงกล่าวตักเตือนว่า "พ่อคุณ
เจ้าเป็นคนกักขฬะ หยาบช้ำ ร้ายกาจ
ธรรมดาว่า ผู้หยาบช้ำได้อิสริยยศแล้ว
ก็เป็นอันตั้งอยู่ไม่ได้นาน เมื่ออิสริยยศ
ฉิบหายแล้ว เขาย่อมไม่ได้ที่พึงเหมือน
เรืออัปปางใน (ท่ามกลาง) สมุทรร ฉะนั้น
เพราะเหตุนี้ เธอจงอย่าเป็นคนเห็น
ปานนี้เลย" เมื่อจะโอวาทจึงกล่าว ๒
คาถาว่า

๑๔. "ดูกรพรหมทัตกุมาร ความเกษม ๑
ความที่ภิกษาหาได้ง่าย ๑ ความสุข

^๑ ก. สุขตา.

อตถจฺจเย มา อหุ สมฺปมุโพห
ภินฺนปฺลโว สาคฺรสฺเสว มชฺเช.

กาย สบายใจ ๑ จะเป็นของมีอยู่
เป็นนิตยก็หาไม่ได้ เมื่อประโยชน์
เสื่อมสิ้นไปแล้ว เจ้าอย่าหลงมงาย
ไปเลย เหมือนเรืออัปปางท่าม-
กลางสาคร ฉะนั้น.

๑๕. ยานิ กโรติ ปุริโส
ตานิ อตฺตนิ ปสฺสติ
กฺลฺยาณการี กฺลฺยาณํ
ปาปการี จ ปापํ
ยาทิสํ วปเต พิชํ
ตาทิสํ รุหเต^๑ ผลํ.

๑๕. บุรุษทำกรรมใดไว้ ย่อมจะเห็น
กรรมนั้นในตน ทำดีได้ดี ทำชั่ว
ได้ชั่ว บุคคลหว่านพืชเช่นใด ผล
เช่นนั้นก็งอกขึ้น".

ตตฺถ สุขตา จ กายะติ ตาต
พฺรหฺมทตฺต ยเทติ เขมํ วา สุภิกฺขํ
วา ยา วา เอสา สุขตา จ กายะ
อิทํ สพฺพํ อิมํ สตฺตานิ นิจฺจํ
สพฺพกาลเมว น ภวติ อิทํ ปน
อนิจฺจํ หุตฺวา อภาวธมฺมํ.

ในคำนั้น คำว่า ความสุขกาย
สบายใจ ความว่า ดูกรพ่อพรหมทัต-
กุมาร ความเกษมสำราญก็ดี ความที่
รักษาหาได้ง่ายก็ดี ความสุขกายก็ดี
ทั้งหมดนี้ย่อมไม่มีแก่สัตว์พวกนี้เป็นนิจ
คือไม่มีตลอดกาลทั้งปวงทีเดียว ก็ความ
เกษมสำราญเป็นต้นนี้ เป็นของไม่เที่ยง
มีไม่ได้เป็นธรรมดา.

อตถจฺจเยติ โส ตฺวํ อนิจฺจตา-
วเสน อีสฺสรียะ วิคเต อตฺตโน อตฺถสฺส

คำว่า เมื่อประโยชน์เสื่อมสิ้นไป
ความว่า ท่านนั้นเมื่ออิสริยยศเสื่อมไป

^๑ ก. สุขตา.

อจุจเยน ยถา นาม ภินฺนปฺลโว
 ภินฺนนาโว มนุสฺสโส สาครมชฺเฌ ปติฏฺฐํ
 อลภนฺโต สมฺปมฺพุโห หิติ เอวํ มา
 อหุ สมฺปมฺพุโห.

ตานิ อตฺตนิ ปสฺสตีติ เตสํ
 กมฺมานํ ผลํ วินฺทนฺโต ตานิ อตฺตนิ
 ปสฺสตีติ นาม.

โส อจฺฉริยํ วนฺทิตฺวา พาราณสี
 คนฺตฺวา ปิตุ สิปฺปํ ทสฺเสตฺวา อฺปรชฺเช
 ปติฏฺฐาย ปิตุ อจุจเยน รชฺชํ ปาปฺถนิ.
 ตสฺส ปิงฺคิโย นาม ปุโรหิตो อโหสิ
 กกฺขโล ผรุสฺโส. โส ยสฺสโลภาน จินฺตฺสสิ
 “ยนฺนุนานํ อิมินา รณฺเฌนา สกฺลชฺมพฺุทีเป
 สพฺุเพ ราชานิ คาหาเปยฺยํ เอวเมส
 เอกราชา ภวิสฺสตี อหฺมปิ เอกปุโรหิตो
 โหมี”ติ. โส ตํ ราชานํ อตฺตโน กถํ
 คาหาเปสิ. ราชานํ มหฺติยา เสนาย
 นิภฺขมิตฺวา เอกสฺส รณฺโถ นครํ
 รุณฺธิตฺวา ตํ ราชานํ คนฺทนิ.

ด้วยอำนาจความเป็นของไม่เที่ยง อย่าได้
 เป็นผู้จมลง เหมือนมนุษย์ที่มีเรือแพ
 อับปางลง เมื่อไม่ได้ที่พึ่ง ก็จมลงใน
 ท่ามกลางสาคร เพราะความเสื่อมไป
 แห่งประโยชน์ของตนเลย.

คำว่า ย่อมจะเห็นกรรมนั้นในตน
 ความว่า บุคคลเมื่อได้เสวยผลกรรม
 เหล่านั้น ชื่อว่าเห็นกรรมเหล่านั้นในตน.

พรหมทัตถุมารนั้นกราบลาอาจารย์
 แล้วไปสู่เมืองพาราณสี แสดงศิลปะแก่
 พระบิดา ได้ดำรงอยู่ในตำแหน่งอุปราช
 เมื่อบิดาสวรรคตก็ได้ขึ้นครองราชสมบัติ.
 ปุโรหิตของพระองค์ชื่อว่าปิงคิยะ เป็นผู้
 กักขฬะ หยาบช้ำ. ปุโรหิตนั้น เพราะ
 ความโลภในยศ จึงคิดว่า “ถ้ากระไร เรา
 จะให้พระราชาองค์นี้ จับพระราชา
 ทั้งหมดในชมพูทวีปทั้งสิ้น ด้วยอาการ
 อย่างนี้ พระราชาพระองค์นี้ก็จะได้เป็น
 พระราชาเอก แม้เราก็จะได้เป็นปุโรหิต-
 เอก”. ปุโรหิตนั้นให้พระราชานั้นเชื่อ
 ถ้อยคำของตน. พระราชาเสด็จยก
 พหุลพลพยุหเสนาออกไปล้อมพระนครของ
 พระราชาองค์หนึ่งไว้ แล้วจับพระราชานั้น.

เอเตเนว อุปาเยน สกลชมพูทีเป
 รชชํ คเหตฺวา ราชสทฺสสปริวโต
 “ตกฺกสิลาโย รชชํ คณฺหิสฺสามิ”ติ
 อคฺมาสิ. โพิสฺสโต นครํ ปฏิสงฺขริตฺวา
 ปเรหิ อปฺปรัสิโย อกาสิ.

พาราณสีราชาปี คงฺคานทีตีเร
 มหโต นิโครธรฺกฺขสฺส มุเล สาณิ
 ปริกฺชิปาเปตฺวา อุปริ วิตานิ กาทฺเรตฺวา
 สยนิ ปณฺญาเปตฺวา นิवासํ คณฺหิ.
 โส ชมฺพูทีปตเล สทฺสสราชาโน
 คเหตฺวา ยุชฺฌมาโนปี ตกฺกสิลํ คเหตุ
 อสฺกโกนฺโต ปุโรหิตํ ปุจฺฉิ “อาจฺริย
 มโย เอตฺตเกหิ ราชฺหิ สทฺธิ อาคณฺตฺวา
 ตกฺกสิลํ คเหตุ น สกฺโกม กิณฺนุ โข
 กาทพฺพนุ”ติ.

“มหาราช ราชสทฺสสานํ อกฺขิณิ
 อุปาญฺจิตฺวา มาเรตฺวา กุจฺฉิ ผาเลตฺวา
 ปณฺจมธฺรฺมํสํ อาทาย อิมสฺมิ นิโครธ
 นิพฺพตฺตเทวตฺาย พลิกมฺมํ กตฺวา
 อนฺตวณฺฎีหิ รฺกฺขํ ปริกฺชิปิตฺวา โสหิต-

โดยอุบายนี้เหมือนกัน ท้าวเธอได้
 ยึดเอาราชสมบัติในสกลชมพูทวีป มี
 พระราชา ๑,๐๐๐ องค์แวดล้อม ได้เสด็จ
 ไปด้วย ตั้งใจว่า “เราจักชิงเอาราชสมบัติ
 ในพระนครตักกสิลา”. พระโพธิสัตว์
 ช่อมแซมพระนคร ทำการป้องกันไม่ให้
 ใครอื่นเบียดเบียนได้.

ฝ่ายพระเจ้ากรุงพาราณสี รับสั่งให้
 แวดวงม่านที่โคนต้นนิโครธใหญ่ ริมฝั่ง
 แม่น้ำคงคา ให้ซึ่งเพดานไว้ ณ เบื้องบน
 ให้ปูพระแท่นบรรทม ทรงยึดเอาเป็นที่
 ประทับแรม. พระเจ้าพาราณสีนั้นจับ
 พระราชาได้ถึง ๑,๐๐๐ องค์ ในพื้น
 ชมพูทวีป แม้รบอยู่ก็ไม่สามารถจะยึดเอา
 เมืองตักกสิลาได้ จึงตรัสถามปุโรหิตว่า
 “ท่านอาจารย์ พวกเรามากับพระราชา
 ประมาณเท่านั้น ก็ยังไม่สามารถจะยึด
 เอาเมืองตักกสิลาได้ ควรทำอย่างไรดี”.

ปุโรหิตกราบทูลว่า “ข้าแต่มหาราช
 ขอพระองค์ให้ควักพระเนตรของพระราชา
 ทั้งพันองค์ แล้วปลงพระชนม์ ผ่า
 พระอุทร ถูเอาเนื้อที่มีรสอร่อย ๕ แห่ง
 ทำพิธีกรรม ต่อเทวดาที่บังเกิดที่ต้นไทรนี้

ปญจคุลิกานิ กโรม เอว โน ชิปปเมว
ชโย ภวิสฺสตี"ติ.

ราชา "สาธู"ติ ปฏิสฺสุณิตฺวา
อนุตฺตธานิยํ มหาพล มลฺลเส จเปตฺวา
เอกเมกํ ราชานํ ปกฺโกสาเปตฺวา
นิปปิพฺเพเนน วิสณฺณํ กาเรตฺวา อุกฺชีนิ
อุปปาฏฺฐาเปตฺวา มาเรตฺวา มํลํ อาทาย
กเลวรานิ คฺงคายํ ปวาเหตฺวา
วุตฺตปฺปการํ พลิกมฺมํ กาเรตฺวา พลิกเวรี
อาโกฏฺฐาเปตฺวา ยฺยทฺธา ย คโต.

อถสฺส อชฺชิสกโต^๑ นาม เอโก
ยกุโข อาคนฺตฺวา ทกฺขินฺนกุชฺชि
อุปปาฏฺฐิตฺวา อคมาสิ. มหตี เวทนา
อุปปชฺชติ. โส เวทนาปตฺโต คนฺตฺวา
นิโครธสฺส มฺลเส ปณฺณตฺตาสเน
อุตฺตานโก นิปปชฺชติ. ตสฺมี ขณฺเณ เอโก
คิชฺุเณ เอกํ ติชฺินนโกฏฺฐิกํ อฏฺฐี คเหตฺวา
รฺกฺขคฺเค นิสินฺนโน มํลํ ขาทิตฺวา อฏฺฐี

แล้วเอาเกลียวพระอันตะพันรอบต้นไม้
ทำการเจิมพระโลหิตด้วยนิ้วพระหัตถ์
๕ แห่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ ชัยชนะจักมีแก่
พวกเราพลันทีเดียว".

พระราชารับว่า "ดีแล้ว" แล้วช่อม
นักมวยปล้ำที่มีกำลังมากไว้ในม่าน
รับสั่งให้เรียกพระราชามา ที่ละองค์ ๆ
กระทำให้สลบไปด้วยการบีบรัด ให้ควัก
พระเนตรทั้งสอง ให้สิ้นพระชนม์แล้ว
ถือเอาพระมังสะ แล้วลอยพระสรีระใน
แม่น้ำคงคา ให้กระทำพิธีกรรมมีประการ
ดังได้กล่าวแล้ว ให้ตีกลองชุมนุมพลเสด็จ
ไปเพื่อการรบ.

ครั้งนั้นยักษ์ตนหนึ่งชื่อว่าอชฺชิสกต
ได้มาควักพระเนตรข้างขวาของท้าวเธอไป.
ทุกขเวทนาเป็นอันมาก เกิดขึ้นแล้ว.
ท้าวเธอถึงความทุกขเวทนา เสด็จไป
บรรทมหงาย(พระองค์)บนที่ประทับ ที่ปู
ไว้โคนต้นนิโครธ. ขณะนั้น แร้งตัวหนึ่ง
คาบกระดูกที่มีปลายแหลมคมท่อนหนึ่ง
มาจับบนยอดไม้ เคี้ยวกินเนื้อแล้ว ทิ้ง

^๑ ฉ. อฏฺฐาลกโต.

วิเศษเชลี. อภุจิโกฏิ อาคนตุวา รมุโณ
วามกมุหิ อยสุลา วย ปติตวา อกฺขินิ
ภินุทิ.

ตลุมิ ขณ โพิสตุตลุต วจัน
สลลกฺเชลี. โส "อมุหากิ อจริโย
อิมะ สตุตา วิชาณูรูปิ ผลิ วย
กมุมาณูรูปิ วิกากิ อนุโณตี"ติ กเถนุโต
อิทํ ทิสฺวา กเถสิ มณฺเฒ"ติ วตุวา
วิปฺปลปนฺโต เทว คธา อภาสิ

๑๖. "อิทํ ตทาจริยวโจ
ปาราสริโย^๑ ยทพรวี
มาสุสุ ตฺวํ อกริ ปาปี
ยนฺตํ ปจฺฉา กตํ ตเป.

๑๗. อยเมว โส ปิงฺคิโย เวนสาไช^๒
ยมุหิ สมฺตยิ ขตฺติยานํ สหฺลลํ
อลงฺกเต จนฺทนสารลิตฺเต^๓
ตเมว ทุกฺขํ ปจฺจาคตํ มมนุ"ติ.

กระดุกลงไป. ปลายกระดุก(หล่น)ลงมา
ตกถูกพระเนตรเบื้องซ้ายของพระราช
ทำลายพระเนตร ราวจะว่าถูกแทงด้วย
หลาวเหล็ก.

ขณะนั้น พระราชาระลึกถึงถ้อยคำของ
พระโพธิสัตว์ได้. ท้าวเธอตรัสว่า "อาจารย์
ของเราพูดว่า 'สัตว์เหล่านี้ย่อมได้เสวย
วิบากอันสมควรแก่กรรม คุณผลอัน
สมควรแก่พืช ฉะนั้น' เห็นจะเป็นเหตุนี้
แล้วจึงกล่าว (กะเรากรรมัง)" ดังนี้แล้ว
เมื่อทรงบ่นเพ้ออยู่ ได้ตรัส ๒ คาถาว่า

๑๖. "ปราชารยได้กล่าวคำใดไว้ว่า เจ้า
อย่าได้กระทำบาป บาปใดอันเจ้า
กระทำไว้แล้ว บาปนั้นจะพึงให้เจ้า
เดือดร้อนในภายหลัง คำนี้เป็นคำ
ของอาจารย์.

๑๗. เราให้ช่างฉัตรีย์ผู้ประดับ (ด้วย
เครื่องอลังการ) มีพระสรีระลูปได้
ด้วยแก่นจันทน์ (แดง) ถึง ๑,๐๐๐
พระองค์ที่ต้นนิโครธใด ต้นนิโครธ

^๑ ก. ปาราสริโย. ^๒ ก. โชนสาไช.

^๓ ฉ. จนุทนสารานุลิตฺเต.

นั่นมีกิ่งแม่ไพศาล (ยังปกป้องเรา
ไม่ได้) ทุกขนั้นนั่นแหละกลับถึงเรา
แล้ว”.

ตตถ อิทํ ตทาจริยวโจติ อิทนุตํ
อวาริยสุส วจนํ. ปาราจริโยติ ตํ
โคตเตน กิตเตติ.

ปจฺจนา กตฺตุนฺติ ยํ ปาปํ ตยา กตํ
ปจฺจนา ตํ ตาเปยฺย กิลเมยฺย ตํ มา
กเรติ โอวาทํ อทาสี อหํ ปนฺนสุส
วจนํ น กรินฺติ.

อยมเววาทิ นิโครธรุกฺขํ ทสฺสเสนฺโต
วิลปติ. เวณฺสาโขติ ปตฺตณฺฏสาโข. ยมฺหิ
ฆมาตยิณฺติ ยมฺหิ รุกฺเข ขตฺตติยสฺสสุสํ
มาเรสี.

อลงฺกเต จนฺุทนฺสาลิตฺเตติ ราชา-
ลงฺกาเรหิ อลงฺกเต โลหิตจฺนุทนฺสาราณฺ-
ลิตฺเตเต เต ขตฺตติเย ยตฺตทานํ^๑ ฆมาเตสี

ในคำเหล่านั้น คำว่า อิทํ ตทา-
จริยวโจ ความว่า คำนี้นั้นเป็นคำของ
อาจารย์. พระราชาตรัสเรียกอาจารย์นั้น
โดยโคตรว่า ปาราจริโย.

คำว่า จะพึงให้เดือดร้อนในภายหลัง
ความว่า อาจารย์ของเราได้ให้โอวาทว่า
เจ้ากระทำบาปอันใดไว้ บาปนั้นจะพึงให้
เจ้าเดือดร้อน คือลำบากในภายหลัง เจ้า
อย่าได้กระทำบาปนั้นเลย แต่เรามีได้ทำ
ตามคำของอาจารย์.

พระเจ้าพรหมทัตบ่นเพื่อแสดงต้นนิโครธ
ด้วยคำว่า อยมเวว นี้. คำว่า เวณฺสาโข
คือ มีกิ่งแม่ไพศาล. คำว่า เราให้ฆมาที่
ต้นนิโครธใด ความว่า เราได้ฆมากษัตริย์
ถึง ๑,๐๐๐ องค์ที่ต้นไม้ใด.

ด้วยคำว่า ผู้ประดับแล้ว มีพระสรีระ
ลูปไล้แก่นจันทน์ พระเจ้าพรหมทัต
แสดงว่า เราให้ฆากษัตริย์เหล่านั้น

^๑ ก. สตฺตทานํ.

อยมเว โส รุกฺโข อิทานิ มยฺหํ กิณฺจ
ปฺริตฺตานิ กาทุํ น สกฺโกตีติ ทีเปติ.

ตเมว ทุกฺขนฺติ ยํ มยา ปเรสฺส
อกฺโขปฺปาณทุกฺโข กตฺติ อิทํ เม ตเถว
ปฏฺิอาคตฺติ. อิทานิ ใน อารฺยิสฺส
วจฺนํ มตฺถกํ ปตฺตฺนฺติ ปฺริเทวติ.

โส เอวํ ปฺริเทวนฺโตว อคฺคมเหสี
อนุสฺสริตฺวา คาถมาห

๑๘. “สามาปี โข จนฺทนฺลิตฺตคตฺตี
สิงฺคว” โสภณฺชนกสฺส อคฺคตา
อทิสฺวา กาลํ กริสฺสามิ อุกฺพฺรี
ตํ เม อิตฺโต ทุกฺขตรํ ภวิสฺสตี”ติ.

ผู้ประดับเครื่องราชอลังการ ทรงลုပ်ได้
ด้วยแก่นจันทน์แดงที่ต้นไม้ใด ต้นไม้นี้
นั้นแหละ ไม่สามารถจะทำการป้องกัน
อะไร ๆ แก่เราได้เลยในบัดนี้.

คำว่า ทุกฺขนั้นนั่นเอง พระเจ้าพรหมทัต
ทรงปริเทวนาการว่า ความทุกฺข เพราะ
การควักนัยน์ตาของชนเหล่าอื่นใด ที่เรา
กระทำแล้ว ความทุกฺขนี้ได้กลับถึงเรา
เหมือนอย่างนั่นเอง. บัดนี้ ถ้อยคำแห่ง
อาจารย์ของเราถึงที่สุดแล้ว.

พระเจ้าพรหมทัตนั้น เมื่อทรง
ปริเทวนาการอยู่อย่างนี้ ทรงระลึกถึง
พระอัคคมเหสี ตรัสคาถาว่า

๑๘. “พระนางอุพพรีภรรยาของเรา มี
วรรณะงดงามดุจทอง มีพระสรีระ
ลုပ်ได้ด้วยจันทน์แดง มีกิริยาสงบ-
เสงี่ยม ดุจกิ่งแห่งต้นสิงคฺอันตั้งขึ้น
(ตรง) ถ้าเราจักไม่ได้เห็นนางอุพพรี
แล้วก็จักตาย (เพราะ)การไม่ได้เห็น
นางอุพพรีของเรานั้น จักเป็นทุกฺข
ยิ่งกว่าความตายนี้”.

^๑ ฉ. ลฺภฺจิว.

ตสฺสตุโถ มม ภริยา สุวณฺณสามา
 อุกฺกุฬิ ยถา นาม สิงฺคุฏฺฐสฺส อุกฺกุ
 อุกฺคตา สาชา มนุทมาลฺลเตริตา
 กมฺปมานา โสภติ เอวํ อิตฺถิวิลาสํ
 กุรุมานา โสภติ ตมฺหํ อิทานิ อุกฺกึชํ
 ภินฺนตฺตา อุกฺกุฬิ อทิสฺวาว กาลํ
 กริสฺสามิ ตํ เม ตสฺสา อทสฺสนํ
 อิตฺโต มรณทุกฺขโตปิ ทุกฺขตรํ ภวิสฺสตีติ.

โส เอวํ วิปฺปลปนฺโตเยว มริตฺวา
 นิรเย นิพฺพตฺติ. น ตํ อิสฺสรียปลฺลทฺโร
 ปุโรหิโต ปริตฺตาดนํ กาทํ สกฺขิ น
 อตฺตโน อิสฺสรียํ. ตสฺมี มตมตฺเตเยว
 พลกายา ภิชฺชิตฺวา ปลายีสุ.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อahrtิตฺวา
 ชาตกํ สโมธาเนสิ. "ตทา ราชา
 โพิธราชกุมารโ อโหสิ ปิงฺคิโย
 เทวทตฺโต อโหสิ ทิสปาโมกฺโข
 อาจริโย อหเมวา"ติ.

เวณสาชชาตกวรรณนา ตติยา.

เนื้อความแห่งชาดานั้นว่า พระนาง
 อุกกุฬิผู้เป็นภรรยาของเรา มีวรรณะเสมอ
 ด้วยทองคำ เมื่อทรงกระทำอิตถิวิลาส
 ย่อมงามเหมือนกิ่งต้นสิงคฺที่ขึ้นตรงไป อัน
 ลมอ่อนๆ พัดโชย แล้วแกว่งไกวอยู่ ฉะนั้น
 บัดนี้ เรานั้นเพียงไม่เห็นนางอุกกุฬินั้น
 เพราะนัยน์ตาแตกทำลายเสียเท่านั้น ก็จัก
 ต้องตาย (แน่) การที่เราไม่เห็นพระนาง
 นั้น จักเป็นทุกข์เสียยิ่งกว่าทุกข์ เพราะ
 ความตายนี้.

พระเจ้าพรหมทัตนั้น ทรงบ่นเพื่อ
 อยู่อย่างนี้นั่นเอง สวรรคตแล้วไปอุบัติ
 ในนรก. ปุโรหิตผู้โง่ในอิสริยยศ ไม่
 สามารถจะทำการด้านทานท้าวเธอไว้ได้
 ทั้งตนเอง ก็ไม่ได้อิสริยยศ. พอสักว่า
 พระองค์เสด็จสวรรคตเท่านั้น พลนิกาย
 ก็แตกแยกพากันหนีไป.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า
 "พระราชาในกาลครั้งนั้น กลับชาติมาเป็น
 โพิธราชกุมาร ปิงคิยปุโรหิตกลับชาติมา
 เป็นพระเทวทัต อาจารย์ผู้ทิสปาโมกข์
 กลับชาติมาเป็นเรตถาคตแล".

พรรณนาเวณสาชชาดก ที่ ๓ จบ.

๔. อรุณาทก (๓๕๔)

๑๙. "อรุโคว ตัง ชินฺณํ
 หิตฺวา คจฺจติ สมนฺตํ
 เอวํ สรีเร นิพฺโปกฺเค
 เปเต กาลกเต สติ.
๒๐. ทยฺหมาโน น ชานาติ
 ณาตีนํ ปริเทวิตํ
 ตสฺมา เอตํ น โสจามิ
 คโต โส ตสฺส ยา คติ.
๒๑. อนพฺภิตโต ตโต อากา
 นานุญญาโต อิตโต คโต
 ยถาคโต ตถา คโต
 ตตฺถ กา ปริเทวนา.
๒๒. ทยฺหมาโน น ชานาติ
 ณาตีนํ ปริเทวิตํ
 ตสฺมา เอตํ น โสจามิ
 คโต โส ตสฺส ยา คติ.
๒๓. สเจ โรเท กีสานิ^๑ อสฺสํ
 ตสฺสา เม ก็ ผลํ สียา

๔. อรุณาทก (๓๕๔)

๑๙. "บุตรของข้าพเจ้าทิ้งร่างกายของตน
 ไป เหมือนงูลอกคราบเก่าทิ้งไว้
 เมื่อร่างกายของเขา ใช้การไม่ได้
 ละโลกไปแล้ว ทำการละแล้วเช่นนี้.
๒๐. เขาถูกเผา ก็ไม่รู้ถึงการคร่ำครวญ
 ของหมู่ญาติ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้า
 จึงไม่เศร้าโศกถึงเขา เขาไปสู่คติ
 ของเขาแล้ว".
๒๑. บุตรของดิฉัน มาจากปรโลกนั้น
 ดิฉันก็ไม่ได้เรียกร้องให้มา ไปจาก
 โลกนี้ ดิฉันก็ไม่ได้อนุญาตให้ไป
 เขามาอย่างไร ก็ไปอย่างนั้น จะ
 คร่ำครวญไปทำไมในเรื่องนั้น.
๒๒. เขาถูกเผา ก็ไม่รู้ถึงการคร่ำครวญ
 ของหมู่ญาติ เพราะฉะนั้น ดิฉัน
 จึงไม่เศร้าโศกถึงเขา เขาไปสู่คติ
 ของเขาแล้ว.
๒๓. ถ้าดิฉันร้องให้ ดิฉันก็จะดม จะมี
 ผลดีอะไรแก่ดิฉันเล่า ยิ่งกว่านั้น

^๑ ฉ. กิสา ญ. กิสิ.

- ฅาติมิตุตสุหุชานัน
 ภียโย โน อรติ สียา.
๒๔. ทยหมาโน น ชานาติ
 ฅาตีนัน ปรีเทวิท
 ตสุมา เอตัง น โสจามิ
 คโต โส ตสุส ยา คติ.
๒๕. ยถาปี ทารโก จนุท
 คจุนนุต อุนโรทติ
 เอว สมนุพทเมเวต
 โย เปตมณุโสจติ.
๒๖. ทยหมาโน น ชานาติ
 ฅาตีนัน ปรีเทวิท
 ตสุมา เอตัง น โสจามิ
 คโต โส ตสุส ยา คติ.
๒๗. ยถาปี อุกกกุโม
 ภินุโน อปุปฏิสญุธิโย
 เอว สมนุพทเมเวต
 โย เปตมณุโสจติ.
๒๘. ทยหมาโน น ชานาติ
 ฅาตีนัน ปรีเทวิท
 ตสุมา เอตัง น โสจามิ
 คโต โส ตสุส ยา คติ"ติ.
 อุรคชาตกั จตุตถั.
- ยังจะทำให้ฅาติมิตร และสหาย
 ของดิฉัน ไม่พอใจอีกด้วย.
๒๔. เขาถูกเผา ก็ไม่รู้ถึงการคร่ำครวญ
 ของหมู่ฅาติ เพราะฉะนั้น ดิฉัน
 จึงไม่เศร้าโศกถึงเขา เขาไปสู่อุคติ
 ของเขาแล้ว.
๒๕. ผู้ที่เศร้าโศกถึงคนที่ตายไปแล้ว ก็
 เปรียบเหมือนเด็กเล็ก ๆ รัองให้จะ
 เอาดวงจันทร์ที่ลอยอยู่ (ในท้องฟ้า)
 นั้นแหละ.
๒๖. เขาถูกเผา ก็ไม่รู้ถึงการคร่ำครวญ
 ของหมู่ฅาติ เพราะฉะนั้น ดิฉัน
 จึงไม่เศร้าโศกถึงเขา เขาไปสู่อุคติ
 ของเขาแล้ว.
๒๗. ผู้ที่เศร้าโศก ถึงคนที่ตายไปแล้วนั้น
 ก็เปรียบเหมือนหม้อน้ำที่แตก ต่อ
 ไม่ติดแล้วนั้นแหละ.
๒๘. นายท่านถูกเผา ก็ไม่รู้ถึงการคร่ำ-
 ครวญของหมู่ฅาติ เพราะฉะนั้น
 ดิฉันจึงไม่เศร้าโศก ถึงนายท่าน
 นายท่านไปสู่อุคติของท่านแล้ว".
 อุรคชาดก ที่ ๔.

๔. อุรคชาตกถา

(๓๕๕)

อุรคชาต กถา ชินุณนุติ อิทธิ
 สตุตา เขตวเน วิหรนุโต มตปุตตกั
 กุญมพิกั อารพุก กเถสิ.

วตุถ มตภரியามตปิตติกวตุถ-
 สทิสเมว. อิธาปี สตุตา ตเถว ตสุส
 นิเวสนัน คนุตวา ตั อาคตัม วนุทิตวา
 นิสินนุ "กี อากุโส โสจสิ"ติ ปุจจิตวา
 "อาม ภนุเต ปุตตสุส เม มตกาลโต
 ปญจาย โสจามี"ติ วตุเต "อากุโส
 ภิชุชนธมมัม นาม ภิชุชติ นสุสนธมมัม
 นาม นสุสติ ตถุจ ไช น เอกสุเสว
 นาปี เอกสุมีเยว คาเม อปริมาเนสุ
 ปน จกุกวาเพสุ ติสสุ ภเวสุ
 อมรณธมไม นาม นตุถิ ตัมภาเวเนว
 จาตุ สมตถุเถ เอกสงุขารอปี สสุสโต
 นาม นตุถิ สพุเพ สตุตา มรณธมมา
 สพุเพ สงุขารา ภิชุชนธมมา ไปราณก-
 ปณุชิตาปี ปุตเต มเต 'นสุสนธมมัม
 นญจนุ'ติ น โสจิสสุ"ติ วตุวา เตน
 ยาจิตโต อตีตัม อหริ.

๔. พรรณนาอุรคชาดก

(๓๕๕)

พระศาสดา ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน
 ทรงปรารภถึงกุญมพินุหนึ่ง ซึ่งบุตรตาย
 จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า เหมือนกับ
 งูลอกคราบเก่าทิ้งไว้ ดังนี้ เป็นต้น.

เรื่องก็เหมือนกับเรื่องของผู้ที่ภรรยา
 ตายและบิดาตายนั่นเอง. สำหรับในเรื่อง
 นี้ พระศาสดาได้เสด็จไปยังบ้านของเขา
 เช่นเดียวกัน ตรัสถามเขาผู้มาถวายบังคม
 แล้วนั่งว่า "ท่านเศร้าโคกหรือ" เมื่อเขา
 ทูลว่า "พระพุทธรเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์
 ผู้เจริญ ตั้งแต่บุตรของหม่อมฉันตายไป
 หม่อมฉันเศร้าโคก" จึงตรัสว่า "นี่แน่ะ
 ท่าน สิ่งที่ต้องแตกทำลายโดยแท้ก็แตก
 ทำลายไป สิ่งที่จะต้องสูญหายโดยแท้
 ก็ต้องสูญหายไป และการแตกทำลาย
 และสูญหายนั้น มันไม่ได้เกิดแก่คน ๆ
 เดียวเท่านั้น และทั้งไม่ได้เกิดในหมู่บ้าน
 หมู่เดียวเท่านั้น แต่ว่าในจักรวาลอันหา
 ประมาณมิได้ในภพทั้งสาม ขึ้นชื่อว่า
 ธรรม คือ ความไม่ตายไม่มีเลย แม้แต่
 สังขารอย่างหนึ่ง ที่จะได้ชื่อว่ายั่งยืน

สามารถจะอยู่ได้โดยภาวะที่ไม่ตายนั้น
ก็ไม่มีเหมือนกัน สัตว์ทั้งหลาย
ต้องตายทั่วกันหมด สังขารทั้งหลายต้อง
แตกทำลายทั่วกันหมด แม้แต่บัณฑิต
ครั้งก่อน ๆ เมื่อบุตรตายก็ไม่เศร้าโศก
เพราะเห็นว่า "สิ่งที่ต้องสูญหายก็สูญหาย
ไป" ดังนี้ อัญญาพินันท์ทูลอาราธนา จึง
ทรงนำเรื่องในอดีตมาว่า.

อดีตเต พาราณสียัม พุรัมหมตเต
ราชัม กาเรนุเต โพธิสตโต พาราณสียัม
ทวารคามเก พุราหมณกุลเ นิพุตตติตวา
กุกุมพัม สนุจเปตวา กสิกมุเมเน ชีวิตัม
กปเปสิ. ตสฺส ปุตโต ๑ อิตา จาติ
เทว ทารกา อหฺสฺ. โส ปุตตสฺส
วยปุตตสฺส สมานกุลโต กุมาริกัม
อาเนสิ. อิติ เต ทาสียา สหฺธิ ฉ
ชนา อหฺสฺ โพธิสตโต ภริยา ปุตโต
อิตา สุนิสสา ทาสีติ.

เต สมคฺคา สมุเมทมานา ปียสฺวาสา
อหฺสฺ. โพธิสตโต เสสานัม ปญฺจนนัม
เอวํ โอวาทํ เทติ "ตุเมห ยถาลทฺธ-
นียาเมเนว ทานัม เทถ สิลล์ รกฺขถ

ในอดีตกาลเมื่อครั้งพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชย์อยู่ ณ พระนครพาราณสี
พระโพธิสัตว์ได้บังเกิดในตระกูลพราหมณ์
ที่หมู่บ้านเล็ก ๆ ใกล้ประตูพระนคร
พาราณสี รวบรวมเงินทองไว้หาเลี้ยงชีพ
ในทางกสิกรรม. เขามีบุตร ๒ คน คือ
ชาย ๑ หญิง ๑. เขาได้นำหญิงสาวจาก
ตระกูลที่เสมอกันมาเพื่อบุตรชายผู้เจริญวัย.
ฉะนั้น คนเหล่านั้นจึงมี ๖ คน รวมทั้ง
หญิงทาสี คือพระโพธิสัตว์ ภรรยา บุตร
ธิดา ลูกสะใภ้ และหญิงทาสี.

คนเหล่านั้นสามัคคีปรองดองอยู่ร่วมกันด้วย
ความรักใคร่เป็นที่น่ายินดี. พระโพธิสัตว์
ให้โอวาทแก่คนทั้งห้าคนที่เหลือว่า "ท่าน
ทั้งหลาย จงให้ทานตามทำนองที่ได้

อุโปสถกมมัม กโรถ มรณสตี ภาเวถ
 ตุมุหากัม มรณภาวัม สลุลกฺเขต อิมลัม
 หิ สตุตฺตานัม มรณัม ฐวัม ชีวิตัม อทุฐวัม
 สพุเพ สงฺขารา อนิจฺจา ขยวยธมฺมิโนว
 รตฺตติญฺจ ทิวา จ อปฺปมตฺตา โหธา"ติ.
 เต "สาคฺฐ"ติ โอวาทัม สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา
 อปฺปมตฺตา มรณสตี ภาเวนฺติ.

อถกทิวสั โพิธสตุโต ปุตฺเตน
 สทฺธิ เขตฺตัม คนฺตุวา กสฺติ. ปุตฺโต
 กจวรัม สงฺกทฺตฺมิตฺวา ฌาเปสิ.
 ตสฺสสาวิฑูเร เอกสฺมิมิ วมฺมิเก อาสิวิโส
 อตฺถิ. ฐโม ตสฺส อกฺขิณี ปหริ. โส
 กุทฺโธ นิภฺขมิตฺวา "อิมัม นิสุสาย
 มยฺหัม ภยนฺ"ติ จตฺตฺโส ทาตฺมา"^๑
 นิมฺมุชฺชาเปนฺโต ตัม ฑัสสิ. โส มริตฺวา
 ปตฺติ. โพิธสตุโต ปริวตฺติตฺวา ตัม
 ปตฺติ ตัม ทิสฺวา โคณฺ จเปตฺวา คนฺตุวา
 ตสฺส มตฺภาวัม ฌตฺวา ตัม อุกฺขิปีตฺวา

มาแล้วเกิด จงรักษาศีล จงทำอุโบสถ-
 กรรม (รักษาอุโบสถศีล) จงเจริญมรณสติ
 ไว้ จงกำหนดไว้ว่า ท่านทั้งหลายจะ
 ต้องตาย เพราะว่าความตายของสัตว์
 ทั้งหลายเหล่านี้เป็นของแน่นอน ชีวิตเป็น
 ของไม่แน่นอน สังขารทั้งหลายทั้งปวง
 เป็นของไม่เที่ยง จะต้องเสื่อมไป ลี้ไป
 อย่างแน่นอน ท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ไม่
 ประมาททั้งกลางวันกลางคืน". คนทั้งห้า
 คนรับโอวาทว่า "ดีแล้ว" เป็นผู้ไม่ประมาท
 เจริญมรณสติ.

อยู่มาวันหนึ่ง พระโพธิสัตว์ไปนา
 กับบุตร แล้วไถนาอยู่. บุตรได้กวาดขยะ
 มูลฝอยมาเผา. มีงูตัวหนึ่งอยู่ที่จอมปลวก
 แห่งหนึ่งใกล้ๆ บุตรนั้น. ควันไฟไปรมตา
 ของมันเข้า. มันโกรธจึงเลื้อยออก และ
 กัดบุตรพระโพธิสัตว์จม ๔ เขี้ยว เพราะ
 เห็นว่า "ภัยพึงมีแก่เราเพราะอาศัยคนนี่".
 บุตรพระโพธิสัตว์นั้นล้มลงตายทันที. พระ
 โพธิสัตว์หันมาดูเห็นบุตรนั้นล้มลงจึงหยุด
 วัวไว้ ไปดูก็ทราบว่าเป็นบุตรนั้นตายเสียแล้ว
 จึงอุ้มบุตรนั้น ไปให้นอนที่โคนต้นไม้

^๑ ฉ. ทาชา.

เอกสมิ รุกขมุเล นิปชชวาเปตวา
 ปารุปีตวา เหว โรทติ น ปริเทตติ.
 "ภิชฺชชนธมฺมํ ปน ภินฺนํ มรณธมฺมํ
 มตฺติ สพุเพ สงฺขารา อนิจฺจา
 มรณนิปฺพตฺติกา"ติ อนิจฺจภาวเมว
 สลฺลภฺเขตฺวา กสิ.

โส เขตฺตสมิเปน คจฺจนฺตํ เอกํ
 ปฏฺวิสุสฺสํ ปุริสํ ทิสฺวา "ตาทฺ เคหํ
 คจฺจสิ"ติ ปุจฺฉิตฺวา "อามา"ติ วุตฺเต
 "เตนฺหิ อมฺหากมฺปิ สมฺริ คนฺตฺวา
 พุราหฺมณิ วเทยฺยาสิ อชฺช กิร ปุพุเพ
 วยิ ทฺวินฺนํ ภาตฺตํ อนาหริตฺวา เอกสฺเสว
 อาหาริ อหเรยฺยาถ ปุพุเพ จ
 เอกิกาว ทาสี อาหาริ อหริติ อชฺช
 ปน จตฺตาโรปิ ชนา สุตฺตฺวตฺถนินฺวตฺถา
 คนฺธปฺปฺพหตฺถา อาคจฺเจยฺยาถา"ติ. โส
 "สาธฺว"ติ คนฺตฺวา พุราหฺมณินฺยา ตเถว
 กเถสิ. "เกน เต ตาทฺ อิทํ สาสนํ
 ทินฺนนฺ"ติ. "พุราหฺมณฺน อยฺเย"ติ. สา
 "ปฺตฺโต เม มโต"ติ อญฺญาสิ.
 กมฺปนฺมตฺตมฺปิสุสา นาโหสิ. เอวํ
 สุภาวิตฺจิตฺตา สุตฺตฺวตฺถนินฺวตฺถา ปน

แห่งหนึ่ง แล้วห่มผ้าให้แต่มิได้ร้องให้
 มิได้คร่ำครวญ. ท่านกำหนดแต่ความ
 ไม่เที่ยงแท้ว่า "สิ่งที่ต้องแตกทำลาย ก็
 แตกทำลายไป สิ่งที่ต้องตายไปก็ตายไป
 สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง มี
 ความตายเป็นผลสำเร็จ (คือผลสุดท้าย
 ก็ต้องตาย)" จึงได้เฝ้าต่อไป.

ท่านเห็นคนคู้นเคยก้นคนหนึ่ง เดินไป
 ไกลันา จึงได้ถามขึ้นว่า "พ่อคุณ จะ
 กลับไปบ้านหรือ" เมื่อชายคนนั้นรับว่า
 "ครับ" จึงพูดว่า "ถ้ากระนั้น ขอให้ท่าน
 ไปที่บ้านของพวกเราด้วย แล้วบอกกับ
 นางพราหมณีว่า ทราบว่าวันนี้ท่านไม่
 ต้องเอาอาหารสำหรับ ๒ คนไปส่งเหมือน
 วันก่อน เอาไปแต่อาหารสำหรับคน ๆ
 เดียวเท่านั้น และเมื่อก่อนนางทาสี
 คนเดียวเอาอาหารไปส่ง แต่วันนี้ให้ทั้ง
 สี่คน นุ่งผ้าสะอาดถือดอกไม้ และ
 ของหอมมาด้วย". ชายผู้นั้นรับว่า "ดี"
 แล้วก็ไปบอกกับนางพราหมณีตามที่สั่งมา
 นั้น. นางพราหมณีถามว่า "พ่อคุณ
 ใครเป็นคนให้ข่าวนี้แก่ท่านล่ะ". ชาย
 คนนั้นกล่าวว่า "ท่านพราหมณีซีแม่เจ้า".

คนุชปุพฺพหตุฎา ออาหาริ คาหาเปตฺวา
เสเสหิ สทฺธิ เขตฺตํ อคมาสิ. เอกสฺสปิ
โรทิตํ วา ปรีเทวิตํ วา นาโหสิ.

โพธิสฺสโต ปุตฺตสฺส นินฺนจ-
ฉายายเมว นิสิตฺตวา ภูณฺชิ.
ภุตฺตาวसानะ สพฺเพปิ ทารุณิ อุตฺตริตฺวา
ตํ จิตกํ อาริเปตฺวา คนุชปุพฺเพหิ
ปุเชตฺวา ฉมาเปสฺสิ. กสฺสจฺจิ เอกพินฺทุปี
อสุสฺสุ นาโหสิ. สพฺเพ สุภาวิตมรณ-
สตีโน. เตสํ สีลเตเชน สกุกสฺส ภวนํ
อุณฺหการิ ทสฺเสสิ. โส "โก นุ ไซ
มํ ฌานา จาเวตฺกามา"ติ อฺปฺธาเรนฺโต
เตสํ คุณเตเชน อุณฺหภาวํ ฌตฺวา
ปสนฺนมานโส หุตฺวา "มยา เอเตสํ
สนฺติกํ คนฺตฺวา สีหนาทํ นทาเปตฺวา
สีหนาทปริโยसानะ เตสํ นินฺเวสนํ
สตุตฺตรตนฺปฺณฺณํ กตฺวา อากนฺตุํ วมฺภูตฺตี"ติ
เวเคน ตตฺถ คนฺตฺวา อافیหนฺนปฺสฺเส

นางพราหมณีนั้นทราบได้ว่า "บุตรของเราตายแล้ว". แต่นางไม่ตกใจอะไรเลย. นางเป็นผู้ที่ได้อบรมจิตใจไว้ดีแล้วเช่นนี้ เมื่อนุ่งผ้าสะอาด มีดอกไม้และของหอม ติดมือไปให้คนจัดอาหาร แล้วก็ไปนอนพร้อมกับนางทาสีลูกสาวและลูกสะใภ้. ไม่มีใครร้องไห้หรือคร่ำครวญ แม้แต่คนเดียว.

พระโพธิสัตว์นั่งรับประทานอาหารอยู่ใต้เงาต้นไม้ที่บุตรนอนอยู่นั่นเอง. ในเวลารับประทานอาหารแล้ว เขามั่นทุกคนก็ชวนเพื่อนมา แล้วยกศพบุตรนั้นขึ้นสู่เชิงตะกอน บูชาด้วยดอกไม้และของหอม แล้วก็เผา. ใคร ๆ ก็ไม่มีน้ำตาแม้สักหยดเดียว. เขาทุกคนเป็นผู้เจริญมรณสติอย่างดี. ด้วยเดชแห่งศีลของพวกเขา ภาพของท้าวสักกะแสดงอาการร้อน. ท้าวสักกะนั้นทรงรำพึงดูว่า "ใครกันนะที่ ต้องการให้เราออกจากที่อยู่" ก็ทรงพบว่เหตุที่ภาพแสดงอาการร้อน ด้วยเดชแห่งคุณของคนทั้งห้า นั้น มีพระทัยโสมนัสทรงดำริว่า "เราควรไปยังสำนักของคนทั้งห้าคน แล้วให้เขาบันลือสีหนาทในเวลาจบ

จิตโต "ตาดท กิ กโรธา"ติ อาท. "เอกัง
 มนุสฺสํ ฌาเปม สามิ"ติ. "น ตุมเห
 มนุสฺสํ ฌาเปสฺสเถ เอกัง ปน มิคํ
 มาเรตฺวา ปจถ มญฺเญ"ติ "นตฺถเต
 สามิ มนุสฺสเมว ฌาเปมา"ติ. "เตนหิ
 เวรिमนุสฺสโส โว ภวิสฺสตี"ติ. อถ นํ
 โพิธิตฺโต "โอรสปฺตฺโต โน สามิ น
 เวรโก"ติ อาท. "เตนหิ เต อปฺปิยปฺตฺโต
 ภวิสฺสตี"ติ. "อติปิยปฺตฺโต เม สามิ"ติ.
 "อถ กสฺมา น โรทสี"ติ. โส
 อโรทนาการณํ กเถนฺโต ปจฺมํ คาถมาห.

๑๙. "อฺวโคว ตจํ ชินฺณํ
 หิตฺวา คจฺฉติ สนฺตํ"

การบ้นลือสีหนาทแล้ว จะทำให้บ้านของ
 เขาเต็มไปด้วยแก้ว ๗ ประการ แล้วจึง
 กลับ" จึงได้เสด็จไป ณ ที่นั้นโดยเร็ว
 ไปยืนอยู่ที่ข้างกองฟอน แล้วตรัสว่า
 "ทำอะไรกัน พ่อมหาจำเริญ". พระ
 โพิธิตว์กล่าวว่า "พวกเราเผาศพคน
 คนหนึ่ง นาย". ท้าวสักกะตรัส
 "พวกท่านคงไม่ได้เผาศพคน แต่คงฆ่า
 สัตว์ป่าตัวหนึ่งตาย แล้วมาอย่างกระมัง".
 พระโพิธิตว์กล่าวว่า "ข้อนั้นไม่มี
 ดอกนาย พวกเราเผาศพคนจริง ๆ".
 ท้าวสักกะตรัสว่า "ถ้าเช่นนั้น คงเป็นศพ
 คนที่เป็นศัตรูของพวกท่าน". พระโพิธิตว์
 กล่าวว่า "เป็นลูกในอกของพวกเรา นาย
 ไม่ใช่คนเป็นศัตรูดอก". ท้าวสักกะตรัสว่า
 "ถ้าเช่นนั้น ก็คงเป็นบุตรที่เกลียดชัง
 ของท่าน". พระโพิธิตว์กล่าวว่า "เป็น
 บุตรสุดที่รักของเรา นาย". ท้าวสักกะ
 ตรัสว่า "ถ้าเช่นนั้น ทำไมท่านจึงไม่
 ร้องให้". พระโพิธิตว์นั้นเมื่อจะบอกถึง
 เหตุที่ไม่ร้องให้ จึงกล่าวคาถาแรกว่า

๑๙. "บุตรของข้าพเจ้าทิ้งร่างกายของตน
 ไป เหมือนงูลอกคราบเก่าทิ้งไว้"

เอวํ สรีเร นิพฺโปกเค
 เปเต กาลกเต สติ.

เมื่อร่างกายของเขา ใช้การไม่ได้
 ละโลกไปแล้ว ทำกาลแล้วเช่นนี้.

๒๐. ทยฺหมาโน น ชานาติ
 ณาตีนํ ปริเทวิตํ
 ตสฺมา เอตํ น โสจามิ
 คโต โส ตสฺส ยา คตี"ติ.

๒๐. เขาถูกเผา ก็ไม่รู้ถึงการคร่ำครวญ
 ของหมู่ญาติ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้า
 จึงไม่เศร้าโศกถึงเขา เขาไปสู่คติ
 ของเขาแล้ว".

ตตฺถ สนฺตฺตฺนฺนฺติ อตฺตโน สรีริ.
 นิพฺโปกเคติ ชีวิตินฺทุริยสุส อภาเวน
 โภครหิตะ. เปเตติ ปริโลกํ ปฏิกเต.
 กาลกเตติ กตกาเล มเตติ อตฺถเ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สนฺตฺตฺนฺนฺติ
 ได้แก่ ร่างกายของตน. คำว่า ใช้การ
 ไม่ได้ คือใช้สอยไม่ได้ เพราะไม่มี
 ชีวิตินทรีย์. คำว่า ละโลกไปแล้ว คือ
 กลับไปสู่โลกหน้าแล้ว. คำว่า ทำกาล
 แล้ว ได้แก่ ผู้มีกาละอันทำแล้ว คือ
 ตายแล้ว.

อิทํ วุตฺตํ โหติ "สามิ มม ปฺตฺโต
 ยถา นาม อฺรโค ชินฺณํ ตจํ
 นิจฺฉินฺทิตฺวา อโนโลเกตฺวา อนเปกฺโข
 ฉทฺเทตฺวา คจฺเฉยฺย เอวํ อตฺตโน
 สรีริ ฉทฺเทตฺวา คจฺฉติ ตสฺส
 ชีวิตินฺทุริยรหิตะ สรีเร เอวํ นิพฺโปกเค
 ตสฺมิญฺจ เม ปฺตฺเต เปเต ปฺน
 ปฏิกเต มรณกาลํ กตฺวา จิตะ สติ
 โภ การุญฺเณน วา ปริเทเวน วา
 อตฺถเ อยํ หิ ยถา สุเลหิ วิชฺฌิตฺวา

มีคำอธิบายนี้ว่า "ท่านขอรับ บุตรของ
 ข้าพเจ้า ที่ร่างกายของตัวไปเช่นเดียวกับ
 งูลอกคราบเก่าทิ้งไป โดยไม่แลเหลียว
 หมดความอาลัยไยดี ฉะนั้น เมื่อร่างกาย
 อันไร้ชีวิตินทรีย์ของเขาใช้การไม่ได้แล้ว
 เช่นนี้ และเมื่อบุตรของข้าพเจ้านั้นละโลก
 ไป คือกลับ(บ้านเก่า)ไปอีกแล้ว ทำกาล
 คือความตายเสียแล้ว จะมีประโยชน์
 อะไรเล่ากับการกรรณาหรือคร่ำครวญถึงเขา
 เพราะว่าบุตรของข้าพเจ้านี้ ย่อมไม่รู้ถึง

ทยุหมาโน สุขทุกขิ น ชานาติ เอว
 ณาตีนิ ปริเทวิตมปิ น ชานาติ เตน
 การณน อหิ เอตํ น โสจามิ ยา
 ตสฺส อตฺตโน คติ ตํ โส คโต"ติ.

สกฺโก โพิสฺสตฺตสฺส วจันํ สุตฺวา
 พฺราหฺมณิ ปุจฺฉิ "อมฺม ตฺยหิ โส ก็
 โหตี"ติ. "ทส มาเส กุจฺฉิยา ปริหริตฺวา
 ถณฺณํ ปาเยตฺวา หตฺถปาเท
 สณฺุสเปตฺวา วฑฺฒิตปฺตฺโต เม สามิ"ติ.
 "อมฺม ปิตา ตาว ปุริสฺภาเวน มา
 โรทฺตุ มาตุ หทยํ ปน มุทฺกํ โหตี
 ตฺวํ กสฺมา น โรทสี"ติ. ส
 อโรทนการณํ กถนฺตี

๒๑. "อนฺพุทิต^๑ ตโต อาคา
 นานฺนุณฺวาโต^๒ อิตฺ คโต
 ยถาคโต ตถา คโต
 ตตฺถ กา ปริเทวนา.

การคร่ำครวญของหมู่ญาติ เหมือนคน
 ถูกแทงด้วยหลาวเหมายอยู่ ก็ไม่รู้ถึงสุขและ
 ทุกข์ ด้วยเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่
 โศกเศร้าถึงเขา เขาไปสู่คติของเขาแล้ว".

ท้าวสักกะได้ทรงสดับคำของพระ
 โพิสฺตฺว์แล้ว จึงตรัสถามนางพราหมณี
 ว่า "แม่มหาจำเริญ คนที่ตายนั้นเป็น
 อะไรกับท่าน". พราหมณีกล่าวว่า "เขา
 เป็นบุตรที่ดีฉันอุ้มท้องมา ๑๐ เดือน ให้
 ดีมนมเลี้ยงดูมาจนมือเท้าใช้การได้".
 ท้าวสักกะตรัสว่า "บิดาไม่ร้องไห้เพราะ
 เป็นผู้ชาย แต่ผู้เป็นแม่นั้นย่อมนใจอ่อน
 เพราะเหตุไร ท่านจึงไม่ร้องไห้เล่า". นาง
 พราหมณีนั้นเมื่อจะบอกเหตุที่ไม่ร้องไห้
 จึงกล่าว ๒ ควถาวว่า

๒๑. "บุตรของดิฉัน มาจากปรโลกนั้น
 ดิฉันก็ไม่ได้เรียกร้องให้มา ไปจาก
 โลกนี้ ดิฉันก็ไม่ได้อนุญาตให้ไป
 เขามาอย่างไร ก็ไปอย่างนั้น จะ
 คร่ำครวญไปทำไมในเรื่องนั้น.

^๑ ฉ. อนฺพุทิต. เอวมุปริปี.

^๒ ฉ. อนฺนุณฺวาโต.

๒๒. ทฤษฎมาโน น ชานาติ
 ภาตินิ ปรีเทวัตติ
 ตสฺมา เอตํ น โสจามิ
 คโต โส ตสฺส ยา คตี"ติ

คาถาทวยมาห.

ตตฺถ อนพุทฺธิโตติ อัยํ ตาต
 มยา ปรีโลกโต อนพุทฺธิโตว อยาจิตฺว.
 อาคาคติ อมฺหากํ เคนํ อาคโต. อิตฺติ
 อิตฺติ มนุสฺสโลกโต คจฺจนฺโตปิ มยา
 อนนฺนุญาโตว คโต. ยถาคโตติ
 อาคจฺจนฺโตปิ ยถา อตฺตโนว รุจฺจยา
 อาคโต คจฺจนฺโตปิ ตเถว คโต.

ตตฺถาติ ตสฺมี ตสฺส อิตฺติ คมเน
 กา ปรีเทวนา. ทฤษฎมาโนติ คาถา
 วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺพา.

๒๒. เขาถูกเผา ก็ไม่รู้ถึงการคร่ำครวญ
 ของหมู่ญาติ เพราะฉะนั้น ดิฉัน
 จึงไม่เศร้าโศกถึงเขา เขาไปสู่คติ
 ของเขาแล้ว".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ไม่ได้
 เรียกร้องให้มา หมายความว่า ท่านชา
 บุตรของดิฉันนี้ ดิฉันไม่ได้เรียกร้องคือ
 ไม่ได้เชื่อเชิญมาจากปรโลก. คำว่า มา
 หมายถึง มายังเรือนของพวกเรา. คำว่า
 จากโลกนี้ หมายความว่า แม้เมื่อไป
 จากมนุษย์โลกนี้ ดิฉันไม่ได้อนุญาต
 ไปเองทีเดียว. คำว่า เขามาอย่างไร
 หมายความว่า แม้เมื่อมาเขาก็มาตาม
 ความพอใจของตน ฉันทใด เขาเมื่อจะไป
 ก็ไป ฉันทนั้นนั่นเทียว.

คำว่า ในเรื่องนั้น หมายความว่า จะ
 คร่ำครวญไปทำไมกัน เพราะการไปจาก
 โลกนี้ของเขานั้น. คาถาว่า ทฤษฎมาโน
 เป็นต้น พึงทราบโดยนัยที่กล่าวแล้วนั้น
 เกิด.

อถ สกุกโก พุราหุมนิยา กถิ
 สุตวา ภคินี ปุจฺฉิ "อมฺม ตฺยฺหิ โส
 ก็ โหตี"ติ "ภาตา เม สามี"ติ.
 "อมฺม ภคินีโย นาม ภาตฺตฺสฺ สฺสิเนหา
 โหนติ ตฺวํ กสฺมา น โรทสี"ติ.
 สปิสุส อโรทนาการณํ กถนฺตี

๒๓. "สเจ โรเท กีสฺวา อสุสํ
 ตสฺสา เม ก็ ผลํ สียา
 ภาติมิตฺตฺสฺหฺชฺชานํ
 ภียโย โน อรตี สียา.

๒๔. ทฺยฺหฺมาโน น ชานาติ
 ภาตินํ ปริเทวิทํ
 ตสฺมา เอตํ น โสจามิ
 คโต โส ตสฺส ยา คตี"ติ.

คาถาทวยมาห.

ตตฺถ สเจติ ยทิ อหิ ภาตริ
 มเต โรเทยฺยํ กีสฺสรีวา อสุสํ ภาตฺ
 ปน เม ตปฺปจฺจยา วุฑฺฒิ นาม

ครั้งนั้น ท้าวสักกะได้ฟังคำของนาง
 พุราหุมนีแล้ว จึงตรัสถามน้องสาวว่า
 "แม่หนูเล่า คนตายนั้นเป็นอะไรกับเธอ".
 นางกล่าวว่า "เป็นพี่ชายของดิฉันค่ะท่าน".
 ท้าวสักกะตรัสว่า "ธรรมดาว่า น้องสาว
 ย่อมจะรักพี่ชาย เพราะเหตุไร เธอจึงไม่
 ร้องให้เล่า". ฝ่ายน้องสาวเมื่อจะบอกถึง
 เหตุที่ไม่ร้องให้ให้พระอินทร์ฟัง จึงกล่าว
 ๒ คาถาว่า

๒๓. "ถ้าดิฉันร้องให้ ดิฉันก็จะผอม จะมี
 ผลดีอะไรแก่ดิฉันเล่า ยิ่งกว่านั้น
 ยังจะทำให้ญาติมิตร และสหาย
 ของดิฉัน ไม่พอใจอีกด้วย.

๒๔. เขาถูกเผา ก็ไม่รู้ถึงการคร่ำครวญ
 ของหมู่ญาติ เพราะฉะนั้น ดิฉัน
 จึงไม่เศร้าโศกถึงเขา เขาไปสู่คติ
 ของเขาแล้ว".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ถ้าว่า
 นางแสดงว่า ถ้าดิฉันร้องให้เมื่อพี่ชายตาย
 ร่างกายของดิฉันก็จะผายผอม ส่วนพี่ชาย

นตฤติ ทสเสติ.

ตสฺสา เมติ ตสฺสา มยฺหํ โรทฺหฺติยา
 กิ ผลํ โภ อานิสฺสโส ภเวยฺย อวฺชฺชฺติ
 ปน ปณฺณายตีติ ทีเปติ. ฃาติมิตฺตา-
 สฺหฺชฺชานนฺติ ฃาติมิตฺตสฺหฺชฺชานํ.
 อยเมว วา ปาโช.

ภฺยโย โนติ เย อมฺหากํ ฃาตี จ
 มิตฺตา จ สฺหฺชฺชา จ เตสฺส อธิกฺตรา
 อรติ สฺยา.

อถ สกฺโก ภคินฺนฺยา กถํ สุตฺวา
 ตสฺส ภริยํ ปุจฺฉิ "อมฺม ตฺยฺหํ โส กิ
 โหตี"ติ. "ปติ เม สามี"ติ. "อิตฺถิโย
 นาม ปติมฺหิ มเต วิธฺวา โหนฺติ
 อนาถา ตฺวํ กสฺมา น โรทฺสี"ติ.
 สปิสฺส อโรทฺนการณํ กถนฺติ

ของดิฉัน ไม่ได้มีความเจริญ เพราะการ
 กระทำเช่นนั้นของดิฉันเป็นปัจจัย.

คำว่า จะมีผลดีอะไรแก่ดิฉันนั้น นาง
 แสดงว่า เมื่อดิฉันนั้นร้องให้จะมีผลอะไร
 คือมีอันสงสอะไรจะมีก็แต่ความไม่เจริญ.
 คำว่า ฃาติมิตฺตาสฺหฺชฺชานํ ได้แก่
 ฃาติมิตรและสหายทั้งหลาย. อีกนัยหนึ่ง
 คำว่า ฃาติมิตฺตสฺหฺชฺชานํ นี้เองเป็น
 พระบาลี.

คำว่า ยิ่งกว่านั้น หมายความว่า ความ
 ไม่ยินดียิ่งกว่าพึงมีแก่ฃาติมิตรและสหาย
 ของพวกดิฉัน.

ครั้งนั้น ท้าวสักกะเมื่อได้ฟังคำของ
 น้องสาวแล้ว จึงตรัสถามภรรยาของคน
 ตายนั้นว่า "เขาเป็นอะไรกับเธอแม่หนู".
 นางกล่าวว่า "เป็นสามีของดิฉันเจ้าคะ
 ท่าน". ท้าวสักกะตรัสถามว่า "ธรรมดา
 ผู้หญิงเมื่อสามีตาย ก็จะเป็นหม้ายไร้ที่พึ่ง
 เพราะเหตุไร แม่หนูจึงไม่ร้องให้". ฝ่าย
 ภรรยาของเขา เมื่อจะบอกเหตุที่ตนไม่
 ร้องให้แก่ท้าวสักกะนั้น จึงกล่าว ๒ คาถา
 ว่า

๒๕. "ยถาปี ทารโก จนุท์
 คจฺจนุตฺติ อณุโรหติ
 เอวํ สมฺปทเมเวตฺติ
 โย เปตมฺนุโสจติ.

๒๖. ทยฺหมาโน น ชานาติ
 ณาตีนิ ปริเทเวตี
 ตสฺมา เอตํ น โสจามิ
 คโต โส ตสฺส ยา คตี"ติ.

คาถาทวยมาห.

ตสฺสตุเถ ยถา นาม ยตุถ
 กตุถจิ ยุตฺตายุตุตฺติ ลพฺภณียาลพฺภณียํ
 อชานนฺโต พาลทารโก มาตุ อจฺจุจเก
 นิสินฺโน ปุณฺณมาสิยํ ปุณฺณจนุท์
 อากาเส คจฺจนุตฺติ ทิสฺวา "อมฺม จนุท์
 เม เทหิ อมฺม จนุท์ เม เทหิ"ติ
 ปุณฺปุณฺนี โรหติ เอวํ สมฺปทเมว เอวํ
 นิปฺผลตฺติกเมว เอตสฺส รุณฺณํ โหติ โย
 เปตํ กาลกตํ อณุโสจติ อิตฺปิ จ
 นีรตฺตกตรํ กิการณา โส หิ วิชฺชมานํ
 จนุท์ อณุโสจติ^๑ มยฺหํ ปน ปติ มโต
 เอตฺรหิ อวิชฺชมาโน สฺสุเลหิ วิชฺชมิตฺวา

๒๕. "ผู้ที่เศร้าโศกถึงคนที่ตายไปแล้ว ก็
 เปรียบเหมือนเด็กเล็กๆ ร้องไห้จะ
 เอาดวงจันทร์ที่ลอยอยู่ (ในท้องฟ้า)
 นั้นแหละ.

๒๖. เขาถูกเผา ก็ไม่รู้ถึงการคร่ำครวญ
 ของหมู่ญาติ เพราะฉะนั้น ดิฉัน
 จึงไม่เศร้าโศกถึงเขา เขาไปสู่คติ
 ของเขาแล้ว".

ทั้งสองคาถานั้นมีความหมายดังนี้
 เด็กอ่อนนั่งอยู่บนตักมารดา ไม่รู้ว่าอะไร
 สมควรหรือไม่สมควร อะไรจะเอามาได้
 หรือเอามาไม่ได้ ครั้นเห็นดวงจันทร์เพ็ญ
 ลอยเด่นอยู่ในอากาศ ในคืนเดือนเพ็ญ
 ร้องไห้บเร้าว่า "แม่เอาดวงจันทร์มา
 ให้หนู แม่เอาดวงจันทร์มาให้หนู" ชื่อ
 ฉันทิ คำอุปไมยก็ฉันทินั้นเหมือนกัน การ
 ร้องไห้ของคนผู้เศร้าโศกถึงคนที่ล่วงลับ
 ตายไปแล้ว ก็สำเร็จผล ฉันทินั้นเหมือนกัน
 ยิ่งกว่านั้น การร้องไห้นั้นยังไร้ผลอีกด้วย
 เพราะเหตุไร เพราะว่าเด็กนั้นเศร้าโศกถึง

^๑ ฉ. อณุโรหติ.

๒๗. “ยถาปิ อุกทกมุโ
 ภินุโน อปฺปฏิสนุโย
 เอวํ สมุปทเมเวตํ
 โย เปตมฺนุโสจติ.
 ๒๘. ทยฺหมาโน น ชานาติ
 ณาตีนํ ปริเทวิตํ
 ตสฺมา เอตํ น โสจามิ
 คโต โส ตสฺส ยา คตี”ติ.

คาถาทวยมาห.

ตสฺสตุเถ ยถา นาม อุกทกมุโ
 อุกฺขิปิยมาโน ปติตฺวา สตุตฺธา ภินุโน
 ปุณฺ ตานิ กपालานิ ปฏฺฐิปาฏิยา
 จเปตฺวา สนฺธิหิตฺวา ปฏฺฐิปากตีกํ กาคุ
 น สกฺโกติ โย เปตํ อฺนุโสจติ ตสฺสาปิ
 เอตํ อฺนุโสจันํ เอวํ นิปฺผลตฺติกเมว
 โหติ มตสฺส ปุณฺ ชีวาเปตํ
 อสฺกฺกุณฺเณยฺยโต อิทฺถิมโต วา
 อิทฺธานุภาเวน ภินุณํ กุมฺภํ สนฺธิหิตฺวา
 อุกทสฺส ปุเวตํ สกฺกา ภเวยฺย
 กาลกโต ปน อิทฺธิพลนาปิ น
 สกฺกา ปฏฺฐิปากตีกํ กาคฺคฺนฺติ. อิตฺธา
 คาถา วุตฺตตฺถาเยว.

๒๗. “ผู้ที่เศร้าโศก ถึงคนที่ตายไปแล้วนั้น
 ก็เปรียบเหมือนหม้อน้ำที่แตก ต่อ
 ไม่ติดแล้วนั้นแหละ.

๒๘. นายท่านถูกเผา ก็ไม่รู้ถึงการคร่ำ-
 ครวญของหมู่ญาติ เพราะฉะนั้น
 ดิฉันจึงไม่เศร้าโศก ถึงนายท่าน
 นายท่านไปสู่คติของท่านแล้ว”.

คาถาข้างต้นนั้น มีความหมายดังนี้
 หม้อน้ำ (หม้อดิน) ที่ยกขึ้นแล้วแตกเป็น
 ๗ เสียง ย่อมไม่อาจที่จะเก็บขึ้นกระเบื้อง
 เหล่านั้นเรียงตามลำดับ แล้วเชื่อมหรือยา
 ให้ติดกันจนกลับเป็นปกติดังเดิมได้ ชื่อ
 ฉันทิ การเศร้าโศกของคนผู้เศร้าโศกถึง
 คนตาย ก็สำเร็จผลฉันทิ นั้นเหมือนกัน
 เพราะไม่อาจที่จะทำให้คนตายกลับฟื้นคืนชีพ
 ได้ อีกนัยหนึ่ง ผู้มีฤทธิ์ยังอาจเชื่อมหม้อ
 ที่แตกแล้วได้ ด้วยอำนาจของฤทธิ์
 แล้วเอามาใส่น้ำได้ แต่คนที่ตายแล้วนั้น
 แม้ผู้มีฤทธิ์ก็ไม่อาจที่จะทำให้คืนดี เป็น
 ปกติได้แม้ด้วยกำลังฤทธิ์. ส่วนอีก
 คาถาหนึ่งนั้นได้อธิบายความไว้หมดแล้ว.

สกุโก สพุเพสั ฌมมกถั สุตวา
 ปสัทิตวา “ตุเมหิ อปุปมตตเกหิ
 มรณสติ ภาวิตา มา ตูเมห อิตโต
 ปญจาย สหตถา กมมัม กริตถ อหัม
 สกุโก เทวราชา อหัม โว เคเห
 อปริมาณานิ สตุตตรตนา นิ กริสสามิ
 ตูเมห ทานัม เทถ สึลลัม รกขถ อปุเปสถัม
 อปุวสถ อปุปมตตวา โหถา”ติ เตสั
 โอวาทัม ทตวา อปริมิตัม ฌนัม กตวา
 ปกุกามิ.

สตุถา อิมัม ฌมมเทสนัม อหริตวา
 สจฺจจานิ ปกาเสตวา ชาตกัม สโมธานะสิ.
 สจฺจปริโยसानะ กุฏุมพิกะ โสตาปตติผล
 ปติฏฺฐหิ. ตทา ทาสี ชุชชุตตรา
 อหิสสิ ธีตา อปุปลวณฺณา ปุตฺโต
 ราหุโล มาตา เขมา พฺราหมณเณ ปน
 อหเมวาติ.

อุรชาดกวรรณนา จตุตถา.

ท้าวสักกะได้ฟังธรรมกถาของทุกคน
 แล้ว ทรงเลื่อมใส จึงประทานโอวาทแก่
 คนเหล่านั้นว่า “พวกท่านไม่ประมาท ได้
 เจริญมรณสติไว้ ตั้งแต่นี้ไปพวกท่านไม่
 ต้องทำงานด้วยมืออีกต่อไป เราคือท้าว
 สักกะราชาแห่งเทพเจ้า เราจะเนรมิตแก้ว
 ๗ ประการ จำนวนนับไม่ถ้วนไว้ในเรือน
 ของพวกท่าน พวกท่านจงให้ทาน, จง
 รักษาศีล จงรักษาอุโบสถ อย่าได้
 ประมาท” ดังนี้ แล้วเนรมิตทรัพย์นับ
 ไม่ถ้วนให้ไว้แล้ว เสด็จกลับไป.

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรม
 เทศนານี้มาแล้ว ได้ทรงประกาศอริยสัจ ๔
 แล้วประชุมชาดก. เมื่อจบอริยสัจ กุฏุมพี
 ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล. นางทาสีในครั้งนั้น
 กลับชาติมาเป็นนางชุชชุตตรา ธิดาของ
 พราหมณ์กลับชาติมาเป็นนางอุบลวรรณา
 บุตรของพราหมณ์กลับชาติมาเป็นราหุล
 มารดากลับชาติมาเป็นนางเขมา ส่วน
 พราหมณ์กลับชาติมาเป็นเรตถาคตแล.

พรรณนาอุรชาดก ที่ ๔ จบ.

๕. ธงกษัตก^๑ (๓๕๕)

๒๙. "อญฺเณ โสจฺนฺติ โรทฺนฺติ
อญฺเณ อสฺสุมฺขา ชนา
ปสฺนฺนฺมฺขวณฺณเณสิ
กสฺมา ฆฏฺ น โสจฺสิ.
๓๐. นาพฺภตฺตีตฺหโร โสโก
นानาคตฺสฺชาวโห
ตสฺมา ธงก น โสจามิ
นตฺถิ โสเก ทฺตฺยิตฺตา.
๓๑. โสจํ ปณฺฑฺกฺโกโส โหติ
ภตฺตญฺจสฺส น รุจฺจติ
อมิตฺตฺตา สฺมฺนา โหณฺติ
สฺลลฺวิทฺฐสฺส รุปฺปโต.
๓๒. คาเม วา ยทิวารญฺเณ
นินฺนฺเน วา ยทิวา ถเล
จิตฺ มํ นาคมิสฺสติ
เอวํ ทิฏฺฐปฺโท อหํ.

๕. ธงกษัตก (๓๕๕)

๒๙. "คนอื่น (นอกจากท่าน) ย่อมร้องไห้
เศร้าโศก คนอื่นมีแต่น้ำตานองหน้า
แต่ท่านกลับมีสีหน้าสดใส เพราะ
อะไรวะ ฆฏะ ท่านจึงไม่เศร้าโศก.
๓๐. ความเศร้าโศก นำสิ่งที่ล่วงไปแล้ว
คืนมาไม่ได้ นำสุขที่เป็นอนาคตมา
ไม่ได้ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่
เศร้าโศก ท่านธงกะ เพราะความ
เศร้าโศกไม่มีเพื่อนฝูง.
๓๑. ผู้ที่เศร้าโศกมักผอมเหลือง และ
เบื่ออาหาร เมื่อเขาถูกลูกศร คือ
ความเศร้าโศกเสียบแทง กำลังจะ
ตายศัตรูก็ชอบใจ.
๓๒. ผลร้ายจักมาไม่ถึงเรา ผู้ดำรงอยู่ใน
หมู่บ้านหรือในป่า จะเป็นทีลุ่มหรือ
ที่ดอน ฉันทใด เราได้พบทางแล้ว
ฉันทนั้น.

^๑ จ. ฆฏกษัตก.

๓๓. ยสฺสตุตฺตา นาลเมโกว
สพฺพกามรสาหโร
สพฺพปิ ปจฺวี ตสฺส
น สฺขํ อาวหิสฺสตี"ติ.

ธงกษัตริย์ ปณฺจมน.

๓๓. พระราชาพระองค์ใดเพียงพระองค์เดียว ยังไม่สามารถนำรสที่ต้องการมาให้ตนเอง ได้ทุกอย่าง แผ่นดิน (หมายถึง ประชาชนพลเมือง) ทั้งหมด ก็จักนำความสุขมาถวายพระราชาองค์นั้น ไม่ได้ (หมายความว่า เมื่อช่วยตัวเองยังไม่ได้ คนอื่นจะช่วยให้ได้อย่างไร)".

ธงกษัตริย์ ที่ ๕.

๕. ธงกษัตริย์กวนณา

(๓๕๕)

อญญะ โสจนะติ โรทนะตีติ อิทํ
 สตุถา เขตวเน วิหรนุโต โกสลรณญเ
 เอกํ อมจจํ อารพุก กเถสิ.

วตุถุ เหฏฐา กถิตสทิสเมว. อธิ
 ปน ราชา อตุตโน อุปการกสุส
 อมจจสุส มหนุตํ ยลํ ทตุวา
 ปริภทกานํ กถํ คเหตุวา ตํ พนุติตุวา
 พนุทธาคาเร กาวะสิ. โส ตสุส^๑
 นิสินโนว โสตาปตติมคคํ. นิพพตเตสิ.
 ราชา ตสุส คณํ สลุลกเขตฺวา
 โมจาเปสิ. โส คณุมาลํ อาทาย
 สตุถุ สนุติกํ คนุตุวา วนุติตุวา นิสีทิ.

อถ นํ สตุถา "อนตุเถ กิร เต
 อุปฺปนโน"ติ ปุจฺฉิ. "อาม ภนุเต
 อนตุเถน เม อตุเถ อาคโต
 โสตาปตติมคโค นิพพตติโต"ติ วตุเต

๕. พรรณนาธงกษัตริย์

(๓๕๕)

พระศาสดาประทับอยู่ที่วัดเชตวัน
 ทรงปรารภถึงอำมาตย์ของพระเจ้าโกศล
 คนหนึ่ง จึงตรัสพระธรรมเทศนาที่ว่า
 คนอื่นยอมร้องไห้เศร้าโศก ดังนี้ เป็นต้น.

เรื่องก็เหมือนกับที่เล่าไว้แล้ว ครั้ง
 ก่อนๆ นั้นเอง. แต่ในเรื่องนี้ พระราชาได้
 พระราชทานยศชั้นสูงให้แก่อำมาตย์ที่ได้
 ช่วยเหลือพระองค์ แต่ทรงเชื่อคำของผู้ที่
 ยุแหย่ จึงได้จับกุมอำมาตย์คนนั้นจองจำ
 ไว้ในเรือนจำ. อำมาตย์ผู้ถูกจำคุกทั้ง ๆ
 ที่อยู่ในคุก ก็ทำให้โสตาปตติมรรคเกิดขึ้น
 ได้. พระราชาทรงนึกถึงคุณของเขา จึง
 รับสั่งให้ปล่อยตัวไป. เขาถือดอกไม้และ
 ของหอมไปสำนักพระศาสดา ถวาย
 บังคมนั่งอยู่.

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสถามเขาว่า
 "ทราบว่ สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกิดขึ้น
 แก่เธอหรือ". เมื่อเขากราบทูลว่า "จริง
 พระพุทธเจ้าข้า สิ่งที่เป็นประโยชน์ของ

^๑ ฉ. ตตุถ.

"น โข อุปาสก ตวญฺเณว อนตฺเถน
 อตุถํ อหริ ไปรณกปณฺทิตาปี
 อหริสุ"ติ วตฺวา เตน ยาจิตฺ อตีตํ
 อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหมทตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺตฺโต ตสฺส
 อคฺคมเหสียา กุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺติ.
 สมฺภวมาโรติสฺส นามํ กรีสฺส. โส อปฺเรน
 สมเยน ตกฺกสิลาเย อคฺคฺคฺคิตฺสิปฺโป
 ธมฺเมน รชฺชํ กาเรสี. ตสฺส อนฺเตปฺุเว
 เอโก อมจฺใจ ทฺพฺภิ. ตํ โส ปจฺจกฺขโต
 ฌตฺวา รฺภุชา ปพฺพาเซสี. ตทา
 สวตฺถิเย ฐงฺกราชา^๑ รชฺชํ กาเรสี.

ข้าพระองค์มาจากสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
 คือสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ทำให้โสดาปัตติ-
 มรรคเกิดขึ้นได้" พระองค์ตรัสว่า "ไม่ใช่
 แต่ตัวท่านเท่านั้น อุปาสก ที่นำเอา
 ประโยชน์มาได้จากสิ่งที่มีใช่ประโยชน์
 ถึงบัณฑิตในครั้งก่อน ๆ ก็นำมาแล้ว
 เหมือนกัน" อันอัครราชทูตผู้หนึ่งทูลอาราธนา
 จึงทรงนำเรื่องราวในอดีตมาว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชย์อยู่ ณ นครพาราณสี พระ
 โพิสฺตฺรบังเกิดในพระครรภ์พระอัครมเหสี
 ของพระองค์. พระประยูรญาติได้ขนาน
 นามพระกุมารนั้นว่า สมฺภวราชกุมาร.
 ต่อมาสมฺภวราชกุมารนั้น เมื่อทรงศึกษา
 ศิลปศาสตร์ ณ เมืองตักกสิลาสำเร็จแล้ว
 ก็ได้ขึ้นครองราชย์โดยทศพิธราชธรรม.
 อัครราชทูตคนหนึ่ง ได้ทำร้ายนางกำนัลใน
 ราชสำนักของพระองค์. พระองค์ทรงทราบ
 อย่างแน่ชัด จึงทรงเนรเทศเขาออกไปเสีย
 จากแคว้นแคว้น. ครั้งนั้นพระเจ้าอัคร
 เสวยราชย์อยู่ ณ พระนครสาวัตถี.

^๑ ก. ฐงฺกราชา เป็นพระเจ้า วังกะ ก็มี.

โส ตสฺส สนฺติกั คฺนฺตฺวา ตํ
 อฺปฺภุจฺหิตฺวา เหมจฺจา วุตฺตนเยเนว
 อตฺตโน วจันํ คณฺหาเปตฺวา พาราณสี-
 รชฺชํ คณฺหาเปสิ. โส รชฺชํ คเหตุว
 โพิสฺสตุตํ สงฺขลิกาหิ พนฺธาเปตฺวา
 พนฺธนาคารํ ปเวเสสิ. โพิสฺสตุโต ฌานํ
 นิพฺพตฺเตตฺวา อากาเส ปลฺลฺงฺเกน
 นิสิตฺติ. ธงฺกสฺส สรีเร ทาโห อฺภุจฺหิ.
 โส คฺนฺตฺวา โพิสฺสตุตสฺส สุวณฺณาทาส-
 ฌุลฺลปทุมสฺสสิริกั มุขํ ทิสฺวา โพิสฺสตุตํ
 ปุจฺจนฺโต ปจฺมํ คาถมาห

๒๙. "อญฺเณ โสจฺนฺติ โรทฺนฺติ
 อญฺเณ อสฺสุมุขา ชนา
 ปสฺนุนฺมุขวณฺโณสิ
 กสฺมา ฆฏฺฐ น โสจฺสี"ติ.
 ตตฺถ อญฺเณติ ตํ จเปตฺวา
 เสสา มนฺุสฺสา.

อำมาตย์ทรยศนั้น ได้ไปยังราชสำนัก
 ของพระเจ้าอังคะนั้น แล้วอุปลัมภ์บำรุง
 พระองค์ ให้พระเจ้าอังคะทรงเชื่อฟัง
 ถ้อยคำของตน โดยนัยดังกล่าวแล้วใน
 ตอนก่อน ๆ แล้วให้พระเจ้าอังคะยึด
 ราชสมบัติของพระเจ้าพาราณสี. พระเจ้า
 อังคะนั้นซึ่งราชสมบัติได้แล้ว ก็ให้จงจำ
 พระโพธิสัตว์ด้วยไซ้ตรวน ให้จำคุกไว้.
 พระโพธิสัตว์บำเพ็ญฌานให้เกิดขึ้น นั่ง
 ขัดสมาธิอยู่ในอากาศ พระกายของ
 พระเจ้าอังคะเร่าร้อน. พระเจ้าอังคะนั้น
 เสด็จไปหา ทอดพระเนตรเห็นดวงหน้า
 พระโพธิสัตว์ ซึ่งมีสง่าราศีประหนึ่ง
 กระจกเงาทองคำ และดอกบัวบาน เมื่อ
 จะถามพระโพธิสัตว์ จึงกล่าวคาถาแรก
 ว่า

๒๙. "คนอื่น (นอกจากท่าน) ย่อมร้องให้
 เศร้าโศก คนอื่นมีแต่น้ำตานองหน้า
 แต่ท่านกลับมีสีหน้าสดใส เพราะ
 อะไรนะ ฆฏฐ ท่านจึงไม่เศร้าโศก".
 บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **คนอื่น**
 ได้แก่ พวกมนุษย์ที่เหลือ ยกเว้นท่าน.

อดสูส โภธิสตุโต อโสจนการณ
กถนุโต เสสคาถา อภาสิ.

๓๐. "นาพภูตตีตหโร โสโก
นानาคตสุขาวโ
ตสุมา ธงก น โสจามิ
นตถิ โสเก ทุตียตา.

๓๑. โสจํ ปณฺฑุกิโส โหติ
ภตฺตญฺจสุส น รุจฺจติ
อมิตฺตา สุมนา โหนติ
สลฺลวิทฺตสุส รูปฺปโต.

๓๒. คาเม วา ยทิวารญเ
นินฺเน วา ยทิวา ฤเล
จิตฺ มํ นาคมิสฺสติ
เอวํ ทิฏฺฐปโท อหํ.

๓๓. ยสุสฺตฺตา นาลเมโกว
สพฺพกามรสฺสาหโร
สพฺพปิ ปจฺวี ตสฺส
น สุขํ อาวหิสุสฺสตี"ติ.

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เมื่อจะบอก
เหตุที่ไม่เศร้าโศกแก่พระเจ้าอังคะนั้น จึง
ได้กล่าวคาถาที่ยังเหลืออยู่ว่า

๓๐. "ความเศร้าโศก นำสิ่งที่ล่วงไปแล้ว
คืนมาไม่ได้ นำสุขที่เป็นอนาคตมา
ไม่ได้ เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่
เศร้าโศก ท่านอังคะ เพราะความ
เศร้าโศกไม่มีเพื่อนฝูง.

๓๑. ผู้ที่เศร้าโศกมักผอมเหลือง และ
เบื่ออาหาร เมื่อเขาถูกลูกศร คือ
ความเศร้าโศกเสียบแทง กำลังจะ
ตาย ศัตรูก็ชอบใจ.

๓๒. ผลร้ายจักมาไม่ถึงเรา ผู้ดำรงอยู่ใน
หมู่บ้านหรือในป่า จะเป็นที่ลุ่มหรือ
ที่ดอน ชันใด เราได้พบทางแล้ว
ชันนั้น.

๓๓. พระราชาพระองค์ใดเพียงพระองค์
เดียว ยังไม่สามารถนำรสที่
ต้องการมาให้ตนเอง ได้ทุกอย่าง
แผ่นดิน (หมายถึง ประชาชน
พลเมือง) ทั้งหมด ก็จักนำความสุข
มาถวายพระราชาองค์นั้น ไม่ได้

(หมายความว่า เมื่อช่วยตัวเองยัง
ไม่ได้ คนอื่นจะช่วยได้อย่างไร)”.

ตตถ นาพุกตีสทหโรติ นาพุกตีสทาหโร.
อชเมว วา ปาไซ. โสโก นาม
อพุกตีสติ อติกุกนุตติ นิรุทติ อตถงคตติ
ปุน นาหโรติ.

ทุตติยตาติ สหายตา. อตีตาหโรเน วา
อนาคตาหโรเน วา โสโก นาม กสฺสจจิ
สหายโย น โหติ เตนาปี การณณานหิ
น โสจามิตติ วทติ. โสจนุติ โสจนุโต.

สกลวิทฺธสฺส รูปโตติ โสกลสฺสเลน
วิทฺธสฺส เตเนว สมฺภุญฺญมานสฺส "ทิกฺขสา
วต โน ปจฺจตฺตฺติกสฺส ปิกฺขฉิ"ติ อมิตฺตา
สุมนา โหนุตติติ อตฺถเ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า นำสิ่งที่
ล่องไปแล้วคืนมาไม่ได้ หมายความว่า นำเอา
สิ่งที่ล่องไปแล้วคืนมาไม่ได้. อีกนัยหนึ่ง
บาลีก็อย่างนี้เหมือนกัน. ขึ้นชื่อว่า
ความโศก ย่อมนำสิ่งที่ล่องไปแล้ว คือ
พันไปแล้ว ลับไปแล้ว ไม่มีอยู่แล้ว
กลับคืนมาไม่ได้.

คำว่า เพื่อนฝูง ได้แก่ คุณสมบัติของ
เพื่อนฝูง (เช่น การช่วยเหลือกันเมื่อ
ยามทุกข์). (ด้วยศัพท์นี้) ท่านกล่าวว่า
ขึ้นชื่อว่า ความโศก ย่อมไม่เป็นสหาย
ของใคร ๆ เพราะนำสิ่งที่ล่องแล้วมาให้
หรือเพราะนำสิ่งที่ยังไม่มาถึงมาให้ หรือ
เหตุแม้ขึ้น ข้าพเจ้าจึงไม่เศร้าโศก. คำว่า
โศจ คือ โสจนุโต (แปลว่า ผู้ที่
เศร้าโศก).

คำว่า เมื่อเขาถูกลูกศร คือ ความ
เศร้าโศกเสียบแทง กำลังจะตาย
หมายความว่า เมื่อเขาถูกลูกศร คือ
ความโศกเสียบแทงตั้งอยู่ เพราะลูกศร

นั่น เหล่าศัตรูย่อมดีใจว่า เราได้เห็น
เบื้องหลังของศัตรูแล้วละ.

จิตต์ มิ่ง นาคมิสสุตตีติ สมม
ธงุกราช เอเตสฺ ความที่สุ ยตถกตถจ
จิตต์ มิ่ง ปณฺฑุกีสสภาวาทิกโสภมุลก
พยุสนํ น อาคมิสสุตตี.

คำว่า ผลร้ายจักมาไม่ถึงเรา
ผู้ดำรงอยู่ ความว่า พระเจ้าอังกฤษ
ผู้สหาย ความเสียหายอันมีมูลมาจาก
ความโศก มีสภาพเป็นคนผอมเหลือง
เป็นต้น จักมาไม่ถึงเรา ผู้อยู่ในสถานที่
มีบ้านเป็นต้นที่ใดที่หนึ่ง.

เอวํ ทิฏฐปโทติ ยถา ตํ พยุสนํ
นาคจฺจติ เอวํ มยา ฌานปทํ ทิฏฐํ.
"อฏฺฐโลกธมฺมํ ปทนุ"ติปิ วทนฺติเยว.
पालิยํ ปน น มตฺตํ นาคมิสสุตตี
ลิจิตํ. ตํ อฏฺฐกถาสฺปิ นตฺถิ.

คำว่า เราได้เห็นทางแล้วฉันนั้น
หมายความว่า ผลร้ายนั้นย่อมมาไม่ถึง
ฉันใด ทางคือฌาน เราได้เห็นแล้ว
ฉันนั้น. อาจารย์บางท่านกล่าวว่า
"โลกธรรม ๘ ชื่อว่าทาง". แต่ในบาลีเขียน
ไว้ว่า น มตฺตํ นาคมิสสุตตี. คำใน
บาลีนั้นไม่มีอยู่ แม้ในอรรถกถาทั้งหลาย
เลย.

ปริโยसानคาถาย อิจฺฉิตปฏฺจิตฺตญฺเณ
ฌานสุขสงฺฆาตํ สพฺพกามรลํ อหฺรตตีติ
สพฺพกามรสาหโร. อิทํ วุตฺตํ โหติ
ยสฺส รณฺโถ สหยา สพฺเพ^๑ สหยาเย
อตุตา จ เอโก สพฺพกามรสาหโร

คาถาสุดท้ายมีอธิบายว่า ผู้ที่นารสที่
ต้องการมาให้ตนเองได้ทุกอย่าง เพราะ
นารสที่ต้องการทุกอย่าง กล่าวคือสุขใน
ฌาน โดยความหมายว่า เป็นสุขที่
ปรารถนาที่ต้องการ. ท่านอธิบายไว้ว่า

^๑ ฉ. ปหาย อนุณสหยาเย.

โหติ นาลิ สพุพชฺฌมานสุขสงฺขาทิ
 กามรสํ อหริตุํ อสมตฺถิ ตสฺส รณฺถิ
 สพุพปิ ปจฺวี น สุขํ อวหิสฺสตี
 กามาตฺรสุสฺส หิ สุขํ นาม นตฺถิ โย
 กิเลสทรรหิตํ ปน ฌานสุขํ อหริตุํ
 สมตฺถิ โส ราชฺชา สุขิตฺโต โหตีตี.

โย ปเนตาย คาทาย (อตฺถิ)
 ยสฺสตุถา นาลเมโกตีปิ ปาโห ตสฺสตุถิ
 น ทิสฺสตีตี.

อิตฺติ ธงฺโก จตฺสฺโส คาทา สุตฺวา
 โยธิสฺสตุตฺติ ชมาเปตฺวา รชฺชํ
 ปฏิจฺฉาเปตฺวา ปกุกามิ. มหาสตุตฺตี
 รชฺชํ อมจฺจันนํ นิยุยาเทตฺวา
 หิมวันตฺปฺปเทสํ คนฺตุวา อิสฺสิปพุพชฺชํ
 ปพุพชิตฺวา อปริหีนชฺฌมานิ พุรฺหมโลก-
 ปฺปายโน อโหสิ.

สหายทั้งหลายของพระราชาโศ และองค์
 พระราชาเองพระองค์เดียว ละทิ้งสหาย
 ทั้งหมดเสีย ย่อมนำรสที่ต้องการมาให้
 ทุกอย่างไม่ได้ คือไม่สมควร ไม่สามารถ
 ที่จะนำรสที่ต้องการ กล่าวคือสุขในฌาน
 ทุกอย่างมาให้ได้ แผ่นดินแม้ทั้งปวง ก็
 คงนำความสุขมาให้แก่พระราชา นั้นไม่ได้
 เพราะผู้ที่เราร้อนอยู่เพราะความใคร่ จะ
 ไม่มีความสุข ส่วนพระราชาที่สามารถ
 นำมาซึ่งความสุขในฌาน อันปราศจาก
 ความกระวนกระวายเพราะกิเลสได้ แล้ว
 ได้รับความสุข.

ส่วนความหมายของคาถานี้ ซึ่งพระบาลี
 เป็น ยสฺสตุถา นาลเมโก ดังนี้ก็มีนั้น
 ไม่ปรากฏ ดังนี้แล.

พระเจ้าธงกะได้ทรงสดับคาถาทั้งสี่
 ดังกล่าวมานี้แล้ว จึงขอขมาโทษพระ
 โยธิสฺสตุตฺติ และให้รับราชสมบัติกลับคืน
 แล้วก็เสด็จกลับ. ส่วนพระมหาสฺสตุตฺติได้
 ทรงมอบราชสมบัติให้อำมาตย์ แล้วไปยัง
 หิมวันตประเทศบวชเป็นฤาษี มีฌาน
 ไม่เสื่อม ก็ได้ไปเกิดในพรหมโลก.

สตฤตา อิมั ฌมฺมเทสนั อหริตฺวา
ซาดกั สโมธานะสิ "ตทา ฌกฺกราชา
อานนุโท อโหสิ ฌกฺกราชา ปน
อหเมวา"ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า
"พระเจ้าอังกะในครั้งนั้นกลับชาติมาเป็น
พระอานนท์ ส่วนพระเจ้าฌกกลับชาติ
มาเป็นเรตถาคตแล".

ฌกซาดกวรรณนา ปญฺจมา.

พรรณนารั๊กซาดก ที่ ๕ จบ.

๖. การนุทิตยชาตก (๓๕๖)

๓๔. "เอโก อรรณฺเณ คิริกนฺุทรายํ
ปคฺคยฺห มหนฺุตเสลฺลํ ปเวชฺุณฺณสิ^๑
ปฺนปฺปฺนํ สนฺุตรมานรฺุโป
การนุทิตย^๒ โโก นุ ตวยิตฺตุโธ.
๓๕. อหฺณฺุหิมํ สาคฺรเสวิตนฺุตํ
สมํ กริสฺุสามิ ยถาปิ ปาณิ^๓
วิกิริย สานฺุณิ จ ปพฺุพตานิ^๔
ตสฺุมา เสลฺลํ กนฺุทรายํ^๕ ปกฺุชิปามิ.
๓๖. นยิมํ มหิ อรหฺติ ปาณิกปฺปิ
สมํ มนฺุสฺุไส กรณายเมโก
มณฺุณามิ มณฺุณเวว ทริ ชิคฺุสิ^๖
การนุทิตย หายสิ^๗ ชิวโลกิ.

๖. การันทิตยชาตก (๓๕๖)

๓๔. "การันทิตยะ เธอผู้เดียว มีร่างกาย
รื่บร้อนหนักหนา รื่บร้อนคื่ลาก่อน
ใหญ่ ๆ ทึ่งลงไปนชอกลํ้าธารนป้า
ประยไชนฺุอะไร ของเธอเล้าหนอ
ดัวการเอาคื่อกนหิ น ทึ่งลงไปน
ชอกลํ้าธารนนี้.
๓๕. ข้าพเจ้าเกลี้ยคื่ลาทั้งคื่อกนเล็ก และ
คื่อกนใหญ่ลง จักทำแผ่นดินใหญ่นี้
ซึ่งมีสมุทฺุรสาครทั้ง ๔ เป็นขอบเขต
ให้เสมอเหมือนพื้นฝ้ามือ เพราะ
ฉะนััน ข้าพเจ้าจึงทึ่งคื่ลาลงไปน
ลํ้าธาร.
๓๖. มนุชฺุยคณเดี่ยวน ไม่ควรจะทำ
แผ่นดินนี้ ให้ราบเสมอเหมือนพื้น
ฝ้ามือได้ การันทิตยะ เราย่อม
ลํ้าคัคุณยํางนนี้แหละว่า เธอร้อนรน

^๑ จ. ปคฺคยฺห ปคฺคยฺห สิลฺลํ ปเวจฺุณฺณสิ. ส. เสลฺล.

^๒ จ. โกรณฺุทิตย. ^๓ จ. ปาณิ.

^๔ จ. จาติ สทฺุโท ทิสฺุสติ. ^๕ ส., จ. สิลฺลํ ทริยา.

^๖ จ. ชิคฺุสิ.

^๗ จ. โกรณฺุทิตย หานฺุสิ.

๓๗. สเจ อัย^๑ ภูตธรี น สกุกโก
 สมัม มนุสฺสโส กรณายเมโก
 เอวเมว ตูวํ พุรเหม อิเม มนุสฺสเส
 นานาทีฏฺฐิจเก นานยิสฺสสิ เต.

๓๘. สงฺขิตฺตฺรฺเปน ภาวํ มมตถํ
 อุกฺขาสี การนฺตีย เอวเมตํ
 ยถา น สกุกกา ปจฺวี สมายํ
 กาคุํ มนุสฺสเสน ตถา มนุสฺสสา"ติ.

การนตียชาดกั ฉฎฺฐํ.

ปรารถนาจะทำแผ่นดินนี้ ให้เต็ม
 เธอก็จะต้องละชีวิตโลกไปเสียแน่.

๓๗. ถ้ามนุษย์คนเดียวนี้ ไม่สามารถจะ
 ทำแผ่นดินให้เสมอได้ ฉันใด ท่าน
 พราหมณ์ ท่านจักแนะนำมนุษย์นี้
 ซึ่งมีทีฐิต่าง ๆ กันไม่ได้ ฉันนั้น
 นั้นแล.

๓๘. การันตียะ ท่านได้บอกความจริง
 โดยย่อ เพื่อประโยชน์แก่เรา ข้อนี้
 เป็นอย่างนั้น (จริง) มนุษย์คนเดียว
 ไม่อาจทำแผ่นดินนี้ ให้เสมอได้
 ฉันใด เราก็ไม่สามารถทำมนุษย์
 ทั้งหลาย ซึ่งมีทีฐิต่าง ๆ กัน มาสู่
 อำนาจของตนได้ ฉันนั้น".

การันตียชาดก ที่ ๖.

^๑ ฉ. อหิ.

๖. การนุทิตยชาติกวดณณา

(๓๕๖)

เอโก อรณเณติ อิทํ สตุถา
เซตวเน วิหรนุโต ธมฺมเสนาปตี อารพฺภ
กเถสิ.

เถโร กิร อาคตาคตานํ ทุสฺสึลลันนํ
มิลฺลทฺททมจฺจนุณฺหาทีนํ ทิฏฺฐทิจฺจสา-
นณฺเณว "สีลํ คณฺหถ สึลํ คณฺหถา"ติ
สีลํ เทติ.

เต เถเร ครุภาเวเน ตสฺส กถํ ภินฺนิตฺตุ
อสกฺโกนฺดา สึลํ คณฺหนฺติ คเหตุวา
จ ปน น รกฺขนฺติ อตฺตโน อตฺตโน
กมฺมเมว กโรนฺติ. เถโร อตฺตโน
สทฺธิวิหาริกเ อามนฺเตตฺวา "อาวุโส
อิเม มนุสฺสสา มม สนฺตฺติเก สึลํ
คณฺหึสฺสุ คเหตุวา จ ปน น รกฺขนฺติ"ติ
อาห.

"ภนฺเต ตฺมุเห เตสํ อรุจฺยา สึลํ เทถ
เอเต ตฺมุหากํ กถํ ภินฺนิตฺตุ อสกฺโกนฺดา
คณฺหนฺติ ตฺมุเห อิตฺ ปฏฺฐาย

๖. พรรณนาการัณนุทิตยชาติก

(๓๕๖)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภพระธรรม-
เสนาบดี (สารีบุตร) ตรัสพระธรรมเทศนา
นี้ว่า เธอผู้เดียวในป่า ดังนี้ เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า พระเถระกล่าวว่า
"พวกท่านจงรับศีล พวกท่านจงรับศีล"
ดังนี้ แล้วให้ศีลแก่คนที่ทูลศีลที่พากันมา ๆ
มีพรานเนื้อและคนหาปลา เป็นต้น ที่ตน
ได้พบเห็นเข้านั่นเอง.

คนเหล่านั้น ไม่อาจจะขัดขึ้นถ้อยคำของ
ท่านได้ จึงรับศีลเพราะความเคารพใน
พระเถระ ก็แต่ว่า ครั้นรับแล้วก็ไม่ได้
รักษา ยังคงทำกิจการงานของตน ๆ
ตามเดิม. พระเถระเรียกพวกสัทธินุทิตย
ของตนมาแล้วกล่าวว่า "อาวุโสทั้งหลาย
มนุษย์เหล่านี้ รับศีลในสำนักของเรา ก็
แต่ครั้นรับแล้วก็ไม่ได้รักษา".

พวกสัทธินุทิตยทั้งหลายกล่าวว่า "ท่าน
ผู้เจริญ ท่านให้ศีลโดยที่คนเหล่านั้นไม่
เต็มใจ พวกเขาไม่สามารถจะขัดขึ้น

เอวรูปานํ สีลํ มา อทตฺตา"ติ. เถโร
อนตฺตมโน อโหสิ.

ตํ ปวตฺตํ สุตฺวา ภิกฺขุ ฌมฺมสภายํ
กถํ สมฺภูชาเปสฺสุ "อาวุโส สาริปฺตฺโต
กโร ทิฏฺฐทิฏฺฐานญฺเอย สีลํ เทตี"ติ.

สตุตฺตา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสิสนฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา
"อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "น. ภิกฺขเว
อิทาเนว ปุพฺเพเปส ทิฏฺฐทิฏฺฐานํ
อยาจนฺตฺวานญฺเอย สีลํ เทตี"ติ วุตฺวา
อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหฺมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺตฺโต พุราหฺมณฺกุล
นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺโต ตกฺกสิลาญํ
ทิสปาโมกฺขสฺส อจฺริยสฺส เขมฺมจฺน-
เตวาสิโก การนฺทิโย อโหสิ.

ถ้อยคำของท่านได้จึงรับ จำเดิมแต่นี้ไป
ท่านอย่าได้ให้ศีลแก่คนเห็นปานนี้เลย".
พระเถระบังเกิดความไม่พอใจแล้ว.

ภิกษุทั้งหลายฟังเรื่องนั้นแล้ว นั่งสนทนา
กันในธรรมสภาว่า "อาวุโสทั้งหลาย
ข้าว่า พระสารีบุตรให้ศีลแก่คนที่ตน
พบเห็นเข้าเท่านั้น".

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ภิกษุ
ทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งประชุมสนทนา
กันด้วยเรื่องอะไรเล่า" เมื่อภิกษุเหล่านั้น
กราบทูลว่า "เรื่องนี้พระเจ้าข้า" แล้ว
ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในบัดนี้
เท่านั้น แม้ในกาลก่อนพระสารีบุตรนี้ก็
ให้ศีลแก่คนที่พบเห็นซึ่งไม่ได้ขอเหมือนกัน"
แล้วทรงนำอดีตนิทานมาว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ในพระนครพาราณสี
พระโพธิสัตว์เกิดในสกุลพราหมณ์ ครั้น
เจริญวัยแล้ว ได้เป็นอันเตवासิกผู้ใหญ่
ของอาจารย์ทิสปาโมกข์ ในพระนคร
ตักกสิลา มีนามว่า การ์ณทิยมาณพ.

ตทา โส อัจฉริโย ทิฏฐติฏฐานญเณว
 เกวณฺเณทึนํ อยาจนฺตานิเยว "สีลํ
 คณฺหถ สีลํ คณฺหถาติ สีลํ เทติ. เต
 คเหตุวาปี น รกฺขนฺติ. อัจฉริโย ตมตฺถํ
 อนฺุตเววาสิกานํ อโรเจสิ. อนฺุตเววาสิกา
 "ภนฺเต ตฺเมห เอเตสํ อรุจียา สีลํ
 เทถ ตสฺมา ภินฺทนฺติ อิตฺทานิ ปฏฺสาय
 ยาจนฺตานิเยว ทเทยฺยาถ โน
 อยาจนฺตานิเยว"ติ วทนฺติ. โส วิปฺปฏิสารี
 อโหสิ. เอวํ สนฺเตปี ทิฏฐติฏฐานํ สีลํ
 เทติเยว.

อถกทิวสํ เอกสฺมา คามา
 มนุสฺสา อาคนฺตฺวา พุราหฺมณฺวาชน-
 กตฺถาย อัจฉริยํ นิมนฺตยีสฺ. โส
 การนฺุทียมาณวํ ปกฺโกสิตฺวา "ตาต อหํ
 น คจฺฉามิ ตวํ อิมํ ปณฺจสเต
 มาณเว คเหตุวา ตตฺถ คนฺตฺวา
 วาจนฺกานิ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา อมฺหากํ
 ทินฺนโกฏฺฐาสํ ออาหารา"ติ เปเสสิ.

กาลนั้น อาจารย์นั้นได้ให้ศีลแก่คนทั้ง-
 หลาย มีชาวประมงเป็นต้น ที่ได้พบเห็น
 เข้าเท่านั้น ซึ่งเขาไม่ได้ขอเลยว่า "ท่าน
 ทั้งหลายจงรับศีล ท่านทั้งหลายจงรับศีล".
 คนเหล่านั้น แม้รับศีลไปแล้วก็มีได้รักษา.
 อาจารย์บอกเนื้อความนั้น แก่พวก
 อันเตวาสิก. อันเตวาสิกทั้งหลายพากัน
 กล่าวว่า "อาจารย์ขอรับ ท่านให้ศีลโดย
 ที่คนเหล่านั้นไม่เต็มใจ เพราะฉะนั้น
 พวกเขาจึงทำลายเสีย นับตั้งแต่นี้ไป ท่าน
 พึงให้แก่พวกที่ขอเท่านั้น ไม่พึงให้แก่พวก
 ที่ไม่ขอ". อาจารย์นั้นได้มีความเดือดร้อน
 แล้ว. แม้เมื่อเป็นอย่างนี้ ท่านยังคงให้
 ศีลแก่คนที่พบเห็นเขาอยู่เหมือนเดิม.

ครั้งอยู่มาวันหนึ่ง พวกมนุษย์พา
 กันมาจากบ้านแห่งหนึ่ง ได้อาราธนา
 อาจารย์เพื่อสวดมนต์ตามพิธีพราหมณ์.
 อาจารย์นั้นเรียกการันทียมาณพมากล่าว
 ว่า "พ่อ เราไปไม่ได้ เจ้าจงพามาณพ
 ๕๐๐ เหล่านี้ไปในที่นั้น สวดมนต์แล้วจง
 นำส่วนที่เขาถวายให้เราไปด้วย" ดังนี้
 แล้วส่งไป.

โส คนุตวา ปฏิวัตเตนโต
อนตรามคฺเค เอกํ กนฺทํ ทิสฺวา
จินฺตสฺส “อมฺหากํ อจฺริโย ทิฏฺฐทิสฺวานํ
อยาจนฺตานํว สิลฺลํ เทติ อิตฺทานิ
ปฏฺชาย ยถา ยาจฺนฺตานญฺเวย เทติ
ตถา นํ กริสฺสามิ”ติ.

โส เตสุ มาณวเกสุ สุขนิสินฺเนสุ
อญฺชาย มหนฺตํ สิลฺลํ อุกฺขิปิตฺวา
กนฺทราย ชิปิ ปฺนปิ ชิปิ ปฺน ชิปิเยว.
อถ นํ เต มาณฺวา อญฺชาย “อจฺริย
กิ กริสฺสี”ติ อามฺหุ. โส กิณฺจึ น
กเถสิ. เต เวเคน อาคนฺตุวา
อจฺริยสฺส อโรเจสุ. อจฺริโย
อาคนฺตุวา เตน สทฺธิ สลฺลปฺนโต
ปจฺมํ คาถมาห

๓๔. “เอโก อรญฺเวย คิริกนฺทรายํ
ปคฺคยฺห มหนฺตเสลฺลํ ปเวชฺฌสิ
ปฺนปฺนํ สนฺตรมานฺรโป
กาหรณ์ทีย โโก นุ ตวยิตฺถโต”ติ.

กาหรณ์ทียมาณพนั้นไปแล้ว กลับมาอยู่
เห็นลำธารสายหนึ่งในระหว่างทาง คิดว่า
“อาจารย์ของเราให้ศีลแก่คนที่พบหน้าเข้า
ซึ่งมิได้ขอเลย บัดนี้จำเดิมแต่นี้ไป เราจัก
ทำอาจารย์นั้น ให้เป็นผู้ให้ศีลแก่คนที่ขอ
เท่านั้น”.

กาหรณ์ทียมาณพนั้น เมื่อมาณพเหล่านั้น
นั่งกันอย่างสบาย ลุกขึ้นยกเอาก้อนศิลา
ใหญ่ ๆ ทุ่มทิ้งลงในลำธาร ทิ้งแล้วทิ้งอีก
อยู่นั่นเอง. ที่นั่น มาณพเหล่านั้นลุกขึ้น
มาถามเธอว่า “ทำอะไร ท่านอาจารย์”.
เธอก็ไม่พูดอะไร. มาณพพวกนั้นพากัน
วิ่งมาแจ้งแก่อาจารย์. อาจารย์มาแล้ว
เมื่อเจรจากับกาหรณ์ทียมาณพนั้น จึงกล่าว
คาถาที่ ๑ ว่า

๓๔. “กาหรณ์ทียะ เธอผู้เดียว มีร่างกาย
รื่บร้อนหนักหนา รื่บศีลาก้อน
ใหญ่ ๆ ทิ้งลงในชอกลำธารในป่า
ประโยชน์อะไร ของเธอเล่าหนอ
ด้วยการเอาก้อนหิน ทิ้งลงใน
ชอกลำธารนี้”.

ตตถ โภ นุ ตวยิตฺตโตติ โภ
 นุ ตว อธิ กนฺทรายํ สีลาขิปเนน
 อตฺโต.

โส ตสฺส วจันํ สุตฺวา อัจฉริย
 ใจเหตุกาโม^๑ ทฺติยํ คาถมาห

๓๕. "อหฺมฺหิมํ สาคฺรเสวิตนฺตํ
 สมํ กริสฺสามิ ยถาปี ปาณิ
 วิกิริย สานฺุณิ จ ปพฺพตานิ
 ตสฺมา เสลํ กนฺทรายํ ปกฺขิปาเม"ติ.

ตตถ อหฺมฺหิมนฺติ อหํ หิ อิมํ
 มหาปจฺวี. สาคฺรเสวิตนฺตนฺติ สาคเรหิ
 เสวิตํ จาตฺรนฺตํ. ยถาปี ปาณินฺติ
 หตฺถตลํ วยิ สมํ กริสฺสามิ. วิกิริยาติ
 วิกิริตฺวา. สานฺุณิ จ ปพฺพตานิ
 ปิสฺสปพฺพเต จ สีลาปพฺพเต จ.

.บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า โภ นุ
 ตวยิตฺตโตติ... ความว่า ประโยชน์อะไร
 ของท่านหน่อ ด้วยการทิ้งศิลาลงไปใน
 ลำธารนี้.

การันตียมานพพึงคำของอาจารย์นั้น
 แล้ว ต้องการจะท้วงติงอาจารย์ จึงกล่าว
 คาถาที่ ๒ ว่า

๓๕. "ข้าพเจ้าเกลียดศิลาทั้งก้อนเล็ก และ
 ก้อนใหญ่ลง จักทำแผ่นดินใหญ่นี้
 ซึ่งมีสมุทรสาครทั้ง ๔ เป็นขอบเขต
 ให้เสมอเหมือนฝ่ามือ เพราะฉะนั้น
 ข้าพเจ้าจึงทิ้งศิลาลงไปในลำธาร".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า
 อหฺมฺหิมํ มีความว่า ก็เราจักกระทำ
 แผ่นดินใหญ่นี้. คำว่า มีสมุทรสาคร
 ทั้ง ๔ เป็นขอบเขต คืออันสาครเสพ
 แล้ว คือมีสาครทั้ง ๔ เป็นขอบเขต. คำว่า
 ให้เสมอเหมือนฝ่ามือ คือเราจักทำ
 แผ่นดินใหญ่ให้เสมอเหมือนฝ่ามือ. คำว่า
 วิกิริย คือเกลียด. คำว่า ศิลาทั้งก้อนเล็ก

^๑ อ. ปไพเหตุกาโม.

ตี สุตฺวา พุราหฺมเณ ตติยํ
คาถมาห

๓๖. “นยิมํ มหิ อรหติ ปาณิกปฺปํ
สมํ มนุสฺสเณ กรณายเมโก
มณฺณามิ มณฺณเวท ทริ ชิคฺคิสุํ
การนุทีย หายสิ ชีวโลกนุ”ติ.

ตตฺถ กรณายเมโกติ กรณาย
เอโก กาคุํ น สกฺโกตีตี ทิเปตี.
มณฺณามิ มณฺณเวท ทริ ชิคฺคิสนฺติ อหํ
มณฺณามิ ติฏฺฐตฺถ ปจฺวี อิมณฺณเวท
เอตํ ทริ ชิคฺคิสุํ ปุรณตฺถาย วายมนุโต
สิลาณี ปริเยสนุโต อุปาโย วิจิณฺเตนุโต
ตฺวํ อิมํ ชีวโลกํ หายสิ ชฺหิสฺสสิ
มริสฺสสิตี อตฺถเ.

และก้อนใหญ่ ได้แก่ ศิลาก้อนเล็กและ
ก้อนใหญ่.

พราหฺมณได้ฟังคาถานั้นแล้ว กล่าว
คาถาที่ ๓ ว่า

๓๖. “มนุษย์คนเดียว ไม่ควรจะทำ
แผ่นดินนี้ ให้ราบเสมอเหมือนพื้น
ฝ่ามือได้ การันทียะ เราย่อม
สำคัญอย่างนี้แหละว่า เธออรอน
รอนจะทำความแผ่นดินนี้ ให้เต็ม
เธอก็จะต้องละชีวโลกไปเสียแน่”.

บรรดาคำเหล่านั้น ด้วยคำว่า
มนุษย์คนเดียว ไม่ควรจะทำแผ่นดินนี้
ให้ราบ พราหฺมณย่อมแสดงว่า มนุษย์
ผู้เดียวไม่สามารถจะทำ คือเพื่ออันทำ.
คำว่า เราย่อมสำคัญอย่างนี้แหละว่า
อรอน รอน จะทำความแผ่นดินนี้
ให้เต็ม มีเนื้อความว่า เราสำคัญว่า
แผ่นดินยังตั้งอยู่ (ตามเดิม) ท่าน
กระวนกระวาย ปรากรณา คือพยายามที่
จะทำแผ่นดินนี้ นั้นแหละให้เต็ม(เสมอ)
แสวงหาก้อนศิลา คิดค้นหาอุบายอยู่
ย่อมละคือจักละชีวโลกนี้เสียแน่ ได้แก่
จักตายแน่.

ตั้ง สุตฺวา มกณโว จตฺตถิ
คาถมาห

๓๗. “สเจ อัย ฎตฺถริ น สกฺโก^๑
สมิ มนุสฺโส การณายเมโก
เอวเมว ตฺวํ พุรหม อิเม มนุสฺเส
นानาทิฎฺจิกเก นานยิสฺสสิ เต”ติ.

ตสฺสตุโถ สเจ อัย เอโก
มนุสฺโส อิมิ ฎตฺถริ มหาปจฺวี สมิ
กาตุ น สกฺโก น สมตฺโถ เอวเมว
ตฺวํ อิเม พุสฺสีลมนุสฺเส นานาทิฎฺจิกเก
นานยิสฺสสิ เต เอว “สีลํ คณฺหธา”ติ
วทนฺโต อตฺตโน วสํ น อานยิสฺสสิ
ปณฺทิตปฺริสาเยว หิ ปาณาติปาตํ
“อกุสลนุ”ติ ครหฺนฺติ สํสารโมจกาทโย
ปเนตฺถ กุสลสณฺณิโน เต ตฺวํ กถิ
อานยิสฺสสิ ตสฺมา ทิฎฺจทิฎฺจานํ สีลํ
อทตฺวา ยาจนฺตานญฺเวย เทหิติ.

มาณพได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวคาถา
ที่ ๔ ว่า

๓๗. “ถ้ามนุษย์คนเดียวนี้ ไม่สามารถจะ
ทำแผ่นดินให้เสมอได้ ฉันใด ท่าน
พราหมณ์ ท่านจักแนะนำมนุษย์
เหล่านี้ ซึ่งมีทิวติต่าง ๆ กันไม่ได้
ฉันนั้นนั่นแล”.

เนื้อความพระคาถานั้นว่า ถ้ามนุษย์
คนเดียวนี้ ไม่อาจคือไม่สามารถจะทำ
แผ่นดิน คือแผ่นดินใหญ่นี้ให้เสมอกันได้
ไซ้ร้ ฉันใด ท่านจักแนะนำมนุษย์ผู้ทิวติ
เหล่านี้ ซึ่งมีทิวติต่าง ๆ กันไม่ได้ ฉันนั้น
เหมือนกัน คือถ้าท่านพูดกับคนเหล่านั้น
อย่างนี้ว่า “จงรับศีล” ก็จักไม่นำมาสู่
อำนาจของตนได้ เพราะว่าบุรุษผู้เป็น
บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมติเตียนปาณาติบาต
ว่า “เป็นอกุศล” แต่ในเรื่องนี้ผู้ล่วงพ้น
สังสารทุกข์ได้เป็นต้น ย่อมจะรู้ว่า เป็น
กุศล ท่านจักนำคนเหล่านั้นมาได้อย่างไร
เพราะฉะนั้น ท่านจงอย่าให้ศีลแก่ผู้ที่
พบเห็นเข้า จงให้แก่ผู้ที่ขออยู่เท่านั้น.

^๑ ฉ. สกฺกา.

ตัม สุตฺวา อัจฉริโย "ยฺตุตฺตํ วทตฺติ
 การนุทฺติโย อิทานิ น เหวํ กริสฺสุสามิ"ติ
 อตฺตโน วิรุทฺธภาวํ ฌตฺวา ปญฺจมี
 คาถมาห

๓๘. "สงฺฆิตฺตฺตฺรฺเปณ ภวํ มมตฺถํ
 อกฺขาสี การนุทฺติย เหวเมตฺตํ
 ยถา น สกฺกา ปจฺวี สมายํ
 กาทํ มนุสฺสเสน ตถา มนุสฺสสา"ติ.

ตตฺถ สมายนฺติ สฺมา อยํ.

เอวํ อัจฉริโย มาณวสุส ฤตฺติ
 อกาสี. โสปี นํ โจเทตฺวา สยํ ฆรํ
 เนสิ.

สตฺถา อิมํ ฌมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 ชาตกํ สโมธานฺสิ "ตทา พุราหฺมโณ
 สาริปฺตฺโต อโหสิ การนุทฺติยปญฺจติโต ปน
 อหเมวา"ติ.

การนุทฺติยชาตกวรรณนา ฉฎฺฐา.

พราหมณ์ผู้เป็นอาจารย์ได้ฟังคำนั้น
 แล้วพูดว่า "การันทียะพูดถูก บัดนี้
 เราจะไม่ว่าอย่างนี้อีก" รู้ตัวว่าผิด จึง
 กล่าวคาถาที่ ๕ ว่า

๓๘. "การันทียะ ท่านได้บอกความจริง
 โดยย่อ เพื่อประโยชน์แก่เรา ชื่อนี้
 เป็นอย่างนั้น (จริง) มนุษย์คนเดียว
 ไม่อาจทำแผ่นดินนี้ ให้เสมอได้
 ฉันทใด เราก็ไม่สามารถทำมนุษย์
 ทั้งหลาย ซึ่งมีทิวี่ต่าง ๆ กัน มาสู่
 อำนาจของตนได้ ฉันทนั้น".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สมายํ
 ตัดบทเป็น สฺมา กับ อยํ แปลว่า ทำ
 แผ่นดินนี้ให้เสมอ.

อาจารย์ได้ทำการชมเชยมาณพด้วย
 ประการฉะนี้. แม้การันทียมาณพนั้น
 ครั้นทักท้วงอาจารย์นั้นแล้ว ได้นำไปสู่
 เรือนด้วยตนเอง.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาขึ้นมาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า
 "พราหมณ์ในกาลครั้งนั้นกลับชาติมาเป็น
 พระสารีบุตร ส่วนการันทียบัณฑิตกลับ
 ชาติมาเป็นเราตถาคตแล".

พรรณนาการัณทียชาดก ที่ ๖ จบ.

๗. ลฎกิกษาทก (๓๕๗)

๓๙. “วณฺหามิ ตํ กุณฺขริํ สฎฺฐิหายนํ
อารณฺณกํ ชฺชุปตฺติ ยสฺสสฺสี
ปกฺเขหิ ตํ ปณฺชลิกํ กโรมิ
มา เม วริ ปุตุตเท ทุพฺพลาเย.

๔๐. วณฺหามิ ตํ กุณฺขริํ เอกจารี
อารณฺณกํ ปพฺพตฺตานุโคจริ
ปกฺเขหิ ตํ ปณฺชลิกํ กโรมิ
มา เม วริ ปุตุตเท ทุพฺพลาเย.

๔๑. วริสฺสามิ เต ลฎฺกิกเก ปุตุตฺกานิ
กิ เม ตฺวํ กาทฺสี ทุพฺพลาสิ
สฺตสฺหสฺसानิปี ตาทิสีนํ
วาเมเน ปาเทเน ปปฺโปถเยเยยฺยํ.

๔๒. น เหว สพฺพตฺถ พฺเลน กิจฺจํ
พลํ หิ พาลสฺส วธาย โหติ
กิริสฺสามิ เต นาคราช อนตฺถํ
โย เม วริ ปุตุตเท ทุพฺพลาเย.

๗. ลฎกิกษาทก (๓๕๗)

๓๙. “ดิฉฺฉนํ ไหว้ท่านพญาข้างป่าจำเริญ
อายุ ๖๐ ปี ที่ยิ่งใหญ่ ดิฉฺฉนขอ
ประคองอัญชลี ไหว้ท่านด้วยปีก
ทั้งสอง ท่านอย่าทำร้ายลูกอ่อน
ของดิฉฺฉน ผู้อ่อนแอเลย.

๔๐. ดิฉฺฉนไหว้ท่านข้างป่าโทน เทียว
หากินตามภูเขาคิน และภูเขาคิน
ดิฉฺฉนขอประคองอัญชลีไหว้ท่าน
ด้วยปีกทั้งสอง ท่านอย่าทำร้าย
ลูกอ่อนของดิฉฺฉนผู้อ่อนแอเลย.

๔๑. นางนกไส้เอ๋ย ข้าต้องฆ่าลูกอ่อน
ของเจ้าแน่ เจ้าอ่อนแอจะทำอะไร
เข้าได้ สัตว์อย่างเจ้าแม้จะมีตั้ง
แสนตัว เพียงเท่าข้าฆ่าเข้าก็ขยี้ให้
แหลกได้.

๔๒. ทุกแห่งไม่ใช่จะมีแต่งงานที่จะต้อง
ทำด้วยกำลังกายเท่านั้น เพราะว่า
กำลังของคนพาล ย่อมมีไว้
สำหรับฆ่าตัวเอง พญาข้างเอ๋ย
เราจะต้องทำความย่อหยับ ให้แก่
ท่าน ผู้ฆ่าลูกอ่อนของเราผู้
อ่อนแอ.

๗. สฎฺฐกัณฺฐาทกถวณฺณนา (๓๕๗)

วณฺฐามิ ตํ กุณฺฐรํ สฎฺฐิจิหายนฺนติ
อิทํ สตุถา เวฬุวเน วิหฺรนฺโต เทวทตฺตํ
อารพฺภา กเถสิ.

เอกสมิํ หิ ทิวเส ภิกฺขุ
ธมฺมสภายํ กถํ สมุญฺจาเปสุํ "อาวฺโส
เทวทตฺโต กกุขโล ผุสฺโส สาหสิโก
สตุเตสุํ กรุณามตฺตมฺปิสุส นตฺถิ"ติ.
สตุถา อาคนฺตุวา "กาย นฺตฺถ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺสินฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา
"อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "น ภิกฺขเว
อิทาเนว ปุพฺเพเปส นิกฺกฺกุณฺเณเยวา"ติ.
วตฺวา อตีตํ อาหริ.

อตีเต พาราณฺสียํ พุรหฺมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสตุโต หตฺถิโยนิยํ
นิพฺพตฺติตฺวา วยฺปฺปตฺโต ปาสาทิโก

๗. พรวณฺณาสฎฺฐกัณฺฐาทกถ (๓๕๗)

พระศาสดา ประทับอยู่ที่วัดเวฬุวัน
ทรงปรารภถึงพระเทวทัต จึงตรัสพระ
ธรรมเทศนานี้ว่า **ดิฉันไหว้ท่าน**
พญาช้างป่าจำไขลงอายุ ๖๐ ปี ดังนี้
เป็นต้น.

ความพิสดารว่า วันหนึ่งพวกภิกษุ
ได้สนทนากันในธรรมสภาว่า "ท่าน
ทั้งหลาย พระเทวทัตเป็นคนดุร้าย
หยาบช้า ชอบข่มเหง แม้แต่เพียงความ
กรุณาในสัตว์ของท่านก็ไม่มี". พระศาสดา
เสด็จมา จึงตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย
เวลานี้พวกเธอกำลังนั่งประชุม พูดถึง
เรื่องอะไรกันอยู่" ครั้นภิกษุทั้งหลาย
กราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้" จึงตรัสต่อไปว่า
"ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในปัจจุบันนี้เท่านั้น
ถึงในครั้งก่อน พระเทวทัตก็เป็นคนไร้
ความกรุณาเช่นเดียวกัน" ครั้นแล้วจึง
ทรงนำเรื่องราวในอดีตมาว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชย์อยู่ ณ กรุงพาราณสี พระ
โพิสสัตว์เกิดในกำเนิดช้าง เติบโตแล้ว

มหากาโย อสีติสหสฺสวารณปริวารโ
 ยุตปติ หุตฺวา หิมวณฺตปฺปเทเส วิหาสี.
 ตทา เอกา ลฎกีกา สกฺุณิกา หตฺถินํ
 วิจรณฺภูษานเ อณฺุทานิ นิกฺุชิปิ. ตานิ
 ปริณฺตานิ ภินฺุทิตฺวา สกฺุณไปตกา
 นิกฺุชมิสฺสุ. เตสฺสุ อวิรุฬฺหปฺกฺุเขสฺสุ อฺุปฺปติตฺ
 อสฺกฺุโกณฺุเตสฺสุเยว มหาสฺตฺโต อสีติสหสฺส-
 วารณปริวฺโต โคจฺราย จรณฺุโต ตํ
 ปเทสํ สมฺปตฺโต. ตํ ทิสฺวา ลฎกีกา
 จินฺุเตสิ "อํ หตฺถิราชา มม ปฺุตตเก
 มทฺุทิตฺวา มาเรสฺสตี หนฺุท นํ ปฺุตตกาณํ
 ปริตฺตาทนฺุตถาย ฐมฺุมิการกฺุขํ ยาจามิ"ติ.
 สวา อฺุโภา ปกฺุเข เอกโต กตฺวา ตสฺส
 ปฺุรโต สฺตฺวา ปจฺมํ คาทมาห

๓๙. "วณฺุทามิ ตํ กฺุณฺุชริ สกฺุจฺิหายนํ
 อารณฺุณกํ ยุตปตี ยสฺสฺสิ
 ปกฺุเขหิ ตํ ปณฺุชฺลิกํ กโรมิ
 มา เม วธิ ปฺุตตเก ทฺุพฺุพลาย"ติ.

ตตฺถ สกฺุจฺิหายนฺุติ สกฺุจฺิวสฺส-
 กาเลน หายนฺุพลํ. ยสฺสฺสินฺุติ

ตัวโตน่าดู ได้เป็นจำเริญลง มีช้างบริวาร
 ถึง ๘๐,๐๐๐ เชือก อยู่ในหิมวันตประเทศ.
 ณ กาลครั้งนั้น มีนางนกไส้ (นกขี้ไถ
 ก็เรียก) ตัวหนึ่ง ได้ไขไวกวในที่ช้างเที่ยว
 หากิน. ลูกนกเล็ก ๆ ก็เจาะไขเหล่านั้น
 ซึ่งแก่จัดออกมา. เมื่อลูกนกเหล่านั้น
 ขนปีกยังไม่งอกเต็มที่ ยังบินขึ้นไม่ได้
 พระมหาสัตว์(หมายถึงช้างพระโพธิสัตว์)
 ซึ่งมีช้าง ๘๐,๐๐๐ เชือกห้อมล้อม เที่ยว
 หากินมาถึงสถานที่นั้นเข้า. นางนกไส้เห็น
 ช้างนั้น จึงคิดว่า "พญาช้างเชือกนี้คงจะ
 เหยียบบดทุก ๆ ของเราตาย อย่างระนั้นเลย
 เราจะร้องขอการคุ้มครองที่เป็นธรรม เพื่อ
 ประโยชน์ที่จะป้องกันลูกเล็กของเราไว้".
 นางนกนั้นจึงห่อปีกทั้งสองเข้า ยืนอยู่หน้า
 พญาช้างนั้น แล้วกล่าวคาถาแรกว่า

๓๙. "ดิฉัน ไหว้ท่านพญาช้างป่าจำเริญ
 อายุ ๖๐ ปี ที่ยิ่งใหญ่ ดิฉันขอ
 ปรคองอัญชลี ไหว้ท่านด้วยปีก
 ทั้งสอง ท่านอย่าทำร้ายลูกอ่อน
 ของดิฉัน ผู้อ่อนแอเลย".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อายุ
 ๖๐ ปี คือ มีกำลังวังชาลดน้อยถอยลง

ปรีวารสมฺปนฺนํ. ปกฺเขหิ ตํ ปณฺชลิภนฺติ
 ปกฺเขหิ ตว อณฺชลิภํ กโรมีติ อตฺถเ.

มหาสตุโต "มา จินฺตยิ ลภฺกิกเก
 อหํ เต ปุตฺตเก รกฺขิสฺสามิ"ติ
 สกฺกณไปตกานํ อฺปฺริ จตฺวา อสีติยา
 หตฺถิสหฺสฺเสสฺสํ คเตสฺส ลภฺกิกํ
 อามนฺเตตฺวา "ลภฺกิกเก อมฺหากํ ปจฺจโต
 เอโก เอกจาริกหตฺถิ อากฺจจฺติ โส
 อมฺหากํ วจฺนํ น กริสฺสติ ตสฺมี
 อาคเต ตมฺปิ ยาจิตฺวา ปุตฺตกานํ
 โสตฺถิภาวํ กรเขยาสี"ติ วตฺวา ปกฺกามิ.
 สาปี ตสฺส ปจฺจคฺคมนํ กตฺวา อฺโภหิ
 ปกฺเขหิ อณฺชลิ กตฺวา ทฺตฺติยํ คาทมาห

๔๐. "วณฺทามิ ตํ กุณฺชริ เอกจาริ
 อารณฺณกํ ปพฺพตฺसानุโคจริ
 ปกฺเขหิ ตํ ปณฺชลิภํ กโรมิ
 มา เม วริ ปุตฺตเก ทฺพพฺพลาया"ติ.

โดยที่มีอายุ ๖๐ ปีแล้ว. คำว่า **ผู้ยิ่งใหญ่**
 ได้แก่ มีบริวารมากมาย. คำว่า **ดิฉัน**
ขอประคองอัญชลีไหว้ท่านด้วยปีกทั้งสอง
 ได้แก่ ดิฉันขอพนมมือไหว้ท่านด้วยปีก
 ทั้งสอง.

พระมหาสัตว์ปลอบใจว่า "อย่าคิด
 ไปเลย แม่นกไส้ ฉันจะรักษาลูกเล็ก
 ของเธอเอง" แล้วจึงยื่นคร่อมลูกนกเล็ก ๆ
 ไว้ เมื่อช้าง ๘๐,๐๐๐ เชือกผ่านไปแล้ว
 จึงเรียกนางนกไส้มาแล้วพูดว่า "นี่แน่ะ
 นางนกไส้ ช้างโหนดัวหนึ่งมาข้างหลัง
 พวกเรา มันจะไม่ทำตามคำของเรา เมื่อ
 มันมาเจ้าจงร้องขอกะมัน ทำความ
 ปลอดภัยให้แก่ลูกเล็กเอาเองเถิด" ดังนี้
 แล้วก็หลีกไป. ส่วนนางนกไส้ นั้นประคอง
 อัญชลีด้วยปีกทั้งสองข้างทำการต้อนรับ
 ช้างโหนดัวนั้น แล้วกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๔๐. "ดิฉันไหว้ท่านช้างป่าโหนดัว เทียว
 หากินตามภูเขาหิน และภูเขาดิน
 ดิฉันขอประคองอัญชลีไหว้ท่าน
 ด้วยปีกทั้งสอง ท่านอย่าทำร้าย
 ลูกอ่อนของดิฉันผู้อ่อนแอเลย".

ตตถ ปพุตถานุโคจรนุติ
 ฆนเสลุปพเตสุ จ ปัสสุปพเตสุ จ
 โคจรํ คณฺหนกํ.

โส ตสุสา วจันํ สุตฺวา ตตฺถ
 คาถมาห

๔๑. “วริสฺสามิ เต ลฎกิกเก ปุตฺตกาณิ
 ก็ เม ตฺวํ กาทฺสี ทุพฺพลาสิ
 สตฺสหนฺสฺสานิปี ตาทิสันํ
 วาเมน ปาเทน ปปุโปถเยยฺยนุ”ติ.

ตตถ วริสฺสามิ เตติ ตฺวํ กสมฺมา
 มม วิจฺรณฺมคฺเค ปุตฺตกาณิ จเปสิ
 ยสมฺมา ตสมฺมา “วริสฺสามิ เต
 ปุตฺตกาณิ”ติ อาท.

ก็ เม ตฺวํ กาทฺสีติ มยฺหํ
 มหาถามสฺส ตฺวํ ทุพฺพลา ก็ กริสฺสสิ.
 ปปุโปถเยยฺยนุติ อหฺมปี ตาทิสานํ
 ลฎกิกานํ สตฺสหนฺสฺสานิปี วาเมน
 ปาเทน สญฺจณฺเณยฺยํ ทกฺขิณฺน
 ปาเทน ปน กถา นตฺถิติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เทียว
 หากินตามภูเขาดิน และภูเขาดิน
 หมายถึง ยึดการเที่ยวหากินตามภูเขาดิน
 ที่ติดกันเป็นเนื้อเดียว และตามภูเขาดิน.

ช่างโทนได้ฟังค่านางนกไส้ นั้นแล้ว
 จึงกล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

๔๑. “นางนกไส้เอ๋ย ข้าต้องฆ่าลูกอ่อน
 ของเจ้าแน่ เจ้าอ่อนแอจะทำอะไร
 ข้าได้ สัตว์อย่างเจ้าแม้จะมีตั้ง
 แสนตัว เพียงเท่าข้าย ข้าก็ขยี้ให้
 แหกได้”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ข้าต้อง
 ฆ่าลูกเจ้า ความว่า เพราะเหตุไร เจ้าจึง
 เอาลูกอ่อนมาไว้ ในทางเดินเที่ยวของเรา
 เพราะเหตุดังกล่าวนั้นแหละ ช่างโทนจึง
 ได้พูดว่า “เราจะต้องฆ่าลูกอ่อนของท่าน”.

คำว่า เจ้าอ่อนแอจะทำอะไรข้าได้
 หมายความว่า เจ้ากำลังน้อยจะทำอะไร
 เราผู้มีกำลังมากได้. คำว่า ก็ขยี้ให้แตก
 ได้ หมายความว่า นกไส้ อย่างเจ้าแม้ตั้ง
 แสนตัว เพียงเท่าข้าย ข้าก็ขยี้ให้แตกได้
 ไม่ต้องพูดถึงเท้าขวาละ.

เอวณฺจ ปน วตฺวา โส ตสฺสา
 ปุตุตฺเท ปาเพน สณฺจณฺเณตฺวา มุตฺเตน
 ปวาเหตุวา นทฺนฺโต ปกุกามิ. ลมฺภิกกา
 รุกฺขสาขาย นิสิตฺตฺวา "อิทานิ ตาว
 วารณ นทฺนฺโต คจฺฉสิ กติปาเหเน เม
 กิริยํ ปสฺสิสฺสสิ กายพลโต ฌานพลสฺส
 มหฺนฺตภาวํ น ชานาสิ โหตุ เม
 ชานาเปสฺสสามิ นนฺ"ติ ตํ สนฺตชฺชย-
 มานา จตฺตถิ คาถมาห

๔๒. "นเหว สพุพตฺถ พเลน กิจฺจํ
 พลํ หิ พาลสฺส วธาย โหติ
 กริสฺสามิ เต นาคราช อนตฺถิ
 โย เม วธิ ปุตุตฺเท ทฺพพลาया"ติ.

ตตฺถ พเลนาติ กายพเลน.
 อนตฺถนฺติ อวฺทฺตฺมึ. โย เมติ โย ตวํ
 มม ทฺพพลาया ปุตุตฺเท วธิ ฆาเตสฺสิติ.

ก็แล ช้างเกเรตัวนั้น ครั้นกล่าว
 อย่างนี้แล้ว ก็เอาเท้าขี้ลูกอ่อนของนาง
 นกไส้ นั้น แล้วถ่ายปัสสาวะรดร้องเหยย
 แล้วหลีกไป. นางนกไส้จับอยู่ที่กิ่งไม้
 นึกอยู่ในใจว่า "เจ้าช้างเอ้ย คราวแรกนี้
 เจ้าร้องเหยยแล้วก็ไป อีก ๒-๓ วัน เจ้าคง
 จะเห็นการกระทำของข้าบ้าง เจ้าไม่รู้
 ดอกว่า กำลังของปัญญา นั้นสำคัญกว่า
 กำลังกาย เอาเถิด เราจะทำให้เจ้ารู้
 สำนึกตัวให้จงได้" เมื่อจะพูดชมช้างเกเร
 เชือกนั้น จึงได้กล่าวคาถาที่ ๔ ว่า

๔๒. "ทุกแห่งไม่ใช่จะมีแต่งงานที่จะต้อง
 ทำด้วยกำลังกายเท่านั้น เพราะว่า
 กำลังของคนพาล ย่อมมีไว้
 สำหรับฆ่าตัวเอง พญาช้างเอ้ย
 เราจะต้องทำความย่อหยับ ให้แก่
 ท่าน ผู้ฆ่าลูกอ่อนของเราผู้
 อ่อนแอ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ด้วย
 กำลัง หมายถึง กำลังกาย. คำว่า
 ความย่อหยับ หมายถึง ความไม่เจริญ.
 คำว่า โย เม หมายถึงความถึง ท่านที่ฆ่า
 คือ ทำร้ายลูกอ่อนของเราผู้อ่อนแอ.

สา เอว วตฺวา กติปาหิ เอกัง
 กากัง อฎฺฐหิตฺวา เตน ตฎฺฐเณ "กี
 เต กโรมี"ติ วตฺตา "สามิ อญฺญํ เม
 กาทพฺพํ นตฺถิ เอกสฺส ปน
 เอกจาริวารณสฺส ตณฺฑเณ ปหริตฺวา
 ตุมฺเหหิ อกฺขิณี ภิณฺณานิ ปจฺจาสีสามิ"ติ
 อาห. สา เตน "สาธฺว"ติ สมฺปฏฺิจฺฉิตา
 เอกัง นิลมกฺขิกัง อฎฺฐหิ.

ตายปิ "กิญฺเต กโรมี"ติ วตฺตา "อิมินา
 การณเณ เอกจาริวารณสฺส อกฺขิสุ
 ภิณฺเนสุ ตุมฺเหหิ ตตฺถ อสากฺกิกัง ปาติตุํ
 อิจฺฉามิ"ติ วตฺวา ตายปิ "สาธฺว"ติ
 วตฺเต เอกัง มณฺฑกํ อฎฺฐหิตฺวา เตน
 "กี กโรมี"ติ วตฺตา "ยทา
 เอกจาริวารณเณ อนฺนุโห หุตฺวา ปานียํ
 ปริเยสตี ตทา ปพฺพตฺมตฺถเก จิตฺโต
 สทฺทํ กตฺวา ตสฺมี ปพฺพตฺมตฺถกํ
 อภิรุเพห โอตริตฺวา ปปาเต สทฺทํ
 กเรยฺยาถ อหิ เอตฺตํ ตุมฺหากํ
 สนฺติกา ปจฺจาสีสามิ"ติ อาห. โส
 ตสฺสา วจฺนํ สุตฺวา "สาธฺว"ติ สมฺปฏฺิจฺฉิ.

นางนกลัสนั้นกล่าวเช่นนี้แล้ว ต่อมา
 อีก ๒-๓ วัน ก็เข้าไปตีสนิทกับกบตัวหนึ่ง
 อันกาพอใจถามว่า "เราจะทำอะไรแก่
 ท่าน" จึงบอกว่า "นายไม่ต้องทำอะไร
 อย่างอื่นให้ข้าดอก แต่ข้าหวังเฉพาะให้
 ท่านใช้จะงอยปากจิกทำลายนัยน์ตาทั้ง
 สองข้างของข้างโตนเขือกหนึ่ง". นางนกลั
 สนั่น อันการรับปากแล้วว่า "ตกลง" ก็เข้า
 ไปตีสนิทกับแมลงวันหัวเขียวตัวหนึ่ง.

นางนกลัสนั้นแมลงวันถามว่า "เราจะทำ
 อะไรแก่ท่าน" ก็บอกว่า "เมื่อนัยน์ตา
 ทั้งสองข้างของข้างโตนแตกเป็นแผลด้วย
 เหตุนี้แล้ว เราต้องการให้ท่านหยอด
 ไข่ข้างลงในนัยน์ตาที่เป็นแผลทั้งสองข้าง
 นั้น" เมื่อแมลงวันหัวเขียวเม้นั้นรับปาก
 แล้วว่า "ตกลง" จึงไปตีสนิทกับกบตัวหนึ่ง
 อันกบถามว่า "เราจะทำอะไร" จึงบอกว่า
 "เมื่อใดข้างโตนตาบอดทั้งสองข้างมาหา
 น้ำกิน เมื่อนั้นท่านจงไปอยู่ที่ยอดเขาแล้ว
 ร้องขึ้น เมื่อข้างเขื่อนั้นขึ้นไปยอดเขา
 แล้ว จงกลับลงมาร้องอยู่ในเหว ข้าพเจ้า
 หวังความช่วยเหลือเพียงเท่านั้นจากสำนัก
 ของท่าน" กบฟังค่านางนกลัสนั้นแล้ว
 ก็รับรองว่า "ทำได้".

อถกทิวส์ กาโก วารณสฺส เทวปี
 อกฺขิณี ตฺณฺฑน ภิณฺทิตฺติ มกฺขิกา
 อสากฺกั ปาเตสิ. โส ปุพฺพะเวหิ ขุขุชฺชุตโต
 เวทนาปตฺโต ปิปาสาภิภูโต ปานีโย
 ปริเยสฺมาโน วิจริ. ตสฺมี กาลเ
 มณฺฑชฺชูกโก ปพฺพตฺตมตฺตเก จตฺวา สทฺทํ
 อกาสิ. วารโณ "เอตฺถ ปานีโย
 ภวิสฺสตี"ติ ปพฺพตฺติ อภิรุชฺชิตฺติ. อถ
 มณฺฑชฺชูกโก โอตฺตริตฺวา ปปาเต จตฺวา
 สทฺทํ อกาสิ. วารโณ "ปานีโย
 ภวิสฺสตี"ติ ปปาตานิมุโข คจฺจนฺตุโต
 ปรีคฺคิตฺวา^๑ ปพฺพตฺตปาเท ปตฺติตฺวา
 ชีวิตกฺขยํ ปาปฺปณฺนิ. ลมฺภิกกา ตสฺส
 มตฺตภาวํ ฅตฺวา "ทีฏฺฐจฺจา เม
 ปจฺจามิตฺตสฺส ปิฏฺฐี"ติ หมฺมจฺจตฺตมฺมจฺจา ตสฺส
 สรีเร จงฺกมิตฺวา ยถากมฺมํ คตฺวา.

สตุถา "น ภิกฺขเว เกนจิ สทฺธิ
 เวรํ นาม กาทพฺพิ เอรํ พลสมฺปนฺนํ
 วารณํ อิมํ จตฺตารโ ชนา เอกโต
 หุตฺวา ชีวิตกฺขยํ ปาเปสนฺ"ติ.

ต่อมาวันหนึ่ง กาก็เอาจะงอยปาก
 จิกนัยน์ตาของข้างแตก ทั้งสองข้าง.
 แผลงวันก็หยอดไขข้างใส. ข้างนั้นถูก
 หนอนไซเจ็บปวดมากและกระหายน้ำ จึง
 เทียวหาน้ำดื่ม. ในตอนนั้นกบก็ไปร้องอยู่
 บนยอดเขา. ข้างก็ขึ้นเขาโดยเข้าใจว่า
 "ที่นั่นคงมีน้ำดื่ม". ขณะนั้นกบก็กลับลง
 มาอยู่ในเหว แล้วร้องขึ้น. ข้างก็ตรงลง
 มายังเหวโดยเข้าใจว่า "คงจะมีน้ำดื่ม"
 จึงกลิ้งตกลงมาที่เชิงเขาตาย. นางนกไส้
 รู้ว่าข้างนั้นตายแล้ว ก็ดีอกดีใจว่า "เรา
 ได้แก้แค้นศัตรูสำเร็จ". จึงขึ้นไปเดิน
 เหยียบบ่อบนตัวข้างนั้น แล้วก็ไปตาม
 ยถากกรรม.

พระศาสดาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย
 ขึ้นชื่อว่า เสรแล้วไม่ควรทำกับใคร ๆ
 ทั้งนั้น แม้แต่ข้างที่มีกำลังมากมายอย่างนี้
 สัตว์ทั้งสี่ยังรวมหัวกันทำให้ถึงตายได้"
 ครั้นแล้วจึงตรัสอภิธรรมพุทธคานี้ว่า

^๑ ก. ปวณฺณตฺวา., ฉ. ปรีคพิตฺวา.

๔๓. “กาถญจ ปสฺส ลฎกีกํ
 มณฺชุกํ นิลมกฺขิกํ
 เอเต นาคํ อฆาเตสฺสุ
 ปสฺส เวรสุส เวรินํ
 ตสฺมา हि เวรํ น กยิราถ
 อปฺปิเยนปิ เกนจี”ติ.

๔๓. “จงดูกา นางนกลั้ กบ และ
 แมลงวันหัวเขียว สัตว์ทั้งสี่นี้ยังฆ่า
 ช้างได้ จงดูเวรของผู้จองเวร (ไว้
 เป็นเยี่ยงอย่าง) เพราะฉะนั้นแล
 จึงไม่ควรก่อเวรกับใครๆ ที่ไม่ชอบ
 กัน” ดังนี้.

อิมํ อภิสมฺพทุทธคานํ วตุวา ชาตกํ
 สโมธาเนสิ.

แล้วประชุมชาดก.

ตตฺถ ปสฺสชาติ อนิยามิตาลปนเมตํ.
 ภิกฺขุ ปน สนฺธาย วุตฺตตฺตา “ปสฺสถ
 ภิกฺขเว”ติ วุตฺตํ โหติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ดูเถิด
 นี้เป็นคำร้องเรียกที่ไม่ได้เจาะจงตัว. แต่
 เพราะพระพุทธองค์ตรัสมุ่งถึงภิกษุทั้งหลาย
 จึงอธิบายได้ว่า “ดูเถิดภิกษุทั้งหลาย”.

เอเตติ เอเต จตฺตารโ เอกโต หุตฺวา.
 อฆาเตสนฺติ ตํ วรฺีสุ.

คำว่า สัตว์เหล่านี้ หมายความว่า สัตว์
 ทั้งสี่นี้รวมหัวกัน. คำว่า ได้ฆ่า คือฆ่า
 ช้างนั้นได้.

ปสฺส เวรสุส เวรินฺนติ ปสฺสถ เวริกานํ
 เวรสุส คตินฺติ อตฺถ. ตทา
 เอกจาริหตฺถิ เทวทตฺโต อโหสิ ยฺยตฺติ
 ปน อหเมวาติ.

คำว่า จงดูเวรของผู้จองเวร หมายความว่า
 จงดูความเป็นไปแห่งเวรของผู้จองเวร
 ทั้งหลาย. ช้างโตนในครั้งนั้นกลับชาติมา
 เป็นพระเทวทัต ส่วนช้างจำไซลงกลับชาติ
 มาเป็นเร่าตถาคตแล.

ลฎกีกชาตกวรรณนา สตฺตมา.

พรรณนาลฎกีกชาดก ที่ ๗ จบ.

๘. จุลลธมฺมปาลชาตก°
(๓๕๘)

๔๔. "อหเมว ทูสียา ฎฺหนตา
    รณฺโณ มหาปตาปสฺส
    เอตํ มุญฺจตุ ธมฺมปาลํ
    หตฺถเม เทว เชนฺทหิ.^๒

๔๕. อหเมว ทูสียา ฎฺหนตา
    รณฺโณ มหาปตาปสฺส
    เอตํ มุญฺจตุ ธมฺมปาลํ
    ปาเท เม เทว เชนฺทหิ.

๔๖. อหเมว ทูสียา ฎฺหนตา
    รณฺโณ มหาปตาปสฺส
    เอตํ มุญฺจตุ ธมฺมปาลํ
    สีลํ เม เทว เชนฺทหิ.

๘. จุลลธมฺมปาลชาตก
(๓๕๘)

๔๔. "หม่อมฉันเท่านั้นมีโทษเป็นผู้กำจัด
    ความเจริญ ของพระเจ้ามหา-
    ปตาปะ ขอพระองค์จงปล่อย
    ธัมมปาลกุนารนั้นเสียเถิด ข้าแต่
    พระองค์ผู้สมมติเทพ ขอพระองค์
    จงตัดพระหัตถ์ทั้งสอง ของ
    หม่อมฉันเสียเถิด.

๔๕. หม่อมฉันเท่านั้นมีโทษ เป็นผู้กำจัด
    ความเจริญ ของพระเจ้ามหา-
    ปตาปะ ขอพระองค์จงปล่อย
    ธัมมปาลกุนารนั้นเสียเถิด ข้าแต่
    พระองค์ผู้สมมติเทพ ขอพระองค์
    จงตัดพระบาททั้งสองข้าง ของ
    หม่อมฉันเสียเถิด.

๔๖. หม่อมฉันเท่านั้นมีโทษ เป็นผู้กำจัด
    ความเจริญ ของพระเจ้ามหา-
    ปตาปะ ขอพระองค์จงปล่อย
    ธัมมปาลกุนารนั้นเสียเถิด ข้าแต่

^๑ จ. จุฬธมฺมปาลชาตก.

^๒ จ. เชนฺทหิ, เอวมุปริปี.

๔๗. นห^๑ นุณิมสุส รณโณ
 มิตตามจจา จ วิชฺชเร
 สุหทา เย น วทนฺติ ราชานํ
 มา สมตยิ โอรสํ ปุตฺตํ.

๔๘. นห^๑ นุณิมสุส รณโณ
 มิตฺตา ภาตี จ วิชฺชเร
 สุหทา เย น วทนฺติ ราชานํ
 มา สมตยิ อตฺรชํ ปุตฺตํ.

๔๙. จนุทฺทสาธานุสฺสิตฺตา พาหา
 ฉิษฺชนฺติ ธมฺมपालสุส
 ทายาทสุส ปจฺพยา
 ปาณา เม เทว รุชฺฌนฺติ"ติ.

พระองค์ผู้สมมติเทพ ขอพระองค์
 จงตัดศีรษะของหม่อมฉันเสียเถิด.

๔๗. ชนเหล่าใด ซึ่งมีใจดีไม่ได้ทูล
 ทักทวนพระราชาว่า ขอพระองค์
 อย่าได้ทรงให้ประหารพระราชบุตร
 ซึ่งเกิดแต่พระอูระเสีย ชนเหล่านั้น
 ผู้เป็นมิตร และอำมาตย์ของพระ
 ราชานี้ไม่มีแน่.

๔๘. ชนเหล่าใด ซึ่งมีใจดี ไม่กราบทูล
 ทักทวนพระราชาว่า ขอพระองค์
 อย่าได้ให้ประหารพระราชโอรส อัน
 เกิดแต่พระอูระเสีย ชนเหล่านั้นผู้
 เป็นมิตร และญาติของพระราชานี้
 ไม่มีแน่.

๔๙. ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ แขน
 ทั้งสองของพระธัมมपालกุมาร ผู้
 เป็นรัชทายาทในแผ่นดิน ซึ่งเคย
 ลูบไล้ด้วยแก่นจันทร์แดง มาขาด
 ไป ชีวิตของหม่อมฉันคงจะดับไป
 ด้วย".

จุลลัทธิมมपालชาดก อฎุจม์.

จุลลัทธิมมपालชาดก ที่ ๘.

^๑ น. น. ทิ. เอมุปฺริย.

๘. จุลลธัมมपालชาตกถา

(๓๕๘)

อหเมว ทูลียา ฎนหตาติ อิทํ
 สตุถา เวฬุวัน เวฬุวันโต เทวทตฺตสฺส
 วธาย ปริสกุณํ อารพฺภ กเถสิ.

อญฺเณสุ ชาตเกสุ เทวทตฺโต
 โพิสฺตตฺสฺส ตาสมตฺตมฺปิ กาคู นาสกุขิ.
 อิมสฺมี ปน จุลลธัมมपालชาตเก
 โพิสฺตตฺสฺส สตฺตมาสิกกาเล หตฺถปาเท
 จ สีสญฺจ ฉินฺหาเปตฺวา อสิมัลกํ
 นาม กาทฺเรสิ. ททฺทฺรชาตเก คีวํ
 วตฺเตตฺวา^๑ มาเรตฺวา อุทฺธเน มํสิ
 ปจิตฺวา ชาทิ.

ขนฺติวาทิชาตเก ทฺวีหิปี กสาหิ
 ปหารสฺสเสหิ ตาฟ้าเปตฺวา หตฺถปาเท
 จ กณฺณนาสญฺจ ฉินฺหาเปตฺวา ชฎาสฺสุ
 คเหตุวา กทฺตฺมาเปตฺวา อุตฺตทานกํ

๘. พรรณนาจุลลธัมมपालชาดก

(๓๕๘)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระ
 วิหารเวฬุวัน ทรงปรารภความพยายาม
 ในการฆ่า (พระองค์) ของพระเทวทัต
 ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า หม่อมฉัน
 เท่านั้นมีโทษขจัดความเจริญ ดังนี้
 เป็นต้น.

ในชาดกเรื่องอื่น พระเทวทัตไม่
 สามารถทำพระโพิสฺตวให้มีอาการสักว่า
 สะดุ้งตกพระทัยได้. แต่ในจุลลธัมมपाल-
 ชาดกนี้ พระเทวทัตให้ตัดมือและเท้า
 และศีรษะของพระโพิสฺตว ในกาลที่พระ
 โพิสฺตวมีพระชนมายุได้ ๗ เดือนแล้ว
 ให้ทำกรรมกรรม ชื่อว่า อสิมัลกะ. ใน
 ททฺทฺรชาดก พระเทวทัตปิดคอให้ตาย
 แล้วปิ้งเนื้อที่เตาไฟเคี้ยวกินแล้ว.

ในขันติวาทิชาดกก็ดี พระเทวทัตให้
 เหยียนพระโพิสฺตวพันครั้ง ด้วยหวายคู่
 ให้ตัดมือ เท้า หู และจมูก จับที่
 มวยผมดึงกระชากมาให้นอนหงาย เอา

^๑ ฉ. คเหตุวา.

นิปชฺชาเปตฺวา อุเร ปาเทเน ปหริตฺวา
คโต. โภธิสฺสโต ตํทิวสญฺญเวย ชีวิตกฺขยํ
ปาปฺปณิ.

จุลลนฺนทิกฺชาตเกปิ มหาภิชาตเกปิ
มาราเปสิเยว. เอวเมเวส ทิสมรตฺตํ
วธาย ปริสกุกฺกนฺโต พุทฺธกาเล
ปริสกุกฺกตฺติเยว.

อถกทิวสํ ภิกฺขุ ธมฺมสภายํ กถํ
สมฺภูชาเปสฺสุ "อาวุโส เทวทตฺโต พุทฺธานํ
มารณตฺถเมว อุปายํ กโรติ 'สมฺมา-
สมฺพุทฺธํ มาราเปสฺสุสามิ'ติ ธนฺนคฺคหํ
ปโยเชสิ สิลํ ปวิชฺฌมิ นาทาสิริ
วิสชฺชาเปสิ"ติ.

สตุถา อาคนฺตฺวา "กาย นฺตฺถ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสิสนฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา
"อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "น ภิกฺขเว
อิทาเนว ปุพฺเพเปส มยฺหํ วธาย
ปริสกุกฺกเตว อิทานิ ปน ตาสมตฺตมฺปิ
กาตุํ น สกฺโกติ ปุพฺเพ มํ
ธมฺมपालกฺุมารกาเล อตฺตโน ปุตฺตํ

เท้ากระที่บที่อกแล้วไป. พระโพธิสัตว์
ถึงสิ้นชีวิตไป ในวันนั้นเอง.

ในจุลลันนทิกชาดกก็ดี ในมหาภิ-
ชาดกก็ดี พระเทวทัตทำให้พระ
โพธิสัตว์ตายแล้วเหมือนกัน. พระเทวทัตนี้
พยายามฆ่ามานานอย่างนี้ ด้วยประการ
ฉะนี้ ในครั้งพุทธกาลก็พยายาม
เหมือนกัน.

ครั้งวันหนึ่ง พวกภิกษุนั่งสนทนา
กันในธรรมสภาว่า "อาวุโสทั้งหลาย พระ
เทวทัตกระทำอุบายเพื่อจะปลงพระชนม์
พระพุทธรเจ้าให้ได้ ประกอบนายขมังธนู
กลิ้งศิลาและให้ปล่อยช้างนาฬาคีรี ก็ด้วย
หมายใจว่า 'จะให้พระสัมมาสัมพุทธรเจ้า
สิ้นพระชนม์'".

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ภิกษุ
ทั้งหลาย บัดนี้ท่านทั้งหลายนั่งประชุมกัน
ด้วยเรื่องอะไรเล่า" เมื่อพวกภิกษุกราบทูล
ว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า "ภิกษุ
ทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น
แม้ในชาติปางก่อน พระเทวทัตนี้ ก็
พยายามเพื่อจะฆ่าเราเหมือนกัน แต่ใน

สมานํ ชีวิตกุขยํ ปาเปตฺวา อสิมาลกํ
นาม กาเรสี"ติ วตฺวา อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ มหาปตาเป
นาม รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสตุโต ตสฺส
อคฺคมเหสียา จนฺทาย เทวียา กุจฺฉิมฺหิ
นิพฺพตฺติ. "ธมฺมปาโลติสฺส" นามํ กรีสฺสุ.
ตเมณํ สตฺตมาสิกกาเล มาตา
คนฺโฑทเกน นฺหาเปตฺวา อลงฺกริตฺวา
กีฬายมานา นิสฺสีทิ. ราชา ตสฺสา
วสนฺนุจํ อคฺมาสี. สภา ปุตฺตํ
กีฬายมานา สินเนน สมปฺปิตา
หุตฺวา ราชานํ ปสฺสิตฺวาปิ น อญฺจหิ.

โส จินฺเตสิ "อัยํ อิทาเนว ตาว ปุตฺตํ
นิสฺสาย มานํ กโรติ มํ กิสฺสมิณฺจ น
มณฺเฑติ ปุตฺเต ปน วทฺตมนฺเต มยิ
'มนฺุสฺโส'ติปิ น สณฺเฑณํ กรีสฺสติ

ชาตินี้เธอไม่อาจทำแม่เพียงให้เราสะดุ้งได้
ในชาติปางก่อนพระเทวทัตยังเราผู้เป็นบุตร
ของตนให้สิ้นชีวิตแล้ว ในกาลที่เราเป็น
ธัมมपालกุมาร ให้ทำกรรมกรรม ชื่อว่า
อสิมาลกะ" ดังนี้ แล้วทรงนำอดีตนิทาน
มาว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระราชาทรง
พระนามว่า มหาปตาปะ ครอบครอง
ราชสมบัติในพระนครพาราณสี พระ
โพิสส์ัตว์ทรงอุปบัติในพระครรภ์ของพระนาง
จันทาทเทวี พระอักรรมเหสีของท้าวเธอ.
พระประยูรญาติ ได้ขนานพระนามว่า
"ธัมมपाल". เวลาที่มีพระชนม์ได้ ๗ เดือน
พระมารดาให้พระกุมารนั้น สรงด้วย
น้ำหอม ประดับตกแต่งแล้ว นั่งเล่นอยู่.
พระราชาได้เสด็จไปสู่ที่ประทับของพระนาง.
พระนางให้พระราชโอรสเล่นอยู่เพียบพร้อม
ไปด้วยความรัก แม้ทอดพระเนตรเห็น
พระราชาแล้ว ก็ยังไม่ลูกรับเสด็จ.

พระเจ้ามหาปตาปะนั้น ทรงดำริว่า
"พระนางจันทาทเทวีนี้ เพราะอาศัยบุตรจึง
กระทำมานะตั้งแต่บัดนี้ทีเดียว เห็นเรา
ไม่สำคัญในเหตุไร ๆ ก็เมื่อบุตรเจริญวัย

อิทาเนว ฆาเตสฺสามิ"ติ. โส นินฺวตฺติตฺวา
 คนฺตุว ราชาสเน นิสฺสีทิตฺวา "อตฺตโน
 วิธานเน อาคจฺจตุ"ติ โจรฆาตกั
 ปกุโกสาเปสิ. โส กาสาววตฺตุนินฺวตฺโต
 รตฺตมาลาธโร ผรสุ อังเส จเปตฺวา
 อุปธานสมฺภิกั หตฺตปาทจปนทณฺฑกั
 อาทาย อาคนฺตุว ราชานั วนฺทิตฺวา
 "กั กโรมิ เทวา"ติ อญฺจาสิ.

"เทเวีย สิริคพุกั ปวิสิตฺวา ธมฺมปาลั
 อานะหิ"ติ. เทเวปี รมฺโถ กุชฺฌิตฺวา
 นินฺวตฺตภาวึ ฌตฺวา โพิธิสตฺตึ อูเร
 นิปชฺชาเปตฺวา โรทมานา นิสฺสีทิ.

โจรฆาตโก คนฺตุว ตั ปิฏฺฐิจยา
 หตฺตณ ปหริตฺวา หตฺตโต กุมารั
 อจฺฉินฺทิตฺวา อาทาย รมฺโถ สนฺติกั
 อาคนฺตุว "กั กโรมิ เทวา"ติ อาห.
 ราชา เอกั ผลกั อานฺธาเปตฺวา ปุโรโต
 นิกุชฺปาเปตฺวา "อิธ นั นิปชฺชาเปหิ"ติ

ขึ้น นางคงจักไม่ทำความสำคัญในเรา ว่า
 'เป็นมนุษย์' เสียก็ได้ เราจักให้ฆ่าบุตร
 เสียตั้งแต่บัดนี้ทีเดียว". ท้าวเธอเสด็จกลับ
 ไปประทับนั่งบนราชอาสน์ รับสั่งให้เรียก
 เพชฌฆาตมาเฝ้า ตรัสว่า "เพชฌฆาต
 จงมาตามนัดของตน". เพชฌฆาตนั้น
 นุ่งผ้าข้อมน้ำฝาด ทัดดอกไม้แดง ป่า
 แแบขวาน ถือเชียงสำหรับวางมือและเท้า
 อันเป็นลี้มรอง มาถวายบังคมพระราชา
 กราบทูลว่า "ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์
 จะทำอะไร" ได้ยืนอยู่แล้ว.

พระราชารับสั่งว่า "เจ้าจงเข้าไปสู่ห้อง
 อันมีสิริของพระเทวีแล้วนำธัมมपालกุมาร
 มา". ฝ่ายพระเทวีทราบข่าวพระราชา
 ทรงกริ้วเสด็จกลับไป จึงให้พระโพธิสัตว์
 บรรทมแนบพระอุระ ประทับนั่งกันแสง
 อยู่แล้ว.

เพชฌฆาตไปแล้ว เขามีมือตีพระเทวีที่
 เบื้องพระปฤษฎางค์ แล้วแย่งชิงเอาพระ
 กุมารจากพระหัตถ์ พามาสู่สำนักของ
 พระราชา กราบทูลว่า "ข้าพระองค์จะทำ
 อย่างไร พระเจ้าข้า". พระราชารับสั่งให้
 นำกระดานแผ่นหนึ่งมา ให้ทอดไว้ข้างหน้า

อาห. โส ตเถว อกาสิ.

จนุทาเทวี ปุตตสฺส ปจฺจโตว
 ปริเทวมานา อาคจฺฉิ. ปุณ โจรฆาตโก
 "กั กโรมิ เทวา"ติ อาห. "ธมฺมปาลสฺส
 หตฺถे ฉินฺหา"ติ. จนุทาเทวี "มหाराช
 มม ปุตฺโต สตฺตมาสิโก พาลโก น
 กิณฺจึ ชานาติ นตฺถตสฺส โทโส โทโส
 ปน มหนฺโตปิ^๑ มยิ ภเวยฺย ตสฺมา
 มยฺหิ หตฺถे ฉินฺหาเปหิ"ติ อิมมตฺถิ
 ปกาเสนฺตี ปจฺมํ คาถมาห

๔๔. "อหเมว ทูสิยา ภูนหตา
 รวุโธ มหาปตาปสฺส
 เอตํ มุญฺจตุ ธมฺมปาลํ
 หตฺถे เม เทว เณทหิ"ติ.

ตรัสว่า "เจ้าจงให้เด็กนั้นนอนบนแผ่นดิน
 กระดานนี้". เพชฌฆาตนั้นได้ทำตาม
 รับสั่งแล้ว.

พระนางจันทาเทวีคร่ำครวญติดตาม
 มาข้างหลังบุตร. เพชฌฆาตก็กราบทูลว่า
 "ข้าพระองค์ทำอะไรอีก พระเจ้าข้า".
 พระราชารับสั่งว่า "จงตัดมือทั้งสองของ
 ธัมมปาลกุมารเสีย". พระนางจันทาเทวี
 อ้อนวอนว่า "ข้าแต่ महाराช โอรสของ
 หม่อมฉันเพียงจะมีอายุได้ ๗ เดือน ยังเป็น
 เด็กน้ก ยังไม่รู้อะไร ๆ โทษของราชบุตร
 นั้นไม่มี แต่เป็นโทษของหม่อมฉันอย่าง
 มหันต์ เพราะเหตุนั้น ขอพระองค์จง
 รับสั่งให้ตัดมือทั้งสองของหม่อมฉันเสีย
 เถิด" เมื่อจะทรงประกาศเนื้อความนี้
 จึงตรัสคาถาที่ ๑ ว่า

๔๔. "หม่อมฉันเท่านั้นที่มีโทษ เป็นผู้ขจัด
 ความเจริญ ของพระเจ้ามหา-
 ปตาปะ ขอพระองค์จงปล่อย
 ธรรมปาลกุมารนั้นเสียเถิด ข้าแต่
 พระองค์ผู้สมมติเทพ ขอพระองค์

^๑ ฉ. โหนฺโต.

จงตัดพระหัตถ์ทั้งสอง
ของ
หม่อมฉันเสียเถิด”.

ตตถ ทูลียาติ ทูลิกา ตุมเห
ทิสฺวา อนุญจหมานา โทสการิกาติ
อตฺโต.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **มีโทษ**
ความว่า หม่อมฉันเป็นผู้มีโทษ คือเห็น
พระองค์แล้วไม่ลูกรับเสด็จ จึงจัดว่าเป็น
ผู้กระทำผิด.

ทูลิกาติปิ ปาโจ. อยเมว อตฺโต.
ภูนหตาติ หตภูนา หตฺวทุตฺตี อตฺโต.
รณฺโณติ อิทํ ทูลียาติ ปเทน
โยเชตพฺพํ.

พระบาลีว่า ทูลิกา ดังนี้ก็มี. ความก็
อย่างนี้เหมือนกัน. คำว่า **ขจัดความเจริญ**
ความว่า ขจัดความเจริญคือมีความเจริญ
อันขจัดแล้ว. คำว่า **รณโณ** นี้ ฟัง
ประกอบเข้าด้วยกันกับบทว่า ทูลียา.

อหํ รณฺโณ มหาปตาปสุส อปราธ-
การิกา นายํ กุมารโ ตสฺมา นรปราชํ
เอตํ พาลกํ มุญฺจตุ ฐมฺมปาลํ สเจ
หิ หตฺเถ เจทาเปตฺกามา โทสการิกาย
หตฺเถ เม เทว เจเทหิตฺติ อยเมตฺถ
อตฺโต.

ในข้อนี้มีอธิบายดังนี้ว่า หม่อมฉันเป็นผู้
ทำผิดต่อพระเจ้ามหาปตาปะ หาใช่พระ
กุมารนี้ไม่ เพราะฉะนั้น ขอพระองค์จง
ปล่อยพระธัมมपालกุมาร ซึ่งไม่มีความผิด
ยังเยาว์วัยนั้นเถิด ก็ถ้าพระองค์จะทรงมี
พระประสงค์ให้ตัดพระหัตถ์ทั้งสองแล้วไซ้
ขอจงให้ตัดมือทั้งสองของหม่อมฉันผู้ทำผิด
เถิด.

ราชา โจรฆาตกํ โอลิเกสิ. “กึ
กรมิ เทวา”ติ. “ปปญฺจํ อกตฺวา
หตฺเถ ฉินฺหา”ติ.

พระราชาทรงฆ่าเลื่องดูเพศฆาต.
เพศฆาตทูลถามว่า “ข้าพระองค์จะทำ
อย่างไรอีก พระเจ้าข้า”. พระราชาตรัส

ตสมึ ขณเ จโรฆมาตโก ติชิณมรสสุ
 คเหตุวา กุมารสุส ตรุณวีสกลีเร วีย
 เทว หตุเถ ฉินุทิ. โส ทวีสุ หตุเถสุ
 ฉินุทียมาเนสุ เนว โรหติ น ปริเทวติ.
 ขนุติญจ เมตตญจ ปุเรจาริกิ กตุวา
 อธิวาเสสิ. จนุทา ปน เทวี จนนหตุถ-
 โภฏียิ คเหตุวา อุจจุเก กตุวา
 โลहितลิตตา ปริเทวมานา วิจริ. ปุน
 โจรฆมาตโก "กิ กโรมิ เทวา"ติ ปุจฉิ.
 "เทวปี ปาเท ฉินุทา"ติ. ติ สุตวา
 จนุทาเทวี ทุตียิ คากมาห

๔๕. "อหเมว ทูลียา ฎนหตา
 ริญโณ มหาปตาปสุส
 เอติ มุญจตุ ธมมปาลิ
 ปาเท เม เทว เจทนี"ติ.

ว่า "ท่านจงอย่าทำการชักช้าอยู่เลย จง
 ตัดมือทั้งสองของพระกุมารเสียเถิด".

ขณะนั้น เพชฌฆาตก็จับขวานอันคมกริบ
 ตัดพระหัตถ์ทั้งสองข้างของพระกุมารราว
 กะว่าตัดหน่อไม้อ่อน. พระกุมารนั้นเมื่อ
 พระหัตถ์ทั้งสองข้างถูกตัด ไม่ร้องให้รำไร
 ปริเทวนาการเลย. กระทำขันติและ
 เมตตาให้เป็นเบื้องหน้าอดกลั้นแล้ว. ส่วน
 พระนางจันทาทะวีถือเอาปลายพระหัตถ์ที่
 ขาดแล้วใส่ไว้ในปาก ตัวเบือนไปด้วยโลหิต
 เทียวทรงกันแสงปริเทวนาการ. เพชฌฆาต
 ทูลถามอีกว่า "ข้าพระองค์จะทำอะไรอีก
 พระเจ้าข้า". พระราชาตรัสว่า "ท่านจง
 ตัดเท้าแม่ทั้งสองข้าง". พระนางจันทาทะวี
 ได้สดับพระดำรัสนั้นแล้ว ตรัสคาถาที่ ๒
 ว่า

๔๕. "หม่อมฉันเท่านั้นมีโทษ เป็นผู้กำจัด
 ความเจริญ ของพระเจ้ามหา-
 ปตาปะ ขอพระองค์จงปล่อย
 ธรรมปาลกุมารนั้นเสียเถิด ข้าแต่
 พระองค์ผู้สมมติเทพ ขอพระองค์
 จงตัดพระบาททั้งสองข้าง ของ
 หม่อมฉันเสียเถิด" ดังนี้.

ตตถ อธิปฺปาโย ปุริมนเยเนว
เวทิตพฺโพ.

ราชาปิ ปุณ โจรฆาตกั
อาณาเปสิ. โส อุโภปิ ปาเท ฉินฺทึ.
จฺนุทาเทวี ปาทโกฏิกั คเหตุวา อุจฺจุงเก
กตฺวา โลहितลิตฺตฺตา ปรีเทวมาณา "สามิ
มหาปตาป นนฺ ตฺเมหฺนิ ฉินฺนหตฺถปาทา
นาม ทารกา มาตรา ไปเสตพฺพา
โหนติ อหิ ภาตี กตฺวา มม ปุตฺตํ
ไปเสสฺสามิ เทหิ เม เอตฺนฺ"ติ อาห.
โจรฆาตโก "กึ เทว กตา ราชาณา
นิฏฺฐิตํ มม กิจฺจนฺ"ติ ปุจฺฉิ. "น ตาว
นิฏฺฐิตนฺ"ติ. "อถ กึ กโรมิ"ติ.

"สีสมสฺส ฉินฺทา"ติ. ตโต จฺนุทาเทวี
ตติยํ คาถมาห

อธิบายในคานานัน พิงทราบ
ตามนัยก่อนนั้นแหละ.

ฝ่ายพระราช ทรงแบ้คับนาย
เพชฌฆาตซ้ำอีก. นายเพชฌฆาตนั้นตัด
พระบาททั้งสอง. พระนางจันทาเทวีเก็บ
เอาปลายพระบาทห่อพกไว้ พระสรีระ
เปื้อนด้วยพระโลหิต คร่ำครวญอยู่
กราบทูลว่า "ข้าแต่พระองค์มหาปตาปะ
พระราชสวามี ธรรมดาว่าทารกที่พระองค์
รับสั่งให้ตัดมือและเท้าแล้ว เป็นผู้อัน
มารดาจะพึงเลี้ยงดูมิใช่หรือ หม่อมฉัน
จักทำงานรับจ้างเลี้ยงบุตรของหม่อมฉัน
ขอพระองค์จงพระราชทานธัมมपालกุมารนั้น
แก่หม่อมฉันเถิด". นายเพชฌฆาตทูลถาม
อีกว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ พระ
ราชอาณาข้าพระองค์กระทำแล้ว กิจของ
ข้าพระองค์สำเร็จแล้วหรือ". พระราชา
ตรัสว่า "ยังไม่สำเร็จก่อน". นาย
เพชฌฆาตก็ทูลถามว่า "เมื่อเป็นเช่นนั้น
ข้าพระองค์จะทำอย่างไร".

พระราชตรัสว่า "ท่านจงตัดศีรษะของ
พระกุมารนั้นเสีย". ขณะนั้นพระนาง
จันทาเทวีกราบทูลคานาที่ ๓ ว่า

๔๖. "อหเมว ทูสียา ฎนหตา
 รมฺโณ มหาปตาปสฺส
 เอตฺ มุญฺจตุ ธมฺมปาลํ
 สีสํ เม เทว เจทธี"ติ.

วตฺวา จ ปน สีสํ อุปเนสิ.

ปุณ โจรฆาตโก "กึ กโรมิ
 เทวา"ติ ปุจฺฉิ. "สีสมสฺส ฉินฺทา"ติ.
 โส สีสํ ฉินฺทิตฺวา "กตา เทว
 ราชาณา"ติ ปุจฺฉิ.

"น ตาว กตา"ติ. "อถ กึ กโรมิ
 เทวา"ติ. "อสิตฺตฺนฺเทน ตํ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา
 อสิมัลกํ นาม กโรหิ"ติ. โส ตสฺส
 กเลวริ อากาเส จิปิตฺวา ตํ อสิตฺตฺนฺเทน
 สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา อสิมัลกํ นาม กตฺวา
 มหาตเล วิปฺปกิริ. จนฺทาเทวี
 โพิธิตฺตฺตสฺส มํเส อุจฺจฺงเก กตฺวา
 มหาตเล โรทมานา ปริเทวมานา อีมา

๔๖. "หม่อมฉันเท่านั้นมีโทษ เป็นผู้กำจัด
 ความเจริญ ของพระเจ้ามหา-
 ปตาปะ ขอพระองค์จงปล่อย
 ธรรมपालกุมารนั้น ข้าแต่พระองค์
 ผู้สมมติเทพ ขอพระองค์จงตัด
 ศีรษะของหม่อมฉันเสียเถิด" ดังนี้.

ก็แหละพระนางจันทาทะวี ครั้นกราบทูล
 แล้ว ก็ทรงน้อมพระเศียรเข้าไป.

เพชฌฆาตทูลถามพระราชาอีกว่า
 "ขอเดชะ ข้าพระองค์จะทำอย่างไร".
 พระราชารับสั่งว่า "เจ้าจงตัดศีรษะของ
 พระกุมารนั้นเสีย". เพชฌฆาตนั้นตัด
 พระเศียรของพระกุมารนั้น แล้วทูลถาม
 อีกว่า "พระราชอาณา ข้าพระพุทธเจ้า
 ทำเสร็จแล้วหรือ".

พระราชาตรัสว่า "ยังทำไม่เสร็จก่อน".
 เพชฌฆาตจึงทูลถามอีกว่า "เมื่อเป็น
 เช่นนี้ ข้าพระพุทธเจ้าจะทำอย่างไร
 พะยะคะ". พระราชาตรัสว่า "เจ้าจงทำ
 กรรมกรรม ชื่อว่าอสิมัลกกระับกุมารนั้น
 ด้วยปลายดาบ". เพชฌฆาตนั้นโยน
 กเลวระวางของพระกุมารนั้น ขึ้นไปใน
 อากาศ รับพระกุมารนั้นด้วยปลายดาบ

คาถา อภาสิ

ทำกรรมกรรมที่ออกสิมาลกะ ให้มังสะ
กระจัดกระจายบนท้องพระโรง. พระนาง
จันทาทะเวีเก็บเอามังสะของพระโพธิสัตว์
ห่อปกไว้ ทรงกันแสงปริเทวนาการอยู่ใน
ท้องพระโรง ได้ตรัสคาถาเหล่านี้ว่า

๕๗. “นห นูนิมสุส รญโถ
มิตตามจุจา จ วิชฺชเร
สุหทา เย น วทนฺติ ราชานํ
มา สมฺตยิ โอรสํ ปุตฺตํ.

๕๗. “ชนเหล่าใด ซึ่งมีใจดีไม่ได้ทูล
ทัดทานพระราชาว่า ขอพระองค์
อย่าได้ทรงให้ประหารพระราชบุตร
ซึ่งเกิดแต่พระอูระเสี้ย ชนเหล่านั้น
ผู้เป็นมิตร และอำมาตย์ของพระ
ราชานี้ไม่มีแน่.

๕๘. นห นูนิมสุส รญโถ
มิตตา ภาตี จ วิชฺชเร
สุหทา เย น วทนฺติ ราชานํ
มา สมฺตยิ อตรขํ ปุตฺตํ.

๕๘. ชนเหล่าใด ซึ่งมีใจดี ไม่กราบทูล
ทัดทานพระราชาว่า ขอพระองค์
อย่าได้ให้ประหารพระราชโอรส อัน
เกิดแต่พระอูระเสี้ย ชนเหล่านั้นผู้
เป็นมิตร และญาติของพระราชานี้
ไม่มีแน่”.

ตตฺถ มิตฺตามจุจา จ วิชฺชเรติ
นูน อิมสุส รญโถ ทฬฺหฺมิตฺตา วา
สพฺพกิจฺเจสุ สหภาวิโน อมจุจา วา
มฺหฺนทฺยตาย สุหทา วา เกจิ น
วิชฺชนฺติ.

ในคำเหล่านั้น คำว่า มิตรและ
อำมาตย์ไม่มี ความว่า มิตรผู้สนิทสนม
แน่นแฟ้น หรืออำมาตย์ผู้เป็นพระสหาย
ซึ่งมีส่วนร่วมในพระสัพพราชากิจ หรือ
บุคคลบางพวกที่ชื่อว่าใจดี เพราะมีหทัย
อ่อนโยนของพระราชานี้ ย่อมไม่มีแน่.

เย น วทนต์ติ เย อธุนา อาคนตุวา
 อตฺตโน ปิยปฺตติ มา สมตยீติ น
 วทนต์ติ อิมิ ราชานิ ปฏิสเสเนติ เต
 นตฺถิเยวาติ มณฺณามิ. ทุตฺติยคาถาย
 ฅาตีติ ฅาตกา.

อิมา ปน เทว คาถา วตุวา
 จนฺทาเทวี อุโกหิ หตฺถเอหิ หทยมฺส
 ฅารยมาณา ตติยิ ฅาถมาห

๔๙. "จฺนฺทนสฺวารานฺลิตฺตฺตา พาหา
 ฉิซฺซนฺตติ ฅมฺมปาลสฺส
 ทายาทสฺส ปจฺพฺยา
 ปาณา เม เทว รุชฺฅนฺตติ"^๑

ตตฺถ ทายาทสฺส ปจฺพฺยาติ
 ปิตฺสฺนตฺตกาเย จาตฺรฺนตฺตาย ปจฺวิยา
 ทายาทสฺส โลหิตจฺนฺทนสฺวารานฺลิตฺตฺตา
 หตฺถา ฉิซฺซนฺตติ ปาทา ฉิซฺซนฺตติ สีส

คำว่า **ชนเหล่าใด ไม่กราบทูลตัดทอน**
 ความว่า **ชนเหล่าใด** พวกนั้น**เมื่อ** **นี้**
ไม่กราบทูล คือห้ามพระราชานี้ว่า ขอ
 พระองค์อย่าได้ทรงให้ประหารพระราชบุตร
 ผู้เป็นที่รักของพระองค์เสีย **ชนเหล่านั้น**
 หม่อมฉันสำคัญว่าไม่มีแน่. ในคาถาที่ ๒
 คำว่า **ญาติ** ได้แก่ พระประยูรญาติ
 ทั้งหลาย.

ก็พระนางจันทาเทวี ครั้นตรัส ๒
 คาถาเหล่านี้แล้ว ประคองเนื้อหทัยไว้ด้วย
 พระหัตถ์ทั้งสอง ตรัสพระคาถาที่ ๓ ว่า

๔๙. "ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ แขน
 ทั้งสองของพระธัมมपालกุมาร ผู้
 เป็นรัชทายาทในแผ่นดิน ซึ่งเคย
 ลูบไล้ด้วยแก่นจันทร์แดง มาขาด
 ไป ชีวิตของหม่อมฉันคงจะดับไป
 ด้วย".

ในคำเหล่านั้น คำว่า **ผู้เป็น**
รัชทายาทในแผ่นดิน ความว่า
 พระนางตรัสบ่นเพื่อรำพันอยู่อย่างนี้มีว่า
 มือเท้า และศีรษะของพระธัมมपालกุมาร

^๑ ก. นิจฺจณฺตติ.

ฉิษชติ อสิมาลโกปิ กโต ตว วัง^๑
 อจฺฉินฺทิตฺวา คโตสิทานิติ เหวมาทีนิ
 วิปฺปลปนฺตา เหวมาห.

ผู้เป็นรัชทายาทในแผ่นดิน อันมี
 สมุทรรสาครทั้ง ๔ เป็นขอบเขต ซึ่งเป็น
 ราชสมบัติของพระบิดามาขาดไปเสีย
 แม้กรรมกรรมชื่ออสิมาลกะ พระองค์
 ก็กระทำแล้ว บัดนี้พระองค์มาตัดราชวงศ์
 ของพระองค์ไปเสีย ดังนี้ เป็นต้น.

ป่านา เม เทว รุชฺฌตีติ เทว
 มยฺหํ อิมํ โสภํ ธาเรตุ อสฺสโกณฺฑิตฺยาว
 ชีวิตํ นิรุชฺฌตีติ.

คำว่า ชีวิตของหม่อมฉันคงจะ
 ดับไปด้วย ความว่า ข้าแต่พระองค์
 ผู้สมมติเทพ เมื่อหม่อมฉันไม่สามารถจะ
 อดกลั้นความโศกนี้ไว้ได้ ชีวิตของ
 หม่อมฉันคงดับไป.

ตสฺสา เอวํ ปริเทวมานาย เอวํ
 ทยฺหมานํ เวพฺุ วิย^๒ หทยํ ผลิ. สว
 ตตฺถเวว ชีวิตกฺขยํ ปตฺตา. ราชานิ
 ปลฺลลฺงเก ชาตุํ อสฺสโกณฺฑิตฺโต มหาตเล
 ปติ. ปทรรตลํ ทฺวิธา ภิชฺชิตฺวา โส ตโตปิ
 ภูมียํ ปติ. ตโต จตฺตุนฺหุตาทิกทฺวิโยชน-
 สตสฺสพฺพหลาปิ สมฺนปจฺวี ตสฺสาคุณํ
 ธาเรตุํ อสฺสโกณฺฑิตํ ภิชฺชิตฺวา วิวรมทาสิ.
 อวีจิตฺโต ชาลา อญฺจาย กุลทตฺติเยน
 กมฺพเลน ปริกฺขิปนฺตา วิย ตํ คเหตุวา

เมื่อพระนางจันทาทะเววั้น ทรง
 ปริเทวนาการอยู่อย่างนี้ ดวงหทัยซึ่งถูก
 ความโศกาดูรเผาไหม้อยู่อย่างนี้ ก็ได้
 แดกทำลาย ดุจไม้ไผ่ที่ถูกบุคคลผ่าอยู่
 ฉะนั้น. พระนางได้สิ้นพระชนม์ในที่นั้น
 นั่นเอง. แม้พระราชาเมื่อไม่อาจจะดำรง
 พระองค์อยู่บนบัลลังก์ได้ ก็ล้มลงบนท้อง
 พระโรง. พื้นอันเรียบสนิทก็แยกออกเป็น
 สองภาค. ท้าวเธอตกลงจากที่นั่นถึงพื้น
 แผ่นดิน. ลำดับนั้น พื้นแผ่นดินถึงจะ

^๑ โป. สิล.

^๒ ฉ. ทยฺหมานเน เวพฺุวเน เวพฺุ วิย.

อวีจิมฺหิ ชิปี. จนุทาย ๑ โภธิสตุตฺตส
๑ อมจฺจา สรีริกฺจฺจํ กรีสฺสุ.

สตฺถา อิมํ ฌมฺมเทสนํ อahrtiva
ชาตกํ สโมธานะสิ "ตทา ราชา
เทวทตฺโต อโหสิ จนุทาเทวี
มหาปชาปตีโคตมี ฌมฺมปาลกฺมาโร ปน
อหเมวา"ติ.

จุลฺลธมฺมปาลชาตกวรรณนา อฏฺฐมา.

หนาถึงสองแสนสี่หมื่นโยชน์ ก็ไม่อาจ
จะทรงโทษของท้าวเธอไว้ได้ จึงแตกออกเป็นช่อง. เปลวไฟตั้งขึ้นจากอเวจีมหานรก
ราวกะว่าคลุมด้วยผ้ากัมพลอันตระกุกให้
หอบเอาท้าวเธอซัดไปตกลงในอเวจีมหานรก.
อ้ามาตย์ทั้งหลาย ได้กระทำการถวาย
พระเพลิงพระสรีระของพระนางจันทาเทวี
และพระโพธิสัตว์.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า
"พระราชาในกาลครั้งนั้นกลับชาติมาเป็น
พระเทวทัต พระนางจันทาเทวีกลับชาติ
มาเป็นพระนางมหาปชาปตีโคตมี ส่วน
พระธัมมปาลกุมารกลับชาติมาเป็นเรา
ตถาคตแล".

พรรณนาจุลลธัมมปาลชาดก ที่ ๘ จบ.

๕๔. เอวํ สุทฺทก นนฺทสุสุ
สห สพฺเพหิ ภาตฺติ
ยถาหมชฺช นนฺทามิ
มุตฺตํ ทิสฺวา มหามิคฺนุ"ติ.
สุวณฺณมิคชาตกํ นวมํ.

๕๔. ท่านนายพราน วันนี้ดิฉันได้เห็น
ท่านพญานี้เอรอดตายแล้ว ยินดี
ฉันใด ขอให้ท่านรื่นเริงอยู่กับหมู่
ญาติทุกคนเช่นเดียวกัน ฉันนั้น".
สุวรรณมิคชาดก ที่ ๙.

๙. สวณณมิกษาดกวรรณนา
(๓๕๙)

วิภูกม เระ มหามิคาคติ อิทํ
สตุถา เขตวเน วิหรนุโต สวตฺถิยํ
เอกํ กุลธิตฺรํ อารพฺภ กถเอส.

สา กิร สวตฺถิยํ ทฺวินุํ
อคุตฺสวากานํ อปฺภุจกกุลสุตฺถ ธีตา
หุตฺวา สทฺธา ปสนฺนา พุทฺธมามกา
ธมฺมมามกา สงฺฆมามกา อจาร-
สมฺปนฺนา ปณฺชิตา ทานาธิปฺญญาภิรตา.
ตี อญฺญํ สวตฺถิยํเยว สมานชาติกํ
มิจฺฉาธิภูจิกกุลํ วาเรสิ. อถสุสา
มาตาปิตโร “อมุหากํ ธีตา สทฺธา
ปสนฺนา ตีณิ รตนานิ มมายติ
ทานาธิปฺญญาภิรตา ตฺมุเห มิจฺฉาธิภูจิกา
อิมิสฺสาปิ ยถารุจียา ทานํ วา ทาตุํ
ธมฺมํ วา โสตุํ วิหารํ วา คนฺตุํ สิลล์
วา รกฺขิตุํ อฺุโปสถกมฺมํ วา กาทุํ น
ทสฺสถ น มยํ ตฺมุหากํ เทม อตฺตนา
สทิสสา มิจฺฉาธิภูจิกกุลาว กุมาริกํ
คณฺหธา”ติ อาหํสุ.

๙. พระรณนาสุวรรณมิกษาดก
(๓๕๙)

พระศาสดา ประทับอยู่ที่วัดเชตวัน
ทรงปรารภถึงธิดาของตระกูล ในเมือง
สาวัตถีคนหนึ่ง จึงตรัสพระธรรมเทศนา
ว่า ดึงให้เต็มทีชี่ ท่านพญาเนื้อ ดังนี้
เป็นต้น.

เล่ากันว่า ธิดาของตระกูลผู้นี้เป็น
ธิดาของตระกูลโยมอุปัฏฐากของพระอัคร-
สาวกทั้งสองที่นครสาวัตถี เป็นหญิงที่มี
ศรัทธา มีความเลื่อมใส นับถือพระพุทธ
พระธรรม พระสงฆ์ เฉลียวฉลาด มี
มารยาทดีพร้อม และชอบทำบุญเป็นต้น
ว่า การให้ทาน. ตระกูลที่เป็นมิจฉาธิฐิ
(หมายถึงตระกูลที่มีได้นับถือพุทธศาสนา)
ตระกูลหนึ่ง ในนครสาวัตถีนั่นเอง ซึ่งมี
ศักดิ์เสมอกัน ได้มาสู่ขอเธอ. ลำดับนั้น
บิดามารดาของเธอได้พูดกับเขาว่า “ธิดา
ของเราเป็นหญิงที่มีศรัทธาเลื่อมใส นับถือ
พระรัตนตรัย และชอบทำบุญ เช่นการ
ให้ทาน พวกท่านเป็นมิจฉาธิฐิ คงไม่ให้
ธิดาของเราถวายทาน ฟังธรรม ไปวัด,
รักษาศีล หรือรักษากุโบสถศีลได้ตาม

เต เตหิ ปฏิกขิตฺตา "ตุมหากิ ธิตา
อมุหากิ ฆริ คนฺตุวา ยถาธิปฺปาเยน
สพฺพเมตฺติ กโรตุ น มยิ วาเรสุสาม
เทถ โน เอตฺนฺ"ติ วตุวา "เตนหิ
คณฺหา"ติ วตุตา ภาทฺทเกน นกฺขตฺเตน
มฺงฺคลิ กตุวา ติ อตฺตโน ฆริ อานยีสฺสุ.
สา วตุตาจารสมฺปนฺนา ปติเทวตา
อโหสิ. สสุสฺสสุสุรสามิกวตุตานิ กตาเนว
โหนติ.

สา เอกทิวสํ สามิกิ อาท
"อิจฺฉามหิ อยฺยปฺตุต อมุหากิ
กฺลฺปกตฺเตรานํ ทานํ ทาตฺนฺ"ติ. "สาธ
ภาทฺเท ยถาอชฺฌาสเยน เทหิ"ติ. สา
เถเร นิมนฺตาเปตฺวา มหนฺตํ สกฺกาโร
กตุวา ปณฺตีโกชนํ โภเชตฺวา เอกมฺนฺตํ

ชอบใจ เราไม่ให้แก่พวกท่าน ขอให้
ท่านไปรับหญิงสาวจากตระกูลมิจฉาธิฐิ
เช่นเดียวกับพวกท่านเถิด".

เมื่อถูกบิดามารดาของเธอปฏิเสธ เช่นนี้
พวกเขาจึงพูดว่า "ธิดาของพวกท่านอยู่
บ้านพวกเรา แล้วจะทำบุญทำทานอะไร
ก็ได้ทุกอย่าง ตามความต้องการ พวกเรา
ไม่ห้ามดอก ขอได้โปรดยกธิดาให้แก่
พวกเราเถิด" อันบิดามารดากล่าวว่า
"ถ้าอย่างนั้น จงรับเอาไป" ครั้นได้
ฤกษ์งามยามดี จึงได้จัดงานอวาหมงคล
แล้วรับตัวเจ้าสาวมายังบ้านของตน. เธอ
เป็นหญิงที่มีวัตรปฏิบัติ และมารยาท
ครบถ้วน ปฏิบัติสามีอย่างดีเยี่ยม
ประหนึ่งว่า สามีเป็นเทวดา. เธอทำทั้ง
วัตรปฏิบัติต่อบิดามารดาสามี และตัว
สามีเองอย่างครบถ้วน.

อยู่มาวันหนึ่ง นางพูดกับสามีว่า
"ฉันต้องการจะถวายทาน แก่พระเถระ
ประจำตระกูลของฉัน". สามีกล่าวว่า
"ดีแล้วนางผู้เจริญ ขอเธอจงถวายตาม
อภัยาศัย". นางจึงให้คนนิมนต์พระเถระ
ทั้งหลาย แล้วจัดเครื่องสักการะอย่าง

นิสีทาเปตฺวา "ภนฺเต อิมํ กุลํ
 มิจฺฉาทิฏฺฐิกํ อสฺสทฺธํ ตินฺนํ รตนานํ
 คุณฺโณ น ชานาติ สาธุ อยฺยา ยาว
 อิมํ กุลํ ตินฺนํ รตนานํ คุณฺโณ ชานาติ
 ตาว อิวฺว ภิกฺขุ คณฺหา"ติ อาห.
 เถรา อธิวาเสตฺวา ตตฺถ นิพทฺธํ
 ภูณฺชนฺติ. ปุณฺ สามีกํ อาห "อฺยฺยปฺตฺต
 เถรา อิวฺว นิพทฺธํ อาคจฺฉนฺติ กิการณา
 ตฺเมห น ปสฺสธา"ติ. "สาธุ
 ปสฺสสิสฺสามิ"ติ.

สา ปุณฺทิวเส เถรานํ ภตฺตกิจฺจ-
 ปริโยसानเ ตสฺส อารุเจสิ. โส
 อฺปสฺงกมิตฺวา เถเรหิ สทฺธิ ปฏิสฺนถารํ
 กตฺวา เอกมฺนุตํ นิสีทิ. อถสฺส
 ฐมฺมเสนาปติ ฐมฺมกถํ กเถสิ. โส
 เถรสฺส ฐมฺมกถาย เจว อิริยาปเถสุ
 จ ปสฺสีทิตฺวา ตโต ปฏฺจาย เถรานํ
 อาสนํ ปณฺญาเปสิ ปานียํ ปริสฺสาเวติ
 อนฺตรราภตฺเต ฐมฺมกถํ สุณาติ. ตสฺส
 อปรภาเค มิจฺฉาทิฏฺฐิ ภิชฺชิ.

ใหญ่โตไว้ ครั้นถวายอาหารอันประณีต
 ให้พระเถระฉัน เสร็จแล้วก็นิมนต์ให้นั่ง
 อยู่ด้านหนึ่ง กล่าวเผด็จว่า "ท่านเจ้าคะ
 ตระกูลนี้ เป็นมิจฉาทิฐิ ไม่มีศรัทธา
 ไม่รู้จักคุณของพระรัตนตรัย ได้โปรดเถิด
 พระคุณเจ้าทั้งหลาย นิมนต์มารับภิกษา
 ที่นี่เพียงแห่งเดียว จนกว่าคนตระกูลนี้จะ
 รู้จักคุณพระรัตนตรัย". พระเถระทั้งหลาย
 ก็รับนิมนต์และไปฉันที่บ้านเป็นประจำ.
 นางบอกสามีต่อไปอีกว่า "คุณพี่คะ ที่นี่
 พระเถระมาเป็นประจำ ทำไมคุณพี่จึง
 ไม่มาพบท่านล่ะ". สามีตอบว่า "ดีแล้ว
 พี่จะมาพบให้ได้".

ครั้งวันรุ่งขึ้น เวลาพระเถระทั้งหลาย
 ฉันเสร็จแล้ว นางจึงบอกสามีนั้น. สามี
 นั้นก็เข้าไปหาพระเถระทั้งหลาย ทำ
 ปฏิสนธารกับพระเถระทั้งหลายแล้ว นั่งที่
 ครอบส่วนข้างหนึ่ง. ขณะนั้นพระธรรม-
 เสนาบดี แสดงธรรมกถาให้เขาฟัง. เขา
 เลื่อมใสในธรรมกถาและอิริยาบถของท่าน
 นับตั้งแต่นั้นมา เขาก็คอยปูอาสนะและ
 กรองน้ำถวายพระเถระ และฟังธรรมกถา
 ในระหว่างที่พระฉันด้วย. ต่อจากนั้นมา
 ความเห็นผิดของเขาก็เป็นอันหมดไป.

อถกทิวส์ เถโร เตสส์ ทูรินนมุปี
 ธมฺมกถํ กถนุโต สจฺจานิ ปกาเสสิ.
 สจฺจปริโยसानเ อุมปิ โสตาปตฺติผล
 ปตฺติภูจฺหิสุ. ตโต ปฏฺจาย ตสฺส
 มาตาปิตโร อาทิ กตฺวา อนฺตมโส
 ทาสกมฺมกราปี สพฺเพปี มิจฺฉาทิฏฺฐี
 ภินฺทิตฺวา พุทฺธธมฺมสงฺฆมามกาเยว
 ชาตา.

อถกทิวส์ สา ทาริกา สามิกิ อหา
 "อญฺยปฺตฺต กิ เม สมฺวาเสน อิจฺฉามหิ
 ปพฺพชิตฺนุ"ติ. โส "สาธฺ ภาทฺเท อหฺมปิ
 ปพฺพชิตฺนุสามิ"ติ มหนฺเตน ปริวาเรน ตํ
 ภิกฺขุณีอุปฺสฺสยํ เนตฺวา ปพฺพาเซตฺวา
 สยฺมปิ สตฺถาริ อุปฺสงฺกมิตฺวา ปพฺพชฺชํ
 ยาจิ. ตํ สตฺถา ปพฺพาเซสิ
 อุปฺสมฺปาเทสิ. เต อุมปิ วิปฺสฺสนํ
 วทฺธเมตฺวา น จิรฺสฺเสว อรหฺตฺตํ
 ปาปฺณิสฺสุ.

อถกทิวส์ ภิกฺขุ ธมฺมสภายิ กถิ
 สมฺภูจฺจาเปสิ "อาวฺโส อสุกา นาม
 ทหฺรภิกฺขุณี อตฺตโน เจว ปจฺจยา

อยู่ต่อมาวันหนึ่ง พระเถระแสดง
 ธรรมกถาแก่สองสามีภรรยาอยู่ ได้
 ประกาศอริยสัจ ๔. เวลาจบการแสดง
 อริยสัจลง ทั้งสองคนสามีภรณาก็ตั้งอยู่
 ในโสดาปัตติผล. ต่อจากนั้นมา นับ
 ตั้งแต่บิดามารดาของสามีเป็นต้นไป จน
 กระทั่งทาสและคนงาน ก็ขจัดความ
 เห็นผิดได้ และหันมานับถือพระพุทธ
 พระธรรม พระสงฆ์ทั่วทุกคน.

อยู่มาวันหนึ่ง นางทาริกานั้นได้พูดกับ
 สามีว่า "พี่จ๋า ประโยชน์อะไรด้วยการ
 อยู่ครองเรือนของน้อง น้องอยากจะบวช".
 สามีนั้นตอบว่า "ดีเหมือนกันน้องรัก
 แม้พี่ก็จะบวชเหมือนกัน" นำภรรยา
 นั้นไปยังสำนักของภิกษุณีด้วยบริวารจำนวนมาก
 จัดการให้ภรรยาบวชเสร็จแล้ว ตนเองก็
 เข้าเฝ้าพระศาสดา ทูลขอบรรพชาบ้าง.
 พระศาสดาก็ทรงให้เขาบรรพชา และ
 อุปสมบท. ท่านทั้งสองนั้นเจริญวิปัสสนา
 ไม่นานนัก ก็ได้บรรลุพระอรหัต.

ต่อมาวันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายได้พูดขึ้นใน
 ธรรมสภาว่า "ท่านทั้งหลาย ภิกษุณีสาว
 ชื่อโน้น ได้เป็นที่พึ่งของตนเองและสามี

ชาตา สามิกสฺส จ อุตตนาปี
 ปพฺพชิตฺวา อรหตุตํ ปตฺวา ตมฺปิ
 ปาเปสี"ติ. สตุถา อาคนฺตุวา "กาย
 นฺตุถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย
 สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "อิมาย
 นามา"ติ วุตฺเต "น ภิกฺขเว อิทาเนว
 ตาว เอสา สามิกํ ราคปาสา โมเจสิ
 ปุพฺเพเปเสา โปราณกปณฺชิตฺเต ปน
 มรณปาสา โมเจสี"ติ วตฺวา อตีตํ
 อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสตุโต มิคโยนิยํ
 นิพฺพตฺติตฺวา วยฺปตฺโต อภิรุโป อโหสิ
 ปาสาทิกอ ทสฺสนีโย สุวณฺณวณฺโณ
 ลาขารสปริกมฺมกเตหิ วีย หตฺถปาเทหิ
 รชตทามสฺทิสฺเสหิ วิสาณฺเหหิ มณฺนิคฺพิกาย
 ปฏฺฐิกาคฺเหหิ อกฺขีหิ กมฺพลเคนฺตุกสฺทิสฺเสน
 ปิณฺเชน^๑ สมฺนฺนาคโต. ภริยาปี ตสฺส
 ตรุณา มิคี อภิรุปา ปาสาทิกา อโหสิ.
 เต สมคฺคสํวาลํ วสีสุ. อสีติสฺหสฺส-
 จิตฺรมิตา โพิสฺสตุตํ อฺปฏฺฐหีสุ.

ตนเอง บวชแล้วก็บรรลุอรหัต และช่วย
 ให้สามเณรนั้นบรรลุด้วย". พระศาสดา
 เสด็จมาถึง ตรัสถามว่า "ภิกษุทั้งหลาย
 เวลานี้พวกเธอกำลังนั่งพูดกันถึงเรื่องอะไร
 อยู่" เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า "เรื่อง
 ชื่อนี้" ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลายมิใช่แต่ใน
 ครั้งนี้เท่านั้นที่ภิกษุณีนี้อปลดเปลื้องสามเณร
 จากบ่วงราคะได้ แม้แต่ครั้งก่อนเธอก็
 ปลดเปลื้องโบราณกบัณฑิตให้รอดพ้นจาก
 บ่วงคือความตายแล้ว" จึงทรงนำเรื่องที
 ล่วงไปแล้วมาว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติอยู่ ณ กรุงพาราณสี พระ
 โพิสส์ตว์เกิดในกำเนิดเนื้อ เจริญเติบโต
 ขึ้น รูปร่างสวยงามน่าดูน่าชม ผิวเหลือง
 ดุจทองคำ ประกอบด้วยเท้าหน้าและ
 เท้าหลัง งามเหมือนवादเขียนด้วยน้ำครั้ง
 (สีเหมือนเลือด) เขาทั้งสองเหมือน
 พวงหรีดเงิน นัยน์ตาสวยงามเหมือนกับ
 ประกายแก้ว สร้อยคอ เหมือนกลุ่มผ้า
 กัมพล. ถึงนางเนื้อสาวซึ่งเป็นภรรยาของ
 พระโพิสส์ตว์นั้น ก็รูปร่างสวยงามน่าชม.

^๑ น. มุเชน.

ตทา ลุฑทกา มิเค วธิสฺส ปาเส
 อุฑทเทสฺส อถกทิวสฺส โพิธิตฺโต มิคานํ
 ปุโรโต คจฺจนฺโต ปาเทเน ปาเส
 พชฺชเมตฺวา "ฉินฺทิสฺสสามิ นนฺ"ติ
 อากทฺตมิ. จมฺมํ ฉิฑฺขํ. ปุณากทฺตมฺนฺตสฺส
 มํสํ ฉิฑฺขิ นุหารุ ฉิฑฺขิ. ปาโส อฏฺฐิ
 อาหจฺจ อฏฺฐาสิ. โส ปาสํ ฉินฺทิตฺ
 อสกุโกนฺโต มรณฺมยตชฺชิตฺโต พนฺธรวํ
 รวิ. ตํ สุตฺวา ภาโต มิคคณฺเ ปลาโย.
 ภริยา ปนฺสฺส ปลาโยตฺวา มิคานํ
 อนฺตเว โอลิเกนฺตี ตํ อทิสฺวา "อิทํ
 ภยํ มยฺหํ ปิยสามิกสฺส อุปฺปนฺนํ
 ภวิสฺสตี"ติ เวเคน ตสฺส สนฺติกํ
 คนฺตฺวา อสฺสุมฺขิ โรทมานา "สามิ ตวํ
 มหาพโล ก็ เอตํ ปาสํ สณฺจเวตฺถุ น
 สกฺขิสฺสสิ เวคํ ชเนตฺวา ฉินฺทาทิ
 นนฺ"ติ ตสฺส อสฺสหาํ ชเนนฺตี ปจฺมํ
 คาถมาห

เมื่อ ๒ ตัวผิวเมียนั้น อยู่ร่วมกันด้วยความ
 ประองคองกัน. และเมื่อสวยงาม ๘๐,๐๐๐
 ตัว คอยรับใช้พระโพธิสัตว์.

ณ กาลครั้งนั้น พวกพรานได้ล่าเนื้อ
 ดักบ่วงไว้. อยู่มาวันหนึ่ง พระโพธิสัตว์
 เดินนำหน้าฝูงเนื้อ เข้าจึงไปติดบ่วง
 นายพราน จึงดึงเท้ากลับมาด้วยหวังว่า
 "เราจักตัดบ่วงนั้น". หนึ่งขาด. เมื่อดึงมา
 อีกครั้ง เนื้อก็ขาด เอ็นขาด. บ่วงรัดเข้า
 ไปจนถึงกระดูก. เนื้อพระโพธิสัตว์นั้น ไม่
 อาจตัดบ่วงให้ขาดได้ เกิดกลัวตายจึง
 ร้องขึ้นให้รู้ว่าตนติดบ่วง. ฝูงเนื้อได้ยิน
 เสียงร้องนั้นก็กลัว จึงหนีไป. ส่วนภรรยา
 ของพระโพธิสัตว์นั้นก็หนีไปด้วย เมื่อมอง
 หาในระหว่างฝูงเนื้อไม่พบพระโพธิสัตว์นั้น
 ก็เข้าใจว่า "ภัยอันนี้คงต้องเกิดขึ้นแก่สามี
 ที่รักของตนเป็นแน่" จึงรีบไปยังสำนักพระ
 โพธิสัตว์ แล้วก็ร้องให้น้ำตานองหน้า
 พูตว่า "ข้าแต่สามี ท่านเป็นสัตว์มีกำลัง
 แข็งแรง ทำไมจึงไม่อาจหยุดบ่วงนี้ได้ จง
 เกร็งข้อขึ้นแล้วดึงมันให้ขาด" เมื่อจะปลุก
 ความพยายามให้เกิดแก่สามีนั้น (ให้
 กำลังใจ) จึงกล่าวคาถาแรกว่า

๕๐. "วิภุมม เว มหามิค
 วิภุมม เว หริปท
 ฉินฺท วรตฺติกั ปาสั
 นานั เอกา วเน รเม"ติ.

ตตถ วิภุมมาติ ปรกุมม
 อากทฺตมาติ อตฺโต. เระติ อามนฺตเน
 นิปาโต. หริปทาติ สุวณฺณปาท.
 สกฺลสิริรมฺปิ ตสฺส สุวณฺณวณฺณ. อัย
 ปน ราคเวเคนเว อาน.

นานั เอกาติ อหิ ตยา วินา
 เอกา วเน น รมิสฺสามิ ติโรทกั ปน
 อคฺคเหตฺวา สฺสฺสิตฺวา มริสฺสามิตี
 ทสฺเสติ.

ตี สุตฺวา มิโค ทฺติยั คณฺมาห

๕๑. "วิภุมมานิ น ปาเทมิ^๑
 ภูมि सुम्भामि वेคसा

๕๐. "เฮ้า ดิงให้เต็มทีชี่ ท่านพญาเนื้อ
 เฮ้า ดิงให้เต็มทีชี่ ท่านพญาเนื้อ
 เท้าทอง ดิงบ่วงหนังให้ขาดชี่
 น้องไม่ชอบอยู่ป่าตัวเดียว.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ดิงให้
 เต็มที ความว่า ท่านพญาเนื้อ ท่าน
 จงพยายามเข้าเถิด ท่านจงดิงเข้าเถิด.
 ศัพท์ว่า เร เป็นนิบาตในอรรถว่า เรียก.
 คำว่า หริปท ความว่า ท่านพญาเนื้อ
 เท้าทอง. แม้ร่างกายของพระโพธิสัตว์นี้
 เป็นสีทองทุกส่วน. แต่นางเนื้อนี้พูดเช่นนั้น
 ก็เพราะแรงความรัก.

ด้วยคำว่า ฉันไม่ชอบอยู่ป่า
 ตัวเดียว นางเนื้อแสดงว่า ถ้าขาดพี่เสีย
 แล้ว น้องไม่ชอบอยู่ในป่าตัวเดียวแน่นอน
 น้องจะไม่จับหญ้าจับน้ำ (คือจะอดหญ้า
 อดน้ำ) ชุบผอมยอมตายไปเสีย.

พญาเนื้อได้ฟังคำนั้น จึงกล่าว
 คาถาที่ ๒ ว่า

๕๑. "พี่พยายามอย่างเต็มที่อยู่แล้ว ไม่
 อาจให้มันขาด พี่ยันแผ่นดินไว้เต็ม

^๑ ก. ปาเทมิ.

ทไฟุห วรตติโก ปาโส
ปาหิ เม ปริกนุตตี"ติ.

ตตถ วิภกมามีติ ภทเท เต อหิ
วิริยิ กโรมิ. น ปาเทมีติ ปาสิ ปน
ฉินฺหิตุํ น สกฺโกมีติ อตฺถเ. ภูมี
สมุภามีติ อปี นาม ฉิซฺเชยฺยาติ
ปาเทน ปาเส ภูมี ปหฺรามิ. เวคฺสาติ
เวเคน. ปริกนุตตีติ จมฺมาทีนึ ฉินฺหฺนฺโต
สมนฺตา กนฺตติ.

อถ นึ มิตี "มา ภายิ สามิ
อหิ อตฺตโน พเลน ลุทฺทกั ยาจิตฺวา
ตว ชีวิตุํ อหฺริสฺสามิ. สเจ
ยาจมานา^๑ สกฺขิสฺสามิ มม ชีวิตฺมปิ
ทตฺวา ตว ชีวิตุํ อหฺริสฺสามิ"ติ
มหาสตุตฺติ อสุสาเสตฺวา โลहितลิตฺตุํ
โพธิสตุตฺติ ปริกฺคเหตฺวา อฏฺฐาสิ.

แรง แต่บ่วงหนังเหนียวนักกลับ
บาดเท้าของพี เข้าไปโดยรอบเสีย
อีก".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พี
พยายาม อย่างเต็มที่อยู่ ความว่า
น้องเอ๋ย พีจะพยายามอย่างเต็มที่. คำว่า
ไม่อาจให้มันขาดได้ ความว่า แต่ไม่
อาจที่จะทำให้บ่วงขาดได้. คำว่า พียัน
แผ่นดินไว้เต็มแรง ความว่า พีเอาเท้า
ข้างที่ติดบ่วง ยันแผ่นดินเต็มแรง ด้วย
หมายใจว่า จะพึงขาดก็ได้. คำว่า
เวคสา ได้แก่ กำลัง. คำว่า บาด
ความว่า แต่บ่วงกลับเหนียวหนังเป็นต้น
บาดเข้าไปโดยรอบเสียอีก.

ลำดับนั้น นางเนื้อจึงปลอบพระ
มหาสัตรว์นั้น (หมายถึง พระมหาโพธิสัตรว์)
ว่า "อย่ากลัวเลยพี น้องจะขอร้อง
นายพรานด้วยกำลังของตัวเอง แล้วจะ
ช่วยชีวิตพีไว้ให้ได้. ถ้าน้องเมื่ออ่อนวอน
จักอาจเป็นไปได้น้องจะสละชีวิต
ของน้อง แล้วช่วยชีวิตของพีไว้ให้ได้"

^๑ ฉ. ยาจนาย น สกฺขิสฺสามิ.

ลุตทโกปี อสิญจ สตุติญจ คเหตุวาว
 กปุปฺกุชานคฺคิ วิย อาคจฺจติ. สว ตํ
 ทิสฺวา "สามิ มิคลุตทโก อาคจฺจติ
 อหํ อตุตโน พลํ กริสฺสามิ ตฺวํ มา
 ภายิ"ติ ตํ อสุสาเสตุวา ลุตทกสุส
 ปฏิปถํ คนฺตุวา ปฏิกุกมิตฺวา เอกมนฺตํ
 จิตฺตา ตํ วนฺทิตฺวา "สามิ มม
 สามิโก สุวณฺณวณฺโณ สีลาจาร-
 สมฺปนฺโน อสีติสฺหสุสานํ มิคานํ
 ราชา"ติ โพิธิตฺตสุสฺส คุณฺโณ กเถตุวา
 มิคฺราเช จิตฺเตเยว อตุตโน วธํ ยาจฺนฺตี
 ตติยํ คาถมาห

๕๒. "อตฺถรสฺสุ ปลาสาณิ
 อสี นิพฺพาท ลุตทก
 ปจฺมํ มํ วธิตฺวาน
 หน ปจฺฉา มหามิคฺน"ติ.

ตตฺถ ปลาสาณิตี มํลํ จปนฺตฺถาย
 ปลาสนฺปนฺณานิ อตฺถรสฺสุ. อสี

ว่าแล้วก็เข้าไปยืนชิดพระโพธิสัตว์ ซึ่งตัว
 เปื้อนเลือดไว้. ฝ่ายนายพรานก็คว้าหอก
 และดาบมาทันที เหมือนไฟประลัยกัลป์.
 นางเนื่อนั้นเห็นนายพรานนั้น จึงปลอบ
 พระโพธิสัตว์ว่า "พี่ชา นายพรานกำลัง
 มา น้องจะใช้กำลังของน้องเอง พี่ไม่
 ต้องกลัว" ว่าแล้วก็เดินไปหานายพราน
 แล้วถอยกลับมายืนด้านหนึ่ง ทำความ
 เคารพนายพราน แล้วกล่าวถึงคุณ
 ความดีของพระโพธิสัตว์ว่า "นายเจ้า สามิ
 ของดิฉันผิวพรรณดุจทองคำ มีความ
 ประพฤติและมารยาทครบถ้วน เป็นราชา
 แห่งฝูงเนื้อ ๘๐,๐๐๐ ตัว" เมื่อพญาเนื้อ
 ยังยืนอยู่นั้นเอง เมื่อจะขอร้องให้
 นายพรานฆ่าตัวเองแทน จึงกล่าวคาถา
 ที่ ๓ ว่า

๕๒. "ท่านจงไปไม้ไว้ ชักดาบออกมา
 นายพราน ฆ่าดิฉันก่อน แล้วจึงฆ่า
 พญาเนื้อที่หลัง".

บรรดาค่าเหล่านั้น คำว่า ไปไม้
 ความว่า ท่านจงไปไม้ไว้รองรับเนื้อ.

นิพพานาติ อสี โกลโต นีหฺร.

ตี สุตฺวา ลุทฺทโก "มนุสฺสภูตา
ดาว สามิกสฺส อตฺถาย อตฺตโน ชีวิตฺ
น เทนฺติ อยฺม ตีรจฺฉานคตา ชีวิตญฺเจว
ปริจฺจชติ มนุสฺสภาสาย จ มนุเรณ
สเรน กเถติ อชฺช อิมิสฺสา จ ปติโน
จสฺสา ชีวิตํ ทมฺมี"ติ ปสนฺนจิตฺโต
จตุตฺถิ คาทมาห

๕๓. "น เม สุตฺ วา ทิฏฺฐํ วา
ภาสนฺติ มานุสฺสี มิคี
ตฺวญฺจ ภทฺเต สฺขี โหหิ
เอโส จาปี มหามิโค"ติ.

ตตฺถ สุตฺ วา ทิฏฺฐํ วาติ มยา
อิโต ปุพฺเพ เอวรูปิ ทิฏฺฐํ วา สุตฺ
วา นตฺถิ. ภาสนฺติ มานุสฺสี มิคินฺติ
อหํ หิ อิโต ปุพฺเพ มานุสฺสีวํ
ภาสนฺติ มิคี เนว อทฺทสฺ. น จ เม
สุตา วา ทิฏฺฐา วา ภาสนฺติ มานุสฺสี
มิคีติปิ ปาลิ. เตสฺ ยถาปาลิเมว
อตฺถิ ทิสฺสติ.

คำว่า จงชักดาบ ได้แก่ ชักดาบออก
จากฝัก.

นายพรานได้ฟังคำนั้น ก็พอใจว่า
"มนุษย์แท้ ๆ ยังไม่ยอมสละชีวิตของตัวเอง
ให้แก่สามี แต่สัตว์ดิรัจฉานตัวนี้ยอมสละ
ชีวิตให้ได้ ข้ายังพูดด้วยเสียงอันไพเราะ
ด้วยภาษาคนอื่น วันนี้เราให้ชีวิตแก่สัตว์
๒ ตัวัวเมียนี้" จึงกล่าวคาถาที่ ๔ ว่า

๕๓. "ข้าไม่เคยได้ยินไม่เคยเห็นว่า แม่-
เนื้อพูดภาษาคนได้ ขอให้ท่านมี
ความสุขเถิด นางเนื้อผู้เจริญ รวม
ทั้งพญาเนื้อด้วย".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ข้าได้
ฟังหรือได้เห็น ความว่า ก่อนแต่นี้
ข้าพเจ้าไม่เคยเห็น ไม่เคยได้ฟังเช่นนี้.
คำว่า เนื้อพูดภาษาคนได้ ความว่า
ก่อนแต่นี้ ข้าไม่เคยเห็นแม่เนื้อพูดภาษา
คนเลย. อนึ่ง พระบาลีเป็น น จ เม
สุตา วา ทิฏฺฐา วา ภาสนฺติ มานุสฺสี
มิคี ก็มี. ส่วนคำแปลของคำดังกล่าวนี้
ก็ปรากฏอยู่ตามบาลีนั่นเอง.

ภทฺเทติ ลุทฺทโก ปณฺฑิตโต อูปายกุสโล^๑
 อิติ ตํ อาลปิตุวา ปุณฺ "ตฺวญฺจ เอโส
 จาปิ มหามโคติ เทวปิ ชนา สุจิตา
 นิทฺทุกฺขา โหธา"ติ ตํ อสุสาเสตุวา
 โพิสฺตตฺตฺสฺส สฺนฺตํ กิํ คนฺตุวา วาสียา
 จมฺมปาสํ ฉินฺหิตฺวา ปาทะ ลคฺคํ ปาสํ
 สฺนํ กิํ นีหริตุวา นุหารุหิ นุหารุํ มํเสน
 มํสํ จมฺเมน จมฺมํ ปฏิจฺฉาทะตุวา
 ปาทํ หตฺถเณน ปริมฺชฺชิ. ตํชณฺณเณว
 มหาสฺตตฺตฺสฺส ปุริตปารมิตานุภาเวน
 ลุทฺทกฺสฺส จ เมตฺตจิตฺตานุภาเวน
 มิคิยา จ มิตฺตธมฺมานุภาเวน
 นุหารุํสจฺมฺมานิ จ นุหารุํสจฺมฺเมหิ
 สมฺภุสฺส. โพิสฺตตฺโตปิ สุจิตโต นิทฺทุกฺโข
 อญฺจาสิ.

มิตี โพิสฺตตํ สุจิตํ ทิสฺวา
 โสมนสุสชาตา ลุทฺทกฺสฺส อญฺโฆทํ
 กโรนฺตี ปญฺจํ คาทมาห

นายพรานผู้ฉลาดเข้าใจในอุบาย ครั้น
 ร้องเรียกแม่เนื้อนั้นว่า นางเนื้อผู้เจริญ
 ด้วยวิธีนี้แล้ว ได้ปลอบโยนนางเนื้อนั้นอีก
 ว่า "เจ้าทั้งสองคือ เจ้าและพญาเนื้อนั้น
 จึงมีความสุข ปราศจากทุกข์เกิด".
 ปลอบใจท่านแล้ว ก็เข้าไปหาพระโพธิสัตว์
 เอมืดตัดบ่วงหนัง แล้วค่อย ๆ แก่บ่วง
 ที่ติดเท้าอยู่ ออก สมานเอ็นด้วยเอ็น
 สมานเนื้อด้วยเนื้อ สมานหนังด้วยหนัง
 แล้วนวดเท้าด้วยมือ. ด้วยอำนาจของ
 บารมีที่พระมหาสัตว์บำเพ็ญมา ประกอบ
 กับอำนาจเมตตาจิตของนายพรานและ
 อำนาจแห่งธรรม คือความรักของแม่เนื้อ
 เอ็นเนื้อ และหนังที่ขาดก็ประสานกัน
 ได้สนิท ด้วยเอ็นเนื้อหนังในทันใดนั่นเอง.
 ฝ่ายพระโพธิสัตว์ก็กลับหายเจ็บปวด
 กลับสบายดีตามเดิม.

แม่เนื้อ เมื่อเห็นว่าพระโพธิสัตว์
 สบายดีแล้ว ก็ดีใจ เมื่อทำอนุโมทนาแก่
 นายพราน จึงกล่าวคาถาที่ ๕ ว่า

^๑ ฉ. ภทฺเทติ ภทฺทเก ปณฺฑิตโต อูปายกุสเล.

๕๔. “เอวํ ลุททก นนุทสุสุ
 สห สพเพหิ ญาติภิ
 ยถาหมชฺช นนุทามิ
 มุตตํ ทิสฺวา มหามิคนุ”ติ.

ตตฺถ ลุททกาติ ทารุณกมฺมกิริยาย
 ลทฺธนามวเสน อาลปติ.

โพธิสตุโต (๑) “อัยํ ลุททโก
 มยฺหํ อวสุสโย ชาโต มยาปิสุส
 อวสุสเยน ภวิตุํ วมฺภูติ”ติ (๒)
 โคจรภูมิมิยํ ทิฏฺฐํ เอกํ มณีขณฺฑํ ตสุส
 ทตฺวา “สมฺมุ อิตโต ปญฺจาย
 ปาณาติปาตาทีนํ มา กริ อิมินา
 กุญฺหมํ สนฺนุจเปนฺโต ทารเก โปเสนฺโต
 ทานสีลาทีนํ ปุณฺณานิ กโรหิ”ติ ตสุส
 โอวาทํ ทตฺวา อรณฺณํ ปาวิสิ.

๕๔. “ท่านนายพราน วันนี้ดิฉันได้เห็น
 ท่านพญาเนื้อรอดตายแล้ว ยินดี
 ฉันทใด ขอให้ท่านรื่นเริงอยู่กับหมู่
 ญาติทุกคนเช่นเดียวกัน ฉันทนั้น”.

แม่เนื้อเรียกนายพรานว่า ลุททกะ
 ในคานั้น ก็เนื่องจากเป็นชื่อที่ได้มา
 เพราะการทำความที่ทารุณ.

พระโพธิสัตว์คิดว่า (๑) “นายพราน
 ผู้นี้เป็นที่พึ่งแก่เราได้ ควรที่เราจะเป็นที่พึ่ง
 ของเขาบ้าง” (๒) จึงได้ให้แก้วมณี
 ก้อนหนึ่ง ซึ่งพบตามทางหากินแก่
 นายพราน แล้วให้คำแนะนำแก่เขาว่า
 “เพื่อนเอ๋ย ตั้งแต่นี้ไป อย่าได้ทำสิ่งที่เป็น
 บาบ เช่น การฆ่าสัตว์อีก จงรวบรวม
 ทรัพย์ด้วยแก้วมณีนี้ (คือเอาแก้วมณีไป
 ขาย หรือแลกเปลี่ยนให้ได้เงินทอง) เอา
 มาเลี้ยงดูลูก จงทำบุญมีให้ทาน และ
 รักษาศีลเป็นต้นเถิด” แล้วก็เข้าป่าไป.

^๑ ก. มยฺหํ ชีวิตญฺจ มิคิยา จ อสฺสิตสฺสสุสมิคานญฺจ
 ชีวิตํ อิมินา ลุทฺเทน ทินฺนํ.

^๒ ก. อตฺตโน คุณเชฏฺฐกสฺส ภาเวน ททนฺตสฺส
 ทาทพฺพํ ฆตฺตนฺติ.

^๑ นายพรานผู้นี้ได้ให้ชีวิตแก่เรา, แม่เนื้อและ
 ฝูงเนื้อ ๘๐,๐๐๐ ตัว.

^๒ ควรที่เราจะให้แก่ผู้ให้ชีวิต เพราะเขาเป็นผู้มี
 คุณชั้นผู้ใหญ่ของตัวเรา.

สตถา อิมิ ธมฺมเทสนํ อahrtiva
 ชาตกํ สโมธานํ "ตทา ลุฑฺทโก
 ฌนฺโน อโหสิ มิคิ ทหฺรภิกฺขุณี มิคฺรชา
 ปน อหเมวา"ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม-
 เทศนานี้มาแล้ว จึงประชุมชาดกว่า
 "นายพรานในครั้งนั้น กลับชาติมาเป็น
 พระจันนะ แม่เนื่อกลับชาติมาเป็น
 ภิกษุณีสาว ส่วนพญาเนื่อกลับชาติมา
 เป็นเราตถาคต" แล.

สุวรรณมิกชาตกวรรณนา นวมา.

พรรณนาสุวรรณมิกชาดก ที่ ๙ จบ.